

Regeringens proposition

1985/86: 123

om godtrosförvärv av lösöre

Prop.
1985/86: 123

Regeringen föreslår riksdagen att anta de förslag som har tagits upp i bifogade utdrag ur regeringsprotokollet den 6 mars 1986.

På regeringens vägnar

Thage G Peterson

Sten Wickbom

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen läggs fram förslag till en lag om godtrosförvärv av lösöre.

Lagen utgör i huvudsak en kodifiering av de rättsregler som för närvarande gäller för godtrosförvärv av lösöre och som har utvecklats i rättspraxis. De krav som ställs på en förvärvare för att denne skall anses vara i god tro har dock i viss mån skärpts och preciserats i syfte att motverka handeln med bl. a. stöldgods. Sålunda skall förvärvaren anses ha varit i god tro endast om det är sannolikt att egendomens beskaffenhet, de förhållanden under vilka egendomen utbjöds och omständigheterna i övrigt var sådana att han inte borde ha insett att överlåtaren saknade rätt att förfoga över egendomen. Det ankommer alltså på förvärvaren att åtminstone göra sannolikt att han har iakttagit skälig aktsamhet vid förvärvet.

Den nya lagen skall gälla även förvärv i god tro av panträtt i lösöre.

Lagen avses träda i kraft den 1 juli 1986.

Lagförslagen i denna proposition har granskats av lagrådet. Propositionen innehåller därför tre huvuddelar: lagrådsremissen (s. 4), lagrådets yttrande (s. 28) och föredragande statsrådets ställningstaganden till lagrådets synpunkter (s. 33).

Den som vill ta del av samtliga skäl för lagförslagen måste därför läsa alla tre delarna.

1 Förslag till

Lag om godtrosförvärv av lösöre

Häriigenom föreskrivs följande.

Inledande bestämmelser

1 § Denna lag gäller förvärv i god tro av rätt till lösöre.

Lagen gäller inte sådana godtrosförvärv av lösöre beträffande vilka särskilda föreskrifter finns i annan lag.

Förutsättningar för godtrosförvärv

2 § Har någon förvärvat lösöre genom överlåtelse från någon annan som hade egendomen i sin besittning men varken var ägare till den eller behörig att förfoga över den på det sätt som skett, får förvärvaren äganderätt till egendomen, om han har fått den i sin besittning och var i god tro.

3 § En förvärvare skall anses ha varit i god tro endast om det är sannolikt att egendomens beskaffenhet, de förhållanden under vilka den utbjöds och omständigheterna i övrigt var sådana att han inte borde ha insett att överlåtaren saknade rätt att förfoga över egendomen.

Lösen

4 § Den som på grund av någon annans godtrosförvärv har förlorat äganderätten till viss egendom har rätt att få tillbaka egendomen mot lösen.

Den som vill lösa till sig egendomen skall kräva tillbaka den från innehavaren inom tre månader från det att han fick eller måste antas ha fått kännedom om dennes innehav. Gör han inte det, är rätten att kräva tillbaka egendomen förlorad.

5 § Lösen skall motsvara ägarens kostnader för förvärv av egendomen och dess förbättring. Har ägaren förvärvat egendomen genom gåva, arv, testamente eller bodelning skall även kostnad som ägarens fångesman haft för förvärv av egendomen och dess förbättring inräknas i lösenbeloppet. Detta gäller dock bara under förutsättning att fångesmannen skulle ha haft rätt till lösen om återkrav hade framställts mot honom.

Vid bestämmandet av lösen tas hänsyn till förändringar i penningvärdet. Lösen skall motsvara högst egendomens värde i den allmänna handeln.

6 § Lösenbeloppet skall betalas till egendomens ägare. Har någon till säkerhet för en fordran en rätt till egendomen som är skyddad mot ägarens borgenärer, skall dock så mycket av lösenbeloppet betalas till honom som svarar mot värdet av denna fordran. Har någon i annat fall en rätt till egendomen som är skyddad mot ägarens borgenärer, skall så mycket av lösenbeloppet betalas till honom som svarar mot värdet av denna rätt.

Godtrosförvärv av panträtt

7 § Vad som sägs i denna lag om godtrosförvärv av äganderätt gäller också godtrosförvärv av panträtt.

Har någon gjort ett godtrosförvärv av panträtt i lösöre och vill någon annan lösa till sig egendomen enligt 4 §, skall lösenbeloppet svara mot värdet av den fordran för vilken egendomen är pantsatt, dock högst egendomens värde i den allmänna handeln.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1986.

Har någon före ikraftträdandet förlorat rätt till viss egendom på grund av någon annans godtrosförvärv och vill han efter ikraftträdandet lösa till sig egendomen, skall den tid på tre månader som anges i 4 § andra stycket räknas tidigast från ikraftträdandet.

2 Förslag till

Lag om ändring i handelsbalken

Härigenom föreskrivs att 11 kap. 4 § och 12 kap. 4 § handelsbalken skall upphöra att gälla vid utgången av juni 1986.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 23 januari 1986

Närvarande: statsrådet Feldt, ordförande, samt statsråden Sigurdson, Gustafsson, Hjelm-Wallén, Peterson, Andersson, Bodström, Göransson, Gradin, R. Carlsson, Holmberg, Hellström, Wickbom, Johansson, Hultström, Lindqvist

Föredragande: statsrådet Wickbom

Lagrådsremiss om godtrosförvärv av lösöre

1 Inledning

Nuvarande rättsregler om godtrosförvärv av lösöre har till övervägande del skapats genom rättspraxis. I betänkandet (SOU 1965: 14) Godtrosförvärv av lösöre framlades förslag om lagstiftning på detta område. Någon lagstiftning på grundval av betänkandet kom dock inte till stånd.

Frågan om lagstiftning om godtrosförvärv av lösöre har därefter återkommit i olika sammanhang, bl. a. genom motioner till riksdagen (se mot. 1974: 645 och 1976/77: 649). I prop. 1979/80: 66 med förslag till ändringar i bl. a. brottsbalkens bestämmelser om häleri berördes också frågan om godtrosförvärv av lösöre, främst stöldgods. Föredragande statsrådet ansåg (prop. s. 9) att det inte fanns tillräckligt underlag för att i det lagstiftningsärendet föreslå ändringar i gällande regler om godtrosförvärv. Riksdagen förklarade dock att frågan om godtrosförvärv av stöldgods borde utredas (JuU 1979/80: 26, rskr 1979/80: 183).

I november 1980 tillkallades en särskild utredare (riksdagsledamoten Allan Ekström) för att se över gällande ordning i fråga om godtrosförvärv av stöldgods m. m. Utredaren överlämnade i mars 1984 betänkandet (SOU 1984: 16) Förvärv i god tro. Betänkandet har remissbehandlats.

Till protokollet i detta ärende bör fogas dels en sammanfattning av betänkandet som *bilaga 1*, dels de lagförslag som läggs fram i betänkandet som *bilaga 2*, dels en sammanställning av remissyttrandena som *bilaga 3*.

Beträffande nuvarande svenska och utländska förhållanden, bakgrunden till utredningsarbetet och utredningens närmare överväganden hänvisas till betänkandet.

Under lagstiftningsärendets beredning i justitiedepartementet har företrädare för justitiedepartementen i Danmark, Finland och Norge informerats om det pågående lagstiftningsarbetet.

2.1 Allmänna utgångspunkter

När stöldgods förvärfvas av någon som inte känner till och inte heller bör känna till att egendomen är stulen, brukar man säga att förvärvet görs i god tro. Resultatet av ett sådant godtrosförvärv blir att förvärvaren får en rättsligt skyddad äganderätt till egendomen. Denne har därmed gjort ett s. k. exstinktivt förvärv, vilket medför att den ursprunglige ägarens äganderätt till egendomen upphör (den s. k. exstinktionsprincipen). Den ursprunglige ägaren har dock rätt att lösa till sig egendomen, om han betalar full ersättning för den.

Det nu sagda gäller inte bara förvärv av stöldgods utan avser alla former av godtrosförvärv av lösöre som sker från någon annan än den rätte ägaren.

Den kritik som har riktats mot gällande regler för godtrosförvärv har främst rört förvärven av stöldgods eller annan genom brott åtkommen egendom. Kritiken går i första hand ut på att kraven för att anse en förvärvare vara i god tro ligger på en alltför låg nivå.

Utredningen har i sitt förut nämnda betänkande (SOU 1984: 16) Förvärv i god tro föreslagit en särskild lag om godtrosförvärv av lösöre. Enligt utredningen bör lagen omfatta inte bara fall då egendom som har frånhänts ägaren genom stöld eller andra tillgreppsbrott överläts utan även fall då ägaren har anförtrott egendomen åt någon som överlåter den utan ägarens tillstånd. Även godtrosförvärv av panträtt omfattas av förslaget.

Utredningens förslag bygger på de rättsregler som har utbildats i rättspraxis och innebär att exstinktionsprincipen behålls. I syfte att öka och förtydliga de krav som skall ställas på en förvärvare för att denne skall anses vara i god tro har utredningen dock föreslagit att en särskild bevisbörderegeln införs. Enligt denna regel skall förvärvaren ha bevisbördan för att han har varit i god tro vid förvärvet.

Utredningens förslag om en lagreglering byggd på nuvarande principer om godtrosförvärv har fått ett enhälligt stöd vid remissbehandlingen. Förslaget om en särskild bevisbörderegeln har dock mött viss kritik. Även i övrigt finns det invändningar mot vissa enskildheter i förslaget.

Reglerna om godtrosförvärv har stor praktisk betydelse för en bred allmänhet. Enligt min mening är det inte helt tillfredsställande att sådana rättsregler bygger uteslutande på rättspraxis. Liksom utredningen och remissinstanserna anser jag därför att en lagreglering bör komma till stånd beträffande godtrosförvärv av lösöre.

Jag delar också uppfattningen att gällande rätt utgör en lämplig grund för en sådan lagreglering. För att motverka handeln med bl. a. stöldgods anser jag dock liksom utredningen att det behövs en skärpning och precisering av förutsättningarna för att en förvärvare skall anses vara i god tro. Uppfattningen bland allmänheten om vad som krävs för att en förvärvare skall anses vara i god tro synes också vara oklar och i vissa fall rent felaktig. Det är därför lämpligt att de stränga krav som ställs på en förvärvare som gör gällande att han har varit i god tro kommer till uttryck i en lagbestämmelse.

Frågan om godtroshörsförvärf av icke anförtrödd egendom – dvs. egendom som har frånhänts ägaren genom stöld eller annat tillgreppsbrott – står givetvis i förgrunden. Enligt min mening är det emellertid av stort värde att man samtidigt lagreglerar även övriga fall av godtroshörsförvärf av lösöre. Liksom utredningen anser jag därför att en generell lagstiftning om godtroshörsförvärf av lösöre är att föredra framför en reglering som endast gäller stöldgods.

Innehållet i en allmän lagstiftning på området måste givetvis påverkas av att det inte föreligger något akut reformbehov. Det blir fråga om en kodifiering av huvudlinjerna i gällande rätt sådana de har utformats i rättspraxis. Lagen bör därför innehålla mer allmänt avfattade bestämmelser, som också kan bilda utgångspunkt för rättstillämpningen när det gäller att ta ställning i mera speciella frågor. Några särskilda bestämmelser om godtroshörsförvärf av t. ex. stöldgods bör inte införas vid sidan av den generella regleringen.

I det följande avser jag att närmare behandla frågorna om
extinktion som huvudprincip i avsnitt 2.2.

godtroshörskravet i avsnitt 2.3.

lösen i avsnitt 2.4.

ikraftträdande m. m. i avsnitt 2.5. och

kostnader i avsnitt 2.6.

Mina kommentarer till de enskilda lagbestämmelserna återfinns i specialmotiveringen (avsnitt 4).

2.2 Extinktion som huvudprincip

Mitt förslag: Den som i god tro förvärvar lösöre skall få äganderätt till egendomen.

Utredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag (se betänkandet s. 164–181).

Remissinstanserna: Utredningens förslag accepteras allmänt.

Skälen för mitt förslag: Som jag har framhållit i föregående avsnitt gäller enligt svensk rätt extinktionsprincipen för lösningen av den konflikt som vid godtroshörsförvärf uppstår mellan den ursprunglige ägaren och den godtroende förvärfvaren. Extinktionsprincipen innebär att den godtroende förvärfvaren blir ägare till egendomen och att den tidigare ägarens äganderätt upphör i och med godtroshörsförvärfet.

De gällande reglerna om godtroshörsförvärf av lösöre har utbildats i rättspraxis med utgångspunkt i vissa bestämmelser i 1734 års lag, nämligen 11 kap. 4 § och 12 kap. 4 § handelsbalken. Dessa bestämmelser handlar om lånat och deponerat gods. Om en låntagare eller en depositarie (den som har mottagit godset för förvaring) utan ägarens tillstånd har överlåtit eller pantsatt godset, har ägaren enligt nämnda paragrafer rätt att lösa till sig godset. Av bestämmelserna har ansetts följa att den som i god tro har förvärfvat egendomen från låntagaren eller depositarien inte är skyldig att lämna tillbaka den till den tidigare ägaren utan att få ersättning, s. k. lösen.

för egendomen. Den tidigare ägarens äganderätt skulle med andra ord upphöra genom godtroshärväret. De rättsprinciper som ligger bakom dessa båda lagparagrafer har i praxis fått en vidsträckt tillämpning. De anses numera i princip tillämpliga på alla fall av godtroshärvärv av lösöre.

Exstinktionsprincipen tillämpas inte bara i svensk rätt utan t. ex. i flertalet länder i Europa. I Finland och Norge gäller den dock bara vid godtroshärvärv av anförtrödd egendom; vid härvärv av icke anförtrödd egendom (dvs. framför allt stöldgods) gäller en annan princip, den s. k. vindikationsprincipen. Denna princip, som i Danmark gäller såväl för anförtrödd som för icke anförtrödd egendom, innebär att den ursprunglige ägaren har en oinskränkt rätt att återfå egendomen utan att behöva betala någon ersättning till härvärvaren. Detta gäller alltså även när härvärvaren är i god tro.

Enligt min mening talar starka skäl för att behålla exstinktionsprincipen i svensk rätt. Den har gällt hos oss sedan gammalt och har inte medfört några påtagliga olägenheter. De svårigheter som i praktiken har uppstått när det gällt godtroshärvärv av stöldgods beror inte i och för sig på valet mellan de angivna principerna utan på innebörden i kravet på god tro hos härvärvaren. Den frågan återkommer jag till i avsnitt 2.3.

Vissa rättvisesynpunkter kan visserligen åberopas till stöd för en oinskränkt vindikationsrätt. Det kan sålunda sägas vara mindre rimligt att en person skall kunna förlora sin äganderätt till en sak genom att någon obehörigen överlåter den till någon annan. På samma sätt kan emellertid hävdas att den som har härvärvat en sak utan att ha anledning att misstänka att överlåtarens var obehörig har ett befogat anspråk på att få behålla saken. En ägare kan dessutom i viss utsträckning skydda sin äganderätt. Han kan förvara egendomen omsorgsfullt och se till att han inte anförtror den åt någon som kan tänkas missbruka förtroendet. Han kan vidare försäkra sig mot risken att frånhändas egendomen och därigenom förhindra att han lider någon ekonomisk skada till följd av att någon annan gör ett godtroshärvärv. Hans enda återstående intresse blir då att mot ersättning kunna lösa till sig egendomen från godtroshärvärvaren, t. ex. då egendomen har ett särskilt personligt värde för honom. Den frågan återkommer jag till i avsnitt 2.4. Jag vill dock redan nu förutskicka att jag anser att en sådan lösningsrätt – i likhet med vad som för närvarande gäller – bör finnas också i fortsättningen.

Vindikationsprincipen har å sin sida klara nackdelar när det gäller omsättningen av begagnade varor. En godtroende köpare av begagnade varor skulle med denna princip alltid riskera att utan ersättning förlora äganderätten till det köpta därför att det visar sig att egendomen tidigare har frånhänts en rättmätig ägare. Detta skulle kunna drabba inte bara den som t. ex. har köpt egendomen i god tro av en tjuv som stulit egendomen från den tidigare ägaren utan även den som senare har köpt stöldgodset först efter flera led av överlåtelser mellan godtroende härvärvare. Vidare skulle den som har köpt begagnade varor i etablerade affärslokaler drabbas av denna rättsverkan på samma sätt som den som har köpt egendomen "på gatan". Att ett sådant system skulle allvarligt försvåra handeln med begagnade varor är uppenbart.

Därtill kommer att även nyproducerade varor skulle kunna komma att

omfattas, t. ex. efter varustölder i affärer, där stöldgodset säljs vidare genom andra affärsidkare, om inte något undantag från vindikationsprincipen skulle ställas upp för sådana fall.

Som en del remissinstanser har påpekat torde en övergång till vindikationsprincipen inte medföra någon nämnvärd kriminalpolitisk effekt. Enligt min mening är det då inte försvarligt att ändra en etablerad och väl fungerande ordning genom att införa en ny princip som allvarligt skulle hämma den handel med begagnade varor vilken till den alldeles övervägande delen är hederlig. I sammanhanget bör även beaktas att en oinskränkt vindikationsrätt skulle medföra komplikationer från försäkrings-synpunkt.

Även om det sålunda inte finns anledning att helt allmänt gå över till vindikationsprincipen är det i och för sig tänkbart att behandla den som har förlorat en sak genom ett brottsligt tillgrepp särskilt gynnsamt och ge honom rätt till vindikation. En sådan särreglering beträffande icke anförtrodd egendom skulle dock medföra att regleringen blir komplicerad och skulle även i övrigt vara föga tilltalande. Till de skäl som jag tidigare har anfört mot vindikationsprincipen kommer att det skulle strida mot svensk rättsuppfattning att låta den som har gjort ett förvärv i god tro – under iakttagande av all den omsorg och försiktighet som med hänsyn till omständigheterna rimligen har kunnat begäras – gå förlustig egendomen av det skälet att det senare visar sig att den har frånhänts ägaren genom viss typ av brott. Förvärvarens rätt bör inte göras beroende av straffrättsliga bedömningar som görs i efterhand. Den ursprunglige ägarens intresse får i stället anses tillräckligt väl tillgodosett genom den lösningsrätt som jag föreslår i avsnitt 2.4.1

Av de skäl som jag nu har anfört anser jag liksom utredningen och alla remissinstanser att extinktionsprincipen skall gälla generellt vid godtrosförvärv av lösöre.

2.3 Godtroskravet

Mitt förslag: Förvärvaren skall inte anses vara i god tro, om han insåg att överlåtaren saknade rätt att förfoga över egendomen. Även om förvärvaren inte insåg detta skall han anses vara i god tro endast om det är sannolikt att egendomens beskaffenhet, de förhållanden under vilka den utbjöds samt omständigheterna i övrigt var sådana att han inte heller borde ha insett att överlåtaren saknade rätt att förfoga över egendomen. God tro måste föreligga såväl när överlåtelseavtalet ingås som när besittningen överförs.

Utredningens förslag: Förvärvaren skall bevisa att han har varit i god tro vid förvärvet. I övrigt överensstämmer utredningens förslag med mitt förslag (se betänkandet s. 181–186).

Remissinstanserna: Utredningens förslag tillstyrks eller lämnas utan erinran av flertalet remissinstanser. Några uttrycker dock en viss tveksamhet i fråga om förslaget att förvärvaren skall ha bevisbördan för att han har

varit i god tro. Ett par remissinstanser anser att det inte bör införas någon regel om bevisbördan.

Skälen för mitt förslag: Enligt gällande rätt torde det i princip ankomma på den ursprunglige ägaren att bevisa att förvärvaren inte har varit i god tro vid förvärvet för att den ursprunglige ägaren skall ha rätt att återfå egendomen utan att betala lösen för den (se betänkandet s. 71 och 76). För att detta beviskrav skall vara uppfyllt torde det ofta vara tillräckligt att den ursprunglige ägaren kan bevisa att det förelåg sådana omständigheter vid förvärvet som skäligen borde ha väckt misstankar hos förvärvaren om att den som överlät egendomen inte hade rätt att förfoga över den.

Redan gällande rätt ställer alltså vissa krav på aktsamhet hos en förvärvare. Om omständigheterna vid förvärvet ger anledning till misstanke om att överlåtaren inte har rätt att förfoga över egendomen, åligger det förvärvaren att närmare undersöka hur det förhåller sig med det. Underlåter han att göra en sådan undersökning, är han inte i god tro om det senare visar sig att egendomen t. ex. hade frånhänts den ursprunglige ägaren genom brott.

Den ökade omsättningen av stöldgods har lett till att kravet på aktsamhet hos förvärvare efter hand har kommit att skärpas. I rättspraxis finns t. ex. en klar tendens att ålägga köpare av begagnade motorfordon en långtgående plikt att undersöka om säljaren har rätt att förfoga över fordonet.

Enligt min mening bör reglerna om godtroshet utformas på ett sådant sätt att de motverkar möjligheterna att avyttra stöldgods. De bör därför ålägga förvärvare en långtgående skyldighet att vid förvärvet iakttä aktsamhet beträffande överlåtarens rätt att förfoga över egendomen.

Utredningens förslag innebär i förhållande till gällande rätt en överflyttning av bevisbördan beträffande den goda tron från den ursprunglige ägaren till förvärvaren. Enligt utredningen skall förvärvaren bevisa att han har varit i god tro. Kan han inte det, skall han anses vara i ond tro, och den ursprunglige ägaren skall då återfå egendomen utan att behöva betala lösen för den.

En inom sakrätten gällande huvudprincip är att besittning till egendom ger presumption för rättmätigt innehav (se bl. a. Håstad, Sakrätt avseende lös egendom, 1984, s. 42). Den bevisbörderegeln som utredningen föreslår innebär en avvikelse från denna princip.

Enligt utredningen har avsikten med utredningens bevisbörderegeln inte varit att åstadkomma någon mer drastisk förändring av gällande rätt (se betänkandet s. 179). Regeln syftar endast till att framhäva den ordning som redan gäller. Ett framhävande av de aktsamhetskrav som gällande rätt innehåller torde emellertid kunna ske även utan att en omkastad bevisbörda införs. Det torde för övrigt vara i det närmaste omöjligt för en förvärvare att fullt ut bevisa att han har varit i god tro vid förvärvet.

Jag anser därför att en något annorlunda lösning bör väljas för att försvåra möjligheterna till godtroshet förvärv av stöldgods. För att den ursprunglige ägaren skall få tillbaka egendomen utan lösen bör det även i fortsättningen i princip ankomma på honom att bevisa att förvärvaren inte var i god tro. I många fall kan det dock finnas anledning att ha en regel som ställer större krav på förvärvaren. Om omständigheterna vid förvärvet är

sådana att det finns anledning för förvärvaren att misstänka att överlåtaren inte har rätt att förfoga över egendomen, bör det liksom hittills krävas att förvärvaren närmare undersöker hur det förhåller sig med överlåtarens rätt. Sådana omständigheter kan bl. a. utgöras av egendomens beskaffenhet (t. ex. stöldbegärlig egendom) eller de förhållanden under vilka den utbjöds (t. ex. försäljning "på gatan"). För att det skall kunna bedömas om en sådan situation föreligger, bör det åligga förvärvaren att klargöra under vilka omständigheter förvärvet har skett. För att en förvärvare inte skall kunna undandra sig detta ansvar bör förvärvaren anses vara i god tro endast om det är sannolikt att egendomens beskaffenhet, de förhållanden under vilka den utbjöds eller omständigheterna i övrigt var sådana att han inte borde ha insett att överlåtaren saknade rätt att förfoga över egendomen. En regel med denna innebörd bör tas in i den nya lagen.

2.4 Lösen

2.4.1 Lösningsrätten

Mitt förslag: Den som på grund av någon annans godtroshet har förlorat äganderätten till en sak har rätt att mot ersättning lösa till sig egendomen.

Utredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag (se betänkandet s. 186–189).

Remissinstanserna: Tillstyrker förslaget eller lämnar det utan erinran.

Skälen för mitt förslag: Om någon har gjort ett godtroshetförvärv av lösöre har den ursprunglige ägaren enligt gällande ordning rätt att återfå egendomen mot att han betalar ersättning för den. Ersättningen skall i regel betalas till egendomens ägare. Någon kritik har inte riktats mot denna ordning. Det kan inte heller anses stötande att en godtroende förvärvares rätt till egendomen får stå tillbaka i sådana fall då den ursprunglige ägaren har ett särskilt starkt intresse av att återfå egendomen. En ägare bör sålunda rimligtvis kunna lösa till sig egendom som har ett speciellt affektionsvärde för honom, t. ex. släktklenoder som genom godtroshetförvärv har kommit ur släktens ägo.

När det däremot gäller massproducerade varor torde något behov av en sådan lösningsrätt i och för sig inte föreligga. En regel som ger lösningsrätt endast till föremål av speciell karaktär är emellertid behäftad med stora olägenheter och är därför enligt min mening inte lämplig. Det torde nämligen vara omöjligt att objektivt fastställa om ett föremål har affektionsvärde eller ej. Även i fråga om konst- och kulturföremål skulle praktiska tillämpningssvårigheter kunna uppstå, om en lösningsrätt begränsas till föremål av visst slag.

Föremål som har ett så speciellt värde för den ursprunglige ägaren att det finns skäl för en rätt till återlösen har i de flesta fall kommit ur hans ägo genom stöld eller annat tillgreppsbrott. En lösningsrätt som begränsas till att gälla egendom som har fränhänts denne genom tillgreppsbrott skulle

därför kunna tänkas täcka in de fall där det är rimligt att låta grundtanken om rätten till besittningsskydd vika för den ursprunglige ägarens intresse.

Lösningssrätten bör dock enligt min mening inte heller begränsas på detta sätt. En sådan regel är alltför snäv och utesluter andra situationer där det kan anses befogat att låta en ägare återfå ett föremål. Också i de fall där egendomen har frånhänts den ursprunglige ägaren genom t. ex. förskringring eller bedrägeri kan det framstå som berättigat att ge denne rätt att lösa till sig egendomen. Jag anser därför att den ursprunglige ägaren liksom hittills skall ha en generell rätt att lösa till sig egendomen.

2.4.2 Preskription av lösningssrätten

Mitt förslag: Har den ursprunglige ägaren inte inom tre månader från det han fick eller borde ha fått kännedom om vem som innehade egendomen krävt tillbaka egendomen från denne, har han förlorat sin lösningssrätt.

Utredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag. Utredningen har dock därutöver föreslagit en absolut preskriptionstid på tre år från det att innehavaren fick egendomen i sin besittning (se betänkandet s. 190–192).

Remissinstanserna: Flertalet av de remissinstanser som närmare har berört preskriptionsreglerna uttrycker farhågor för att den av utredningen föreslagna treårspreskriptionen kan försvåra återställandet av konst- och kulturföremål som stulits från t. ex. muséer. Enligt dessa remissinstanser bör preskriptionstiden i vart fall vara längre än tre år. Invändningar har också riktats mot att treårsregeln i utredningens förslag har utformats så att en ny preskriptionstid börjar löpa varje gång som egendomen överläts till en ny förvärvare. En remissinstans anser att den föreslagna tremånadersregeln är för kort medan två remissinstanser anser att någon sådan preskriptionstid över huvud taget inte bör införas.

Skälen för mitt förslag: Någon tidsbegränsning av lösningssrätten torde inte föreligga enligt gällande rätt. Liksom utredningen anser jag emellertid att det kan vara rimligt att kräva av den ursprunglige ägaren att han inom viss tid sedan han fått eller borde ha skaffat sig kännedom om vem som innehar egendomen agerar aktivt för att få tillbaka sin egendom. Underlåter han att göra det, bör det kunna tas som tecken på att han inte är intresserad av att lösa till sig egendomen. Det föreligger vidare ett starkt intresse hos den som innehar egendomen att inom rimlig tid få klarhet i om han kommer att få behålla egendomen eller ej. Vad saken nu gäller är därför närmast att ta ställning till hur lång tid den ursprunglige ägaren bör ha på sig.

Enligt min mening bör tiden vara relativt kort. Jag anser att den av utredningen föreslagna tremånaderstiden är väl avvägd. Den medger att den ursprunglige ägaren får ett skäligt rådrum för att överväga hur han skall göra, samtidigt som den inte kan anses orimligt lång med hänsyn till innehavarens intresse av att få veta om han får behålla egendomen.

Vad sedan gäller den av utredningen föreslagna treårsregeln vill jag först framhålla att mitt förslag om lösningsrätt är tillkommet för att sådan egendom som har ett speciellt värde för den ursprunglige ägaren skall kunna återställas till denne. Så är i särskilt hög grad fallet med konst- och kulturföremål som har frånhänts muséer eller andra offentliga samlingar.

En preskriptionsbestämmelse som anknyter till den tidpunkt då innehavaren fick godset i sin besittning innebär att lösningsrätten kan komma att preskriberas utan att den ursprunglige ägaren har fått eller kunnat skaffa sig kännedom om var egendomen finns. Detta motverkar otvivelaktigt möjligheterna att lösa tillbaka stulna konst- och kulturföremål. För att lösningsrätten inte skall förfela sitt syfte anser jag därför att den liksom enligt gällande rätt i princip bör gälla utan tidsbegränsning.

Lösen skall betalas till ägaren medan kravet på att få lösa egendomen bör riktas mot innehavaren. Jag finner det riktigt att den som vill utöva sin lösningsrätt angriper själva besittningen och således får vända sig till innehavaren för att återfå egendomen. För att rätten till återlösen inte skall komma att preskriberas bör alltså innehavaren avkrävas föremålet inom tremånadersfristen.

2.4.3 Lösenbeloppet

Mitt förslag: Lösenbeloppet skall motsvara egendomens värde i den allmänna handeln (den s. k. värdeprincipen).

Utredningens förslag: Lösenbeloppet skall bestämmas enligt den s. k. vederlagsprincipen, dvs. motsvara den aktuella ägarens kostnader för förvärv och förbättringar av egendomen. Vid benefika förvärv skall även kostnader som ägarens fängesman har haft räknas in i lösenbeloppet. Detta gäller dock endast i fall då fängesmannen i sin tur skulle haft rätt till lösen om ett återkrav hade riktats mot honom. Lösenbeloppet skall motsvara högst egendomens värde i den allmänna handeln (se betänkandet s. 189–190).

Remissinstanserna: Av de remissinstanser som har yttrat sig i frågan godtar de flesta utredningens förslag att vederlagsprincipen skall användas. Några remissinstanser förordar dock att lösenbeloppet skall bestämmas med utgångspunkt från värdeprincipen. En remissinstans anser att den av utredningen föreslagna regeln är alltför stelbent och förordar därför en kompletterande regel som ger utrymme för en viss skälighetsbedömning.

Skälen för mitt förslag: I gällande rätt råder oklarhet om hur lösenbeloppet skall beräknas. Två alternativ står till buds. Det kan beräknas antingen som egendomens värde vid lösningstillfället (värdeprincipen) eller som den kostnad förvärvaren har haft för sitt förvärv och för förbättring av egendomen (vederlagsprincipen). För vederlagsprincipen talar hänsyn till den ursprunglige ägaren. Han behöver då inte betala mer än förvärvaren, även om denne har gjort ett förmånligt förvärv.

Enligt min mening har dock vederlagsprincipen vissa svagheter. Den

fungerar bäst då kort tid har förflutit från det att egendomen har fränhånts den ursprunglige ägaren till den tidpunkt då återlösen skall ske. Egendomens värde påverkas då inte i någon högre grad av inflation eller andra värdetförändrande faktorer. Har lång tid förflutit framstår resultaten av vederlagsprincipen däremot som mindre tilltalande. Som jag har förordat i avsnitt 2.4.2 skall rätten att återlösa egendom, med ett undantag, gälla utan tidsbegränsning. Om vederlagsprincipen skulle användas, skulle det därför bli nödvändigt med komplicerade regler om hur inflation och andra värdetförändrande faktorer skall beaktas när lösenbeloppet skall fastställas.

Värdeprincipen framstår även i andra fall som mer praktisk än vederlagsprincipen. Bl. a. behövs det inte några särskilda utfyllnadsregler för sådana fall då den som innehar egendomen har erhållit den genom ett benefikt förvärv.

Den som trots att han har gjort ett godtrosförvärv tvingas avstå från egendomen bör rimligen så långt det är möjligt hållas skadeslös. Det sker bäst om han erhåller en ersättning för egendomen som motsvarar dess värde i den allmänna handeln vid lösningstillfället.

En tillämpning av värdeprincipen framstår inte heller som oskäligen gentemot den ursprunglige ägaren. Denne har i de flesta fall fått ut ersättning med ett belopp som svarat mot egendomens värde från en försäkring och har således ersatts för sin förlust. Det är då rimligt att han får lösa tillbaka egendomen efter samma grunder.

Vad jag nu har anfört har lett mig till slutsatsen att värdeprincipen är att föredra framför vederlagsprincipen. Jag förordar alltså att lösenbeloppet skall motsvara egendomens värde i den allmänna handeln. Jag vill dock framhålla att det i många fall – särskilt om det bara har förflutit kort tid sedan egendomen fränhändes den ursprunglige ägaren – inte torde bli så stor skillnad i resultatet om man tillämpar värdeprincipen i stället för vederlagsprincipen. Man torde nämligen ganska ofta kunna utgå från att egendomens värde i den allmänna handeln motsvarar den köpesumma – eventuellt uppräknad med hänsyn till inflationen – som förvärvaren har betalat för egendomen.

2.4.4 Betalning av lösenbeloppet

Mitt förslag: Lösenbeloppet skall betalas till egendomens ägare. Har någon panträtt i egendomen, skall lösen dock betalas till denne med ett belopp som motsvarar värdet av pantfordran. Denna ersättning skall avräknas från det lösenbelopp som tillkommer ägaren. Detsamma skall gälla om någon har en annan särskild rätt till egendomen som medför skydd mot ägarens borgenärer. I så fall skall lösen utges till denne med ett belopp som motsvarar rättighetens värde.

Utredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: Har inte haft något att erinra mot förslaget.

Skälen för mitt förslag: Normalt bör lösenbeloppet betalas till egendomens aktuella ägare. Det kan emellertid förekomma att denne inte innehar

egendomen. Den kan vara pantsatt för en fordran. I så fall bör panthavarens rätt beaktas. För att panthavaren skall vara skyldig att lämna ut saken till den ursprunglige ägaren bör då gälla att denne skall betala så stor del av lösenbeloppet till panthavaren som svarar mot värdet av denna fordran. Återstoden av lösenbeloppet får sedan betalas ut till egendomens aktuella ägare. Har panthavaren varit så oförsiktig att han har godtagit en pant som inte täcker hela fordringsbeloppet, får han själv ta den förlust som uppstår till följd av att lösenbeloppet inte täcker hans fordran. Han bör således inte av den anledningen ha rätt att vägra att lämna ut egendomen till den ursprunglige ägaren.

Vad som har sagts om panthavare bör även gälla den som innehar egendomen med stöd av en rätt att ta eller hålla kvar den till säkerhet för en fordran eller som i annat fall har en rätt till egendomen som är skyddad mot ägarens borgenärer.

2.5 Ikraftträdande m. m.

Den nya lagen om godtroshörsförvärf av lösöre bör träda i kraft så snart som möjligt. Den bör kunna tillämpas på godtroshörsförvärf som har gjorts såväl före som efter lagens ikraftträdande. Det är givetvis angeläget att ingen på grund av den föreslagna preskriptionsregeln skall ha förlorat sin rätt att lösa till sig en sak redan i och med att lagen träder i kraft. Den tid om tre månader inom vilken den ursprunglige ägaren måste återkräva egendomen för att inte förlora sin lösningsrätt bör därför räknas tidigast från ikraftträdandet.

Den nya lagen om godtroshörsförvärf av lösöre bör ersätta bestämmelserna i 11 kap. 4 § och 12 kap. 4 § handelsbalken. Jag återkommer till den frågan i specialmotiveringen.

I 1 kap. 5 § handelsbalken finns bestämmelser om tvesalu. Det torde numera vara en allmän uppfattning (se SOU 1965: 14 s. 216) att det lagrummet inte är tillämpligt i den situationen att den senare köparen har fått saken i sin besittning, dvs. i det fall som regleras i den nya lagen om godtroshörsförvärf av lösöre. Det finns därför inte någon anledning att i detta sammanhang ändra 1 kap. 5 § handelsbalken.

2.6 Kostnader

Den föreslagna lagen är till övervägande del en kodifiering av den rättspraxis som gäller i fråga om godtroshörsförvärf av lösöre. Den torde inte medföra några särskilda kostnader eller i övrigt något utökat resursbehov för det allmänna.

Även om lagförslaget i och för sig inte innehåller några nämnvärda nyheter i förhållande till vad som gäller i dag, bör information om den nya lagen föras ut till allmänheten. Den okunnighet som möjligen råder om de stränga aktsamhetskrav som gäller vid godtroshörsförvärf kan därigenom undanröjas. Kostnaderna för en sådan information kan rymmas inom ramen för tillgängliga medel.

I enlighet med vad jag nu har anfört har inom justitiedepartementet upprättats förslag till

1. lag om godtrosförvärv av lösöre,
2. lag om ändring i handelsbalken.

Förslagen bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 4*.

4 Specialmotivering

4.1 Förslaget till lag om godtrosförvärv av lösöre

Lagen innehåller bestämmelser om godtrosförvärv av lösöre. I lagen regleras inte bara förvärv av äganderätt utan även förvärv av panträtt.

Lagen innehåller sex paragrafer. I en inledande paragraf (1 §) behandlas lagens tillämpningsområde. Därefter följer två paragrafer (2 och 3 §§) som reglerar förutsättningarna för att godtrosförvärv skall uppstå. I 4 och 5 §§ finns regler om rätt för den ursprunglige ägaren att mot ersättning lösa till sig egendomen. I den avslutande 6 § anges att reglerna om godtrosförvärv även skall gälla förvärv av panträtt.

Inledande bestämmelser

1 §¹

Denna lag gäller förvärv i god tro av äganderätt till lösöre.

Lagen gäller inte sådana godtrosförvärv av lösöre beträffande vilka särskilda föreskrifter finns i annan lag.

(Jfr 5 och 6 §§ i utredningens förslag)

I paragrafen regleras lagens tillämpningsområde. Den kompletteras av bestämmelserna i 6 § såvitt gäller förvärv i god tro av panträtt.

Första stycket

Med förvärv av lösöre avses i denna paragraf förvärv av *äganderätt* till visst lösöre. Genom bestämmelserna i 6 § blir lagen dock tillämplig även på förvärv av panträtt i lösöre.

Däremot blir lagen inte tillämplig på förvärv av retentionsrätt i lösöre. Vid retentionsrätt ter det sig inte lika naturligt som vid äganderätt och panträtt att knyta frågan om god tro till den tidpunkt då retentionsrättshavaren fick egendomen i sin besittning. Det råder nämligen då ofta ovisshet om huruvida någon fordran över huvud taget kommer att uppstå. Tvister om godtrosförvärv av retentionsrätt torde för övrigt vara ovanliga. Det finns därför inte anledning att låta godtrosförvärv av retentionsrätt omfattas av lagregleringen. Sådana fall får i stället även i fortsättningen avgöras med ledning av rättsregler som utbildas i rättspraxis. Det är tänkbart att den nya lagens regler i viss utsträckning kan tillämpas analogt i dessa fall.

¹ Paragrafen har jämkats något i propositionsförslaget.

Lagen gäller godtrosvörvärv av lösöre. Förvärv av fast egendom eller av annan lös egendom än lösöre omfattas alltså inte av lagen. Det innebär att lagen inte är tillämplig på godtrosvörvärv av t.ex. pengar, fordringar, skuldebrev eller andra värdepapper eller godtrosvörvärv av byggnad på annans grund. Pengar och värdepapper kan dock ibland utgöra samlarobjekt och därmed i denna egenskap räknas som lösöre. I sådana fall är lagen tillämplig.

Sådan egendom som enligt 2 kap. jordabalken utgör tillbehör till fastighet faller också utanför lagens tillämpningsområde. Om ägaren av en fastighet säljer ett föremål som utgör tillbehör till fastighet, blir försäljningen inte gällande mot tredje man förrän föremålet skiljs från fastigheten på ett sådant sätt att det inte längre kan anses höra till denna (2 kap. 7 § jordabalken). Skulle fastighetsägaren sälja fastigheten utan undantag för det tidigare sålda tillbehöret, ingår detta i fastighetsöverlåtelsen om det inte har skilts från fastigheten innan denna överläts (jfr dock 12 kap. 15 § andra stycket utsökningsbalken om försäljning av fastighetstillbehör). Det avgörande är alltså att föremålet utgjorde tillbehör till fastighet och inte lösöre vid den tidpunkt när överlåtelsen ägde rum.

Att viss egendom besväras av företagshypotek utgör i och för sig inte något hinder för godtrosvörvärv beträffande egendomen (se bl. a. 2 kap. 1 § lagen 1984: 649 om företagshypotek). Sådant hypotek upphör nämligen att gälla i egendom som inte längre tillhör företagaren.

Andra stycket

Exempel på föreskrifter om godtrosvörvärv i annan lag finns i 54 och 55 §§ lagen (1914: 45) om kommission, handelsagentur och handelsresande, i 25 kap. 7 § andra stycket ärvdabalken och 20 § sjölagen (1891: 35 s. 1). I dessa fall gäller enbart dessa föreskrifter. Bestämmelserna i förevarande lag skall alltså inte användas ens som utfyllande regler.

Utredningen har föreslagit att lagen om godtrosvörvärv – vid sidan om den regel som nyss har behandlats – skall innehålla en bestämmelse om att den inte gäller för fartyg som kan intecknas (dvs. skepp) och inte heller för luftfartyg och sådana reservdelar till luftfartyg som kan intecknas tillsammans med luftfartyget. Utredningen motiverar sitt förslag med att besittningen till egendomen inte har samma betydelse i dessa fall som när det gäller lösöre i allmänhet. Skepp och luftfartyg kan nämligen registreras, och panträtt i sådan egendom upplåts genom inskrivning (se betänkandet s. 193).

I 20 § sjölagen finns emellertid som nyss har nämnts särskilda föreskrifter om godtrosvörvärv av skepp eller skeppsbygge, och i 269 § samma lag finns bestämmelser om godtrosvörvärv av panträtt i sådan egendom. Redan till följd av bestämmelsen i andra stycket utesluts alltså godtrosvörvärv av skepp från förevarande lags tillämpningsområde. Någon särskild undantagsbestämmelse beträffande skepp behövs därför inte.

Däremot finns det inte någon särskild föreskrift i annan lag om godtrosvörvärv av luftfartyg eller reservdel till luftfartyg. Luftfartygen kommer därför att omfattas av förevarande lag, om de inte uttryckligen undantas. I

motsats till utredningen anser jag emellertid att det inte finns skäl att undanta luftfartygen från lagens tillämpningsområde. Visserligen skall luftfartyg liksom skepp registreras. Men till registreringen och därmed sammanhängande inskrivning har inte — till skillnad från vad som gäller för skepp — knutits några särskilda sakrättsliga verkningar. För förvärv av luftfartyg gäller alltså den s. k. traditionsprincipen enligt vilken sakrättsligt skydd uppstår när förvärvaren får egendomen i sin besittning (se Hessler, Allmän sakrätt, 1973, s. 242 f och 246 samt SOU 1976: 70 s. 78, 87, 123 och 125). Detsamma gäller för lösöre i allmänhet. I detta avseende gäller sålunda samma förutsättning för uppkomsten av godtrostförvärv när det gäller luftfartyg som när det är fråga om lösöre i allmänhet.

Att luftfartyg kan registreras har däremot viss betydelse för möjligheten att göra godtrostförvärv. En förutsättning för att en förvärvare av luftfartyg skall kunna hävda god tro torde nämligen vara att han har förvärvat sig om att överlåtaren är registrerad som ägare till luftfartyget eller att denne i annat fall klart visar sin rätt att förfoga över luftfartyget. Den frågan rör emellertid förhållanden som behandlas i specialmotiveringen till 3 §.

Förutsättningar för godtrostförvärv

2 §¹

Har någon förvärvat och fått besittningen till lösöre genom överlåtelse från någon annan som hade egendomen i sin besittning och som varken var ägare till den eller behörig att förfoga över den på det sätt som skett, får förvärvaren äganderätt till egendomen om han var i god tro.

(Jfr 1 § första stycket i utredningens förslag)

Denna paragraf anger tillsammans med 3 § förutsättningarna för att ett godtrostförvärv skall uppstå.

En första förutsättning är att överlåtaren varken är ägare till egendomen eller behörig att förfoga över den på det sätt som skett. Härigenom utesluts från lagens tillämpningsområde sådana fall då ägaren förfogar över sin egendom utan att ha rätt till det, t. ex. därför att han är omyndig eller försatt i konkurs eller därför att hans dispositionsrätt är inskränkt på grund av särskilda föreskrifter i gåva eller testamente. För vissa sådana fall torde dock bestämmelserna i förevarande lag helt eller delvis kunna användas analogt. Det torde kunna överlämnas till rättstillämpningen att avgöra när det bör ske.

I en del fall kan det vara tveksamt vem som är *egendomens ägare*. Två fall där denna tveksamhet kan uppstå är av särskilt intresse när det gäller godtrostförvärv, nämligen dubbelöverlåtelse (s. k. tvesalu) av lösöre och försäljning av lösöre med förbehåll om återtaganderätt (avbetalningsköp).

Om en dubbelöverlåtelse föreligger och den senare förvärvaren i god tro har fått egendomen i sin besittning, anses denne enligt gällande rätt ha gjort ett godtrostförvärv (se NJA 1908 s. 331; jfr NJA 1932 s. 107). Förevarande lag innebär ingen ändring i detta avseende. Den förste köparen, som enligt 1 kap. 5 § handelsbalken har förvärvat äganderätten vid dubbelöverlåtelse,

¹ Paragrafen har jämkats något i propositionsförslaget.

bör sålunda vid tillämpningen av denna lag betraktas som den som har förlorat äganderätten i dessa fall trots att han inte har fått godset i sin besittning.

Lagen gäller också i sådana fall då någon har sålt lösöre på det sätt som föreskrivs i lagen (1845: 50 s. 1) om handel med lösören, som köparen låter i säljarens vård kvarbliva (lösöreköpslagen), och senare säljer egendomen till ytterligare en person som får den i sin besittning.

Gemensamt för de fall som nu har behandlats är emellertid att godtroshöfvärv kan uppkomma endast om den senare förvärvaren har fått egendomen i sin besittning. I annat fall gäller vid tvesalu 1 kap. 5 § handelsbalken, vilket innebär att den som först köpte får behålla egendomen.

Liknande problem föreligger vid avbetalningsköp, om den som har köpt egendomen på avbetalning överlåter den. I sådana fall bör avbetalningssäljaren vid tillämpningen av bestämmelserna i förevarande lag på grund av återtagandeförbehållet betraktas som den som har förlorat äganderätten till egendomen så länge förbehållet gäller.

Av paragrafen framgår att ett godtroshöfvärv enligt denna lag kan göras även vid överlåtelse från den som handlar för ägarens räkning. Det förutsätter att överlåtaren inte var behörig att förfoga över egendomen på det sätt som skett. Med *behörighet* avses den rätt som överlåtaren hade på grund av lag eller avtal och som gällde mot bl. a. förvärvaren. Denna rätt kan t. ex. ha kommit till uttryck i en fullmakt från ägaren (jfr 10 § lagen 1915: 218 om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område, avtalslagen). Ofta har emellertid ägaren i instruktioner till överlåtaren klargjort att det för överlåtelserätten gäller snävare ramar än vad som framgår av fullmakten (se 11 § avtalslagen). Dessa ramar anger gränserna för vad som utgör överlåtarens befogenhet. För de fall då överlåtaren har hållit sig inom sin behörighet men överskridit sin befogenhet finns särskilda föreskrifter i 11 § avtalslagen. Dessa reglerar förutsättningarna för godtroshöfvärv i sådana fall. På grund av bestämmelsen i 1 § andra stycket i förevarande lag skall denna lag därför inte tillämpas på sådana fall. Liknande bestämmelser om verkan av att befogenheten har överskridits finns i annan lagstiftning. I förevarande paragraf har därför frånvaron av behörighet att förfoga över egendomen på sätt som skett ställts upp som en förutsättning för godtroshöfvärv.

Som framgår av lagtexten är lagen tillämplig såväl på förvärv från den som utger sig för att vara ägare till egendomen som på förvärv från den som uppger sig företräda ägaren utan att så är fallet. Det finns enligt min mening föga skäl att skilja mellan det fallet att den disponerande åberopar ett förfalskat kvitto som bevis för att han är ägare och det fallet att han hänvisar till en förfalskad fullmakt som stöd för sin behörighet att överlåta egendomen. Om en person överlåter egendomen på ägarens vägnar under uppgift att han är fullmäktig eller ställföreträdare, omfattas transaktionen av lagen ifall uppgiften saknade grund. Skulle den disponerande ha uppträtt som kommissionär utan att vara det, skall lagen också tillämpas. Om den disponerande faktiskt är kommissionär gäller däremot de särskilda bestämmelserna i kommissionslagen.

Har den disponerande haft viss behörighet att företräda huvudmannen

men genom överlåtelsen överträtt denna behörighet, är lagen också tillämplig. Lagförslaget innebär i denna del i viss utsträckning en ändring i förhållande till vad som har antagits vara gällande rätt.

En annan förutsättning för godtrosförvärv är att en *överlåtelse* har ägt rum. Med överlåtelse avses köp, byte och gåva. Godtrosförvärv kan alltså, liksom enligt gällande rätt, ske även vid gåva. Däremot kan godtrosförvärv inte ske genom arv, testamente, bodelning eller utskiftning av bolags egendom. Detta hindrar inte att t. ex. en arvtagare kan åberopa att den egendom som han har ärvt har förvärvats i god tro av arvlåtaren.

I vissa fall kan det vara tveksamt om en rättshandling kan betraktas som en överlåtelse och därmed utgöra grund för ett godtrosförvärv. Den närmare gränsdragningen mellan överlåtelser och andra rättshandlingar får göras i rättstillämpningen. Lagen torde dock ofta kunna tillämpas i varje fall analogt vid rättshandlingar som till sin reella ekonomiska innebörd är att jämställa med överlåtelser. Ett exempel på en sådan situation kan vara att en bilhandlare vid försäljning av en bil erbjuder en annan bil i byte men i stället för att överta den med äganderätt mottar den till försäljning i kommission med rätt att ta ut sin fordran på betalning för den förstnämnda bilen ur vad han kan få för den andra.

Av 14 kap. 1 § utskningsbalken följer att bestämmelserna om godtrosförvärv gäller även vid exekutiv försäljning. Detta gäller oavsett om försäljningen sker under hand eller på exekutiv auktion (se prop. 1980/81: 8 s. 713 f).

Ytterligare en förutsättning för godtrosförvärv är att överlåtaren hade egendomen i sin *besittning* när han överlät den. Motivet för detta krav är att besittningen – det faktiska innehavet – rent allmänt legitimerar innehavaren att disponera över egendomen. Även andra förhållanden än det rent faktiska innehavet bör kunna medföra att besittningskravet anses uppfyllt. Medelbar besittning kan sålunda räcka. Det betyder att godtrosförvärv kan ske av egendom som rent fysiskt finns hos någon annan än den som disponerar egendomen. Besittningen överförs då till förvärvaren genom en underrättelse (denuntiation) till den som faktiskt besitter egendomen. Godtrosförvärv kan alltså ske exempelvis av en båt som överlåtaren har låtit lägga upp på ett varv. I detta fall överförs besittningen till förvärvaren genom att varvsinnehavaren underrättas om överlåtelsen. För att godtrosförvärv skall uppkomma torde det dock enligt allmänna principer fordras att den som faktiskt har båten i sin besittning, dvs. varvsinnehavaren, också är i god tro.

Det saknar betydelse hur överlåtaren har fått godset i sin besittning. Godtrosförvärv kan alltså uppkomma av föremål som överlåtaren innehar på grund av lån eller hyresavtal eller som han innehar för förvaring, reparation eller liknande. Godtrosförvärv kan vidare ske i fråga om föremål som överlåtaren har kommit åt genom brott, t. ex. stöld, rån, häleri eller bedrägeri. Bestämmelserna i lagen är tillämpliga också i fall när den som disponerar över egendomen har kommit över den genom en rättshandling som av ett eller annat skäl är ogiltig, t. ex. om han har förvärvat egendomen från en omyndig eller en konkursgäldenär eller om hans förvärv är ogiltigt enligt 3 kap. avtalslagen.

För att ett godtroshöfverförvärf skall kunna uppstå krävs det att höfverförvärfaren har fått egendomen i sin besittning. Besittningen skall alltså ha öfverförför från öfverlåtaren (eller någon som hade föremålet för hans räkning) till höfverförvärfaren (eller någon som innehar föremålet för hans räkning). Besittningsöfverföringen brukar på juridiskt språk kallas *tradition*.

Traditionskravet är alltså inte uppfyllt förrän egendomen har kommit i höfverförvärfarens besittning. Skall egendomen transporteras från öfverlåtaren till höfverförvärfaren av en självständig fraktförare, anses egendomen inte ha kommit i höfverförvärfarens besittning så länge den innehas av fraktföraren, såvida inte höfverförvärfaren har fått konossement eller därmed likställd handling i sin hand. Sådana publicitetsåtgärder som avses i lösöreköpslagen anses inte vara jämställda med faktisk tradition (se NJA 1958 s. 117). Däremot kan traditionskravet uppfyllas genom att höfverförvärfaren skaffar sig medelbar besittning till godset exempelvis genom ett ömbud.

Den avgörande förutsättningen för godtroshöfverförvärf är att höfverförvärfaren var i *god tro*. Vad som skall förstås med god tro framgår av 3 §. Det bör observeras att god tro måste föreligga både vid öfverlåtelsen och när höfverförvärfaren får egendomen i sin besittning. En köpare kan således inte göra ett godtroshöfverförvärf om han efter köpeavtalet men före besittningstagandet kommer eller borde komma till insikt om att hans avtalspartner inte är behörig att öfverlåta egendomen. En köpare kan inte heller göra ett godtroshöfverförvärf av egendom som han i god tro har fått i sin besittning exempelvis på grund av ett hyresavtal, om han före själva köpeavtalet kommer eller borde komma till insikt om sin avtalspartners bristande behörighet.

I det fall höfverförvärfaren företräds av ett ömbud eller någon annan representant gäller att både huvudmannen och fullmäktigen eller ställföreträdaren måste vara i god tro. I fråga om godtroshöfverförvärf för aktiebolag och andra juridiska personer kan det vara tveksamt i vad mån exempelvis anställdas onda tro skall tillmätas betydelse. Detsamma gäller när en förhandlare, som saknar fullmakt att sluta avtal för sin godtroende huvudman, har varit i ond tro. Dessa frågor får liksom hittills öfverlämnas åt rättstillämpningen.

3 §¹

En höfverförvärfare skall inte anses ha varit i god tro om han insåg att öfverlåtaren saknade rätt att förfoga öfver egendomen. Även om han inte insåg detta skall han anses ha varit i god tro endast om det är sannolikt att egendomens beskaffenhet, de förhållanden under vilka den utbjöds och omständigheterna i övrigt var sådana att han inte heller borde ha insett att öfverlåtaren saknade rätt att förfoga öfver egendomen.

(Jfr 1 § andra stycket i utredningens förslag)

I denna paragraf klargörs innebörden av kravet på god tro. Lika litet som hittills skall en höfverförvärfare anses ha varit i god tro, om han insåg att öfverlåtaren saknade rätt att förfoga öfver egendomen. Men även om höfverförvärfaren inte insåg detta, kan förhållandena ibland vara sådana att han inte kan sägas vara i god tro. Det måste nämligen liksom hittills krävas att en

¹ Paragrafen har ändrats något i propositionsförslaget.

förvärvare iakttar en rimlig grad av aktsamhet beträffande överlåtarens rätt att förfoga över egendomen. På denna punkt innebär bestämmelserna i förevarande lag en viss skärpning av de krav som ställs på en förvärvare för att denne skall anses vara i god tro.

Bestämmelserna i förevarande paragraf är så utformade att bevisbördan för att förvärvaren insåg att överlåtaren saknade rätt att förfoga över egendomen åvilar egendomens ursprunglige ägare. Detta torde vara i överensstämmelse med gällande rätt.

När det däremot gäller frågan om förvärvaren borde ha insett att överlåtaren saknade rätt att förfoga över egendomen har bevisbördan placerats något annorlunda. För att en förvärvare skall anses ha varit i god tro måste han åtminstone göra sannolikt att sådana omständigheter förelåg vid förvärvet att han inte borde ha insett att överlåtaren saknade rätt att förfoga över egendomen.

Bedömningen av om förvärvaren har varit tillräckligt aktsam skall alltså göras i två led. Förvärvaren skall först göra sannolikt att vissa omständigheter förelåg vid förvärvet. Därefter skall det konstateras att dessa omständigheter är sådana att förvärvaren uppfyllt kraven på aktsamhet vid förvärvet.

Förvärvarens aktsamhet skall anpassas efter egendomens beskaffenhet, de förhållanden under vilka den utbjöds samt omständigheterna i övrigt. Lagen ansluter sig härmed till den utveckling av godtrosbegreppet som har ägt rum i rättspraxis.

En av de omständigheter som tillmäts betydelse är alltså *den berörda egendomens beskaffenhet*. Särskilt hög grad av aktsamhet krävs vid förvärv av egendom som erfarenhetsmässigt är känslig. Det kan gälla t. ex. förvärv av sådana saker som ofta säljs på kredit med förbehåll om återtaganderätt, t. ex. televisionsapparater, videoutrustning och motorfordon. Den som köper motorfordon av en privatperson anses för övrigt ha en långtgående plikt att undersöka om överlåtaren har rätt att förfoga över fordonet. I regel krävs det att han har tagit reda på om säljaren är upptagen i bilregistret som ägare till fordonet och att han genom granskning av säljarens förvärvshandlingar eller genom kontakt med den som har överlåtit fordonet till säljaren har förvärvat sig om att fordonet inte är behäftat med förbehåll om återtaganderätt.

Även om godset inte är av sådant slag att det ofta säljs på kredit kan dess beskaffenhet vara sådan att den bör mana till försiktighet. Rent allmänt bör det vara rimligt att kräva ett större mått av aktsamhet vid förvärv av särskilt värdefull egendom. Vid förvärv av t. ex. smycken, konst- och prydnadsföremål, pälsverk, antikviteter och olika slag av samlingar från en privatperson kan det därför finnas särskild anledning att beakta möjligheten att det kan röra sig om egendom som har åtkommit på ett obehörigt sätt. Det är ett rimligt krav att förvärvaren i dessa fall begär att säljaren legitimerar sig samt förhör sig närmare om överlåtarens rätt till godset.

Särskild försiktighet torde böra iakttagas när det gäller förvärv från en person som uppger sig handla som fullmäktig eller ställföreträdare för annan. Det bör då som regel fordras av förvärvaren att han har begärt att få se behörighetshandlingar, t. ex. fullmakt, registreringsbevis för aktiebolag eller förordnande som boutredningsman.

När förvärvaren är en privatperson som gör sitt förvärv i den reguljära handeln bör någon undersökningsplikt normalt inte åvila honom, om det inte kan anses föreligga särskild anledning till misstanke. Detsamma bör gälla vid offentlig auktion och marknader som organiseras av auktionsföretag och liknande. Ett exempel på när det finns särskild anledning till misstanke är att det efter en uppmärksammas stöld av en viss konstnärs verk finns verk av denne i handeln.

Även *de förhållanden under vilka egendomen utbjöds* kan, som nämnts, vara av betydelse vid bedömningen av om förvärvaren borde ha insett att överlåtaren saknade rätt att förfoga över egendomen. Det gäller särskilt tid och plats för överlåtelsen. Vid försäljning som sker "på gatan" bör det normalt krävas att en förvärvare förvissas sig om att överlåtaren har rätt att förfoga över egendomen. Av denna anledning kan den som har köpt en sak på gatan, till skillnad från den som gjort sitt inköp i en etablerad butik, mera sällan med framgång hävda god tro (jfr även NJA 1951 s. 305, där en lastbil utbjöds till salu långt från den plats där den var inköpt och alltså registrerad). Överlåtarens person kan också vara av betydelse, t. ex. att det är frågan om en ung person (se SvJT 1954 rf. s. 37). Vid köp från en okänd person som inte sker i en etablerad butik bör det i allmänhet ställas mycket höga krav på köparens aktsamhet (jfr NJA 1955 s. 114). En annan faktor som kan ha betydelse för den goda tron är den utbudna varans pris. Är detta osedvanligt lågt har köparen naturligtvis all anledning att vara försiktig.

Som framgår av lagtexten skall det ske en helhetsbedömning av *omständigheterna i det enskilda fallet*. Omfattningen av den undersökningsplikt som skäligen kan fordras av en förvärvare måste bedömas från fall till fall. Avviker situationen från vad som kan anses normalt, fordras särskild försiktighet. När det gäller frågan om vilka krav på insikt och aktsamhet som kan ställas på en förvärvare får givetvis hänsyn tas till dennes person och ställning. Ofta torde man kunna ställa strängare krav på en yrkesman inom den aktuella branschen än på en privatperson.

Lösen

4 §¹

Den som på grund av någon annans godtroshet förvärvat har förlorat äganderätten till viss egendom har rätt att få tillbaka egendomen mot lösen motsvarande egendomens värde i den allmänna handeln.

Den som vill lösa till sig egendomen skall kräva tillbaka den från innehavaren inom tre månader från det att han fick eller borde ha fått kännedom om dennes innehav. Gör han inte det, är rätten att kräva tillbaka egendomen förlorad.

(Jfr 2 § samt 3 § första och andra stycket i utredningens förslag)

¹ Regeln i paragrafens första stycke om beräkning av lösenbeloppet återfinns i 5 § i propositionsförslaget och har fått ändrad innebörd. Även paragrafens andra stycke har ändrats.

I bestämmelsen fastslås principen om rätt till lösen när egendomen har gått förlorad på grund av godtrosförvärv. I enlighet med gällande rätt är lösningsrätten generell, dvs. den omfattar såväl anförtrodd egendom som icke anförtrodd egendom. I den allmänna motiveringen (avsnitt 2.4.1) har redovisats skälen för att behålla en sådan generell lösningsrätt.

Lösningsrätten utövas av den som har förlorat sin äganderätt till egendomen. Det innebär att den som skulle ha varit ägare till egendomen, om den obehöriga dispositionen inte hade ägt rum, har rätt att framställa anspråk på att få lösa till sig egendomen.

Utredningen har inte närmare berört frågan huruvida lösningsrätten kan tillkomma annan än den ursprunglige ägaren. Klart är emellertid att om denne har avlidit så övergår hans rätt på hans dödsbo. Huruvida rätten kan överlåtas är däremot oklart. Det framstår dock som rimligt att den som överlåter en samling eller ett föremål, varifrån någon del tidigare har stulits eller på annat sätt förkommit, också kan överlåta sin rätt att lösa till sig den förkomna delen om den senare skulle återfinnas.

En förutsättning är att egendomen finns i behåll. Har den förstörts eller konsumerats blir lösningsrätten utan betydelse. Detsamma gäller om egendomen har tillförts fast egendom under sådana förhållanden att den är att anse som tillhör till den fasta egendomen eller förenats med annan lös egendom på sådant sätt att den utgör en beståndsdel i ett större helt (jfr NJA 1960 s. 9), liksom om den har bearbetats så att ett helt nytt föremål kan sägas ha uppstått. I de nu berörda situationerna har den ursprunglige ägaren i princip inte någon möjlighet att få ersättning för den förlorade lösningsrätten från den som har vidtagit de åtgärder som har lett till att lösningsrätten förlorades.

Lösenbeloppet skall erläggas kontant. Det skall motsvara egendomens värde i den allmänna handeln. Skälen för detta har redovisats i avsnitt 2.4.3 i den allmänna motiveringen.

Med den allmänna handeln avses den normala handeln med föremål av ifrågavarande art. I möjligaste mån bör man bortse från lokala och liknande variationer i egendomens värde. Det belopp som skall erläggas beräknas efter värdet vid den tidpunkt då lösningsrätten utövas. Om saken är tvistig, är tidpunkten för domen avgörande för värdebestämningen. Någon avräkning för den nytta innehavaren har haft av egendomen eller för eventuell avkastning som kan ha upphurits skall inte göras.

Andra stycket

Egendomen skall återkrävas från innehavaren. Det kan ske muntligen eller skriftligen. I de flesta fall är innehavaren identisk med den som har gjort godtrosförvärvet, men det kan också vara någon som har förvärvat egendomen genom ett senare fång. Lösningsrätt föreligger även om någon i fångskedjan skulle ha förvärvat egendomen genom exekutiv auktion. Rätten till lösen kan vidare göras gällande om innehavaren är försatt i konkurs och egendomen ingår i konkursboet.

Det är inte säkert att det alltid är innehavaren själv som är ägare till egendomen. Det kan t. ex. vara så att innehavaren har tagit emot egendomen som pant eller innehar den för förvaring enligt överenskommelse med ägaren. Givetvis skall inte den som mer eller mindre tillfälligt disponerar en sak betraktas som innehavare av denna. Med innehavare avses här endast den som på ägarens uppdrag och i dennes ställe har fått en mera bestående besittning till egendomen.

Om den ursprunglige ägaren vill lösa till sig egendomen, måste han inom tre månader från det att han fick eller borde ha fått kännedom om att någon innehar egendomen begära hos denne att få tillbaka den. Gör han inte det, har han förlorat sin rätt att lösa till sig saken. I så fall har han inte heller rätt att lösa till sig saken från den som därefter förvärvar den. Denna preskriptionsregel är en nyhet. Enligt gällande rätt finns det ingen tidsbegränsning för rätten att lösa till sig egendomen.

Att kravet på att få tillbaka egendomen skall framställas hos innehavaren innebär inte att denne har befogenhet att själv ta ställning till om egendomen skall lämnas ut till den ursprunglige ägaren. I stället får det anses åligga innehavaren att underrätta den aktuella ägaren om kravet för att denne skall få tillfälle att ta kontakt med den ursprunglige ägaren angående frågan om lösen.

Egendomens aktuella ägare har bevisbördan för att tremånaderspreskriptionen har inträtt. Det torde ofta vara svårt att styrka att den ursprunglige ägaren vid en viss tidpunkt kände till vem som innehade egendomen. Något lättare bör det dock vara för den aktuella ägaren att visa att omständigheterna var sådana att den ursprunglige ägaren hade bort känna till innehavet.

Preskriptionsavbrott sker genom att den lösningsberättigade begär att få tillbaka egendomen. En sådan begäran kan framställas formlost men måste komma innehavaren till handa inom tremånadersfristen för att preskriptionsavbrott skall kunna anses ha ägt rum. Ett särskilt problem är om preskriptionsavbrott kan ske genom att den ursprunglige ägaren begär att få tillbaka egendomen utan att erbjuda lösen. En sådan situation kan inträffa, om denne anser att något godtrosvärkvär över huvud taget inte har ägt rum. Av det i lagtexten använda uttrycket "kräva tillbaka" framgår emellertid att det för preskriptionsavbrott inte är nödvändigt att ett erbjudande om lösen framställs. En annan sak är att den aktuella ägaren inte är skyldig att avstå från egendomen utan lösen, om ett godtrosvärkvär verkli- gen föreligger.

5 §¹

Lösenbeloppet skall betalas till egendomens ägare. Har någon till säkerhet för en fordran en rätt till egendomen som är skyddad mot ägarens borgenärer, skall dock så mycket av lösenbeloppet betalas till honom som svarar mot värdet av denna fordran. Har någon i annat fall en rätt till egendomen som är skyddad mot ägarens borgenärer, skall så mycket av lösenbeloppet betalas till honom som svarar mot värdet av denna rätt.

¹ Paragrafen svarar mot 6 § i propositionsförslaget.

Lösen skall enligt huvudregeln utges till egendomens ägare. Denne är oftast identisk med innehavaren. Det kan dock förekomma att egendomen innehås av någon annan än ägaren. Egendomen kan t. ex. ha lämnats till innehavaren som pant. Innehavaren kan också tänkas ha köpt egendomen med förbehåll om återtaganderätt. I dessa och andra likartade fall, när flera personer har sakrättsligt skyddade anspråk på egendomen, bör lösenbeloppet fördelas mellan de berättigade.

Förevarande paragraf innehåller särskilda bestämmelser för sådana fall då någon har en rätt till egendomen som är skyddad mot ägarens borgenärer. Ersättning skall då utges till rättighetsinnehavaren. För det fall att denne innehar egendomen till säkerhet för en fordran skall ersättningen motsvara värdet av denna fordran. I annat fall skall ersättningen motsvara värdet av den särskilda rättigheten. Ersättningen kan dock inte i något fall bli högre än det värde egendomen har i den allmänna handeln. Den sålunda utgivna ersättningen skall avräknas från den ersättning som tillkommer ägaren.

I pantsättningsfallet skall alltså den som utövar lösningsrätt i första hand utge ersättning till panthavaren. Ersättningen till denne kommer normalt att motsvara pantfordringen. Om ersättningen understiger det lösenbelopp som den aktuella ägaren är berättigad till, dvs. egendomens värde, skall överskjutande belopp utges till denne. Skulle undantagsvis pantfordringen motsvara eller vara högre än egendomens värde, får ägaren inte någon ersättning alls. Av allmänna regler följer att utgivande av lösen till panthavaren medför en minskning av dennes fordran.

Har egendomen sålts med återtagandeförbehåll, skall ersättningen i första hand utges till köparen. Ersättningen till denne bestäms i överensstämmelse med de avräkningsregler som gäller när säljaren har rätt att återta egendomen.

Det kan förekomma att innehavaren av egendomen inte har någon sakrättsligt skyddad rättighet till denna. Ett exempel är att innehavaren har nyttjanderätt till egendomen. I ett sådant fall blir innehavaren skyldig att lämna ut egendomen, om lösningsanspråk framställs. Han har dock inte rätt till någon ersättning från den ursprungliga ägaren. Däremot kan han på grund av nyttjanderättsupplåtelsen ha rätt till skadestånd av den som upplät nyttjanderätten.

Godtrosförvärv av panträtt

6 §¹

Vad som sägs i denna lag om godtrosförvärv av lösöre gäller också godtrosförvärv av panträtt i lösöre. Med äganderätt, överlåtelse och överlåtare avses därvid panträtt, pantsättning och pantsättare.

Har någon gjort ett godtrosförvärv av panträtt i lösöre och vill någon annan lösa till sig egendomen enligt 4 §, skall lösenbeloppet svara mot värdet av den fordran för vilken egendomen är pantsatt, dock högst egendomens värde i den allmänna handeln.

¹ Paragrafen har jämkats något och svarar mot 7 § i propositionsförslaget.

Liksom enligt gällande rätt kan det enligt paragrafen uppstå godtrosförvärv av panträtt i lösöre.

Förevarande paragraf gäller när pantsättaren uppträder som ägare utan att i själva verket ha någon behörighet att disponera över egendomen. Också när den som disponerar över egendomen i stället hävdar att han är panthavare och utnyttjar sin rätt att återpantsätta panten (se 10 kap. 6 § handelsbalken), kan paragrafen tillämpas och godtrosförvärv inträda för återpanthavaren. Om han i stället uppträder som panthavare och säljer egendomen under påstående att den har utgjort säkerhet för ett förfallet lån som inte har betalats, blir frågan om godtrosförvärv att bedöma enligt 2 §. Vid återpantsättning kan läget vara det att den som disponerar över egendomen faktiskt är panthavare och alltså har rätt att under vissa förutsättningar återpantsätta panten men överträder de föreskrifter som gäller; han återpantsätter exempelvis panten för högre belopp än vad som gäller för den ursprungliga pantsättningen. Även i sådana fall kan godtrosförvärv uppkomma för återpanthavaren.

Frågan om god tro föreligger får vid pantsättning bedömas på samma sätt som vid överlåtelse. Det kan i detta sammanhang erinras om att enligt lagen (1949:722) om pantlånerörelse den som yrkesmässigt driver sådan rörelse får ta emot en pant bara från den som är känd för rörelseidkaren eller hans personal eller som kan legitimera sig på tillfredsställande sätt. Har denna föreskrift inte iakttagits, kan god tro normalt inte anses föreligga.

Innan panthavaren har fått panten i sin besittning kan han givetvis inte göra något godtrosförvärv. Har ägaren både upplåtit panträtt och överlåtit egendomen, torde reglerna om dubbelöverlåtelse kunna tillämpas analogt, dvs. den som först har fått egendomen i sin besittning har företräde framför den andre om han var i god tro vid besittningstagandet. Frågan om vilken rätt som har företräde innan något besittningstagande har skett behandlas däremot inte i lagen.

Reglerna om rätt till lösen tillämpas också på panträtt. Vid fastställande av lösenbeloppet får man då utgå från det belopp för vilket panten häftar. Detta motsvarar som regel den fordran för vilken panten har lämnats som säkerhet. Om denna fordran sedermera har minskat, t. ex. genom amorteringar, måste man givetvis ta hänsyn till detta.

I sällsynta fall kan det tänkas att den pantsatta egendomen utgör säkerhet för en fordran som överstiger egendomens värde. Det kan vara fallet exempelvis om en låntagare har lämnat flera föremål – däribland den egendom vartill lösningsrätt görs gällande – som säkerhet för ett större lån. Lösen får då i stället bestämmas efter egendomens marknadsvärde.

Om panthavaren i sin tur har återpantsatt egendomen hos någon annan, skall lösen i överensstämmelse med 5 § i första hand utges till denne. Det erlagda beloppet får sedan avräknas från den ersättning som tillkommer panthavaren själv.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1986.

Har någon före ikraftträdandet förlorat äganderätten till viss egendom på grund av någon annans godtroshörsförvärf och vill han efter ikraftträdandet lösa till sig egendomen enligt 4 § första stycket, skall den tid på tre månader som anges i 4 § andra stycket räknas tidigast från ikraftträdandet.

(Jfr utredningens övergångsbestämmelser)

Övergångsbestämmelserna har behandlats i avsnitt 2.5 i den allmänna motiveringen.

4.2 Förslaget till lag om ändring i handelsbalken

Lagen om godtroshörsförvärf av lösöre ersätter bestämmelserna om godtroshörsförvärf i 11 kap. 4 § och 12 kap. 4 § handelsbalken. Dessa paragrafer innehåller också vissa andra bestämmelser. I 11 kap. 4 § finns sålunda regler om skyldigheten för den som disponerar över egendomen att betala ersättning till den ursprunglige ägaren, och i 12 kap. 4 § ges regler om ersättningsskyldighet för depositarie som utan lov "nöter förtrott gods, eller sig till nytta det brukar". I dessa delar ger paragraferna uttryck åt något som även utan lagreglering skulle gälla på grund av allmänna regler. 11 kap. 4 § innehåller också regler om ersättningsskyldighet för det fall att någon tar lån i annans namn och sedan inte kan visa att det har skett med vederbörligt samtycke. Även dessa regler bör kunna tillämpas utan särskilt stöd i lag (jfr 25 § avtalslagen). Det föreligger därför inte något hinder mot att upphäva dessa bestämmelser.

5 Hemställan

Jag hemställer att lagrådets yttrande inhämtas över förslagen till

1. lag om godtroshörsförvärf av lösöre.
2. lag om ändring i handelsbalken.

6 Beslut

Regeringen beslutar i enlighet med föredragandens hemställan.

¹ Andra stycket har jämkats något i propositionsförslaget.

Utdrag ur protokoll vid sammanträde den 20 februari 1986

Närvarande: justitierådet Knutsson, f. d. justitierådet Sterzel, regeringsrådet Tottic

Enligt protokoll vid regeringssammanträde den 23 januari 1986 har regeringen på hemställan av statsrådet Wickbom beslutat inhämta lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om godtrosvärv av lösöre
2. lag om ändring i handelsbalken.

Förslagen har inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Maria Renmyr.

Förslagen föranleder följande yttrande av lagrådet:

Förslaget till lag om godtrosvärv av lösöre

1 §

Som framgår av 6 § gäller lagen inte bara förvärv av äganderätt utan också av panträtt till lösöre.

Med hänsyn härtill bör första stycket ges formuleringen "Denna lag gäller förvärv i god tro av rätt till lösöre".

2 §

Av specialmotiveringen framgår att godtrosvärv kan ske också av egendom som förvärvaren redan tidigare har fått i sin besittning, exempelvis enligt ett hyresavtal, under förutsättning att han var i god tro såväl vid besittningstagandet som vid överlåtelsen. Det är tveksamt om detta är förenligt med den föreslagna lagtexten. Med hänsyn härtill och då ytterligare en redaktionell jämkning bör göras i texten föreslår lagrådet följande formulering av paragrafen:

"Har någon förvärvat lösöre genom överlåtelse från någon annan som hade egendomen i sin besittning men varken var ägare till den eller behörig att förfoga över den på det sätt som skett, får förvärvaren äganderätt till egendomen, om han fått den i sin besittning och var i god tro."

3 §

Att förvärvaren inte kan anses ha varit i god tro om han insåg att överlåtaren saknade rätt att förfoga över egendomen är en självklarhet, som inte behöver utsägas i lagtexten. Paragrafens första mening bör därför kunna utgå, varefter den kvarstående andra meningen kan formuleras på följande sätt:

"En förvärvare skall anses ha varit i god tro endast om det är sannolikt att egendomens beskaffenhet, de förhållanden under vilka den utbjöds och

omständigheterna i övrigt var sådana att han inte borde ha insett att överlåtaren saknade rätt att förfoga över egendomen.”

Prop. 1985/86: 123

4-5 §§

En *lösningsrätt* för den ursprunglige ägaren till en sak, som har blivit föremål för ett godtrosförvärv, innebär ett avsteg från exstinktionsprincipen. Det har förutsatts under hela lagstiftningsärendets handläggning, att det är ofrånkomligt att medge en sådan lösningsrätt. Redan billighetsskäl och hänsyn till rättstraditionen talar för det. Lagrådet har ingen annan åsikt.

Vad som däremot kan vara föremål för olika meningar är om lösningsrätten bör vara *generell eller begränsad*. I 1965 års betänkande förordades att endast egendom med ett särskilt värde utöver det ekonomiska skulle få lösas. Lagrådsremissen 1973 avsåg i stället egendom som fränhänts ägaren genom stöld eller annat tillgreppsbrott. I 1984 års betänkande har emellertid en generell lösningsrätt föreslagits, och den nya lagrådsremissen följer denna linje, som har tillstyrkts eller lämnats utan erinran vid remissbehandlingen. Som huvudskäl har anförts att avgränsningar av den tidigare åsyftade typen skulle medföra tillämpningssvårigheter. Det finns onekligen fog för den uppfattningen. Lagrådet kan därför godta den föreslagna lösningen.

Det bör emellertid hållas fast att en lösningsrätt egentligen är sakligt motiverad och kan antas få praktisk betydelse närmast i de fall som man tidigare har försökt att avgränsa i lagtext, dvs. främst då det är fråga om stulna musciföremål eller personliga värdeföremål med ett särskilt affektionsvärde. När det gäller massproducerade varor föreligger däremot, som uttalas i remissen, knappast något behov av en lösningsrätt.

I fråga om införandet av en lösningsrätt såsom en generell rätt för den ursprunglige ägaren ansluter således förslaget till betänkandet och remissyttrandena över detta, och de sakliga motiv som anføres är övertygande. Annorlunda förhåller det sig med frågan om *beräkning av lösenbelopp*. Valet står mellan de s. k. värde- och vederlagsprinciperna.

I 1965 års betänkande förordades värdeprincipen men med den väsentliga modifikation, att lösenbeloppet vid köp skulle motsvara köpeskillingen om inte denna ”i märklig mån” avvek från handelsvärdet. Lagrådsremissen 1973 byggde emellertid på vederlagsprincipen, och denna fasthölls i 1984 års betänkande. Vid remissbehandlingen har förslaget uttryckligen tillstyrkts av bl. a. hovrätten över Skåne och Blekinge samt riksåklagaren och övriga företrädare för åklagarväsendet. Det har lämnats utan erinran av bl. a. Stockholms tingsrätt, konsumentverket och näringslivets organisationer. Avvikande mening har endast framförts av Göteborgs tingsrätt, som inte är enig på denna punkt, och av juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet, som efter ett längre resonemang säger sig närmast ha uppfattningen att det är enklast och lämpligast att tillämpa värdeprincipen.

De skäl, som anføres i remissen för att gå över till en (ojämkad) värdeprincip inbjuder på ett annat sätt än resonemangen i övrigt till motsägelser.

Mot bakgrund av ärendets tidigare handläggning finns det inte fog för att mot vederlagsprincipen invända, att det skulle bli nödvändigt att konstruera komplicerade regler. Om man väljer den principen, kan man mycket väl, liksom i 1984 års betänkande, bygga på lagtexten i den första lagrådsremissen. Förvånande är också uttalandet, att värdeprincipen allmänt framstår som mera praktisk än vederlagsprincipen. Snarare lär det förhålla sig så, som utvecklas bl. a. i 1984 års betänkande (s. 189 f), att vederlagsprincipen är enklare att tillämpa i praktiken och kan underlätta uppgörelser, medan bestämmandet av ett marknadsvärde kan vara förenat med stora svårigheter.

Som riktmärke anføres vidare i remissen, att den som har gjort ett godtrotsförvärv rimligen bör så långt det är möjligt hållas skadelös. Om den principen råder i och för sig inga delade meningar. Tillämpningen kan emellertid vålla problem. Särskilt kan man peka på situationen, då saken efter förvärvet har stigit i värde mera väsentligt. Om man utgår från att, som redan anmärkts, de mest praktiska fallen är de då museiföremål eller personliga värdeföremål med affektionsvärde har blivit stulna, är det ingalunda självklart att förvärvarens anspråk på vinst skall gå före den ursprunglige ägarens önskan att få köpa tillbaka det stulna till ett överkomligt pris.

Både i remissen och i de båda remisytttranden, som avviker från utredningsförslaget, åberopas försäkringsfaktorn. Det sägs att den ursprunglige ägaren normalt har fått en försäkringsersättning som medger ersättningsköp. Såvitt gäller de mest praktiska lösenfallen är emellertid detta enligt lagrådets mening ofta en felsyn. Försäkringsbeloppet bestäms på grundval av värdet vid förlusttillfället. Då det gäller personliga värdeföremål med annat värde än det rent ekonomiska måste man räkna med att ägaren ofta dröjer med ersättningsköp av olika skäl, t. ex. förhoppningar om att återfå det stulna eller helt enkelt svårigheter att ersätta föremål med affektionsvärde. Om värdestegringen – som f.ö. ofta är avsevärd på sådana saker som det blir fråga om här – tillfaller förvärvaren, kan lösningsrätten lätt bli illusorisk. I fråga om stulna museiföremål är det över huvud taget svårt att föra ett träffande resonemang om försäkring och ersättningsköp. Enligt lagrådets mening är vederlagsprincipen särskilt naturlig i fråga om sådana föremål.

Med det anförda har lagrådet velat framhålla, att några bärande skäl inte har anförts för att gå ifrån utredningsförslaget, som på denna punkt stämmer överens med den förra lagrådsremissen och som i huvudsak har godtagits vid remissbehandlingen. Vad som har förekommit i det långvariga lagstiftningsarbetet pekar i stället på att man bör hålla fast vid vederlagsprincipen. För detta talar framför allt att man i de typiska lösensituationerna bör låta hänsynen till den ursprunglige ägaren väga tyngre än de får göra enligt remissen. En regel som garanterar förvärvaren värdestegring eller handelsvinst kan leda till otillfredsställande resultat. Som exempel kan anföras fallet då någon har förvärvat ett föremål inte till uppenbart underpris utan till normalt uppköpspris för den som driver yrkesmässig handel med liknande föremål. Att den ursprunglige ägaren, som har fränstulits egendomen, nödgas betala handelsvinst framstår som klart stö-

tande. Andra praktiska fall av liknande innebörd är lätta att konstruera.

Mot en renodlad vederlagsprincip talar närmast att hänsynen till den ursprunglige ägaren avtar och de till förvärvaren ökar i tyngd med tidsavståndet. Detta problem har i de tidigare förslagen lösts genom en regel om en yttersta tidsgräns, efter vilken lösningsrätten förfaller. Någon sådan regel har inte tagits med i det nu framlagda förslaget, främst för att inte motverka möjligheterna att få tillbaka konst- och kulturföremål som har stulits från museer och andra offentliga samlingar. Lagrådet har förståelse för den synpunkten och godtar därför förslaget. Det för med sig att man i diskussionen om beräkning av lösenbelopp även får beakta relativt gamla förvärv. Det lär emellertid inte bli fråga om många fall och, som förut framhållits, är vederlagsprincipen naturlig just i fråga om sådana föremål som avses här.

Lagrådet föreslår på nu anförda skäl, att bestämmelserna om beräkning av lösenbelopp i utredningsförslagets 3 § genomförs. De bör kompletteras med en sådan regel om beaktande av penningvärdets förändringar, som ingick i den förra lagrådsremissen. För att inte 4 eller 5 § skall bli alltför omfattande föreslår lagrådet, att de nya bestämmelserna tas in i 5 § och att den nuvarande 5 § får bli 6 §.

I 4 § andra stycket upptas en regel om preskription av lösningsrätten. Preskriptionstiden är tre månader och räknas från det att den lösningsberättigade fick eller borde ha fått kännedom om vem som innehar egendomen. Formuleringen synes innebära att den lösningsberättigade måste vara aktiv för att försöka spåra egendomen. Det förefaller emellertid knappast rimligt att exempelvis den som har varit utsatt för en stöld skall kunna vägras rätt att lösa tillbaka den stulna egendomen på den grunden att han tidigare borde ha kunnat ta reda på var egendomen fanns. Lagrådet föreslår därför att orden "borde ha fått kännedom" ersätts med "måste antas ha fått kännedom". Genom en sådan formulering tas rimlig hänsyn till den godtroende förvärvarens bevisvärigheter utan att den ursprunglige ägaren åläggs någon efterforskningsplikt.

Med lagrådets förslag skulle 4 och 5 §§ få följande lydelse:

4 § Den som på grund av någon annans godtroshet förvärvat har förlorat äganderätten till viss egendom har rätt att få tillbaka egendomen mot lösen.

Den som vill lösa till sig egendomen skall kräva tillbaka den från innehavaren inom tre månader från det att han fick eller måste antas ha fått kännedom om dennes innehav. Gör han inte det, är rätten att kräva tillbaka egendomen förlorad.

5 § Lösen skall motsvara ägarens kostnader för förvärv av egendomen och dess förbättring. Har ägaren förvärvat egendomen genom gåva, arv, testamente eller bodelning skall även kostnad som ägarens fångesman haft för förvärv av egendomen och dess förbättring inräknas i lösenbeloppet. Detta gäller dock bara under förutsättning att fångesmannen skulle ha haft rätt till lösen, om återkrav hade framställts mot honom.

Vid bestämmande av lösen tas hänsyn till förändringar i penningvärdet. Lösen skall motsvara högst egendomens värde i den allmänna handeln."

Paragrafen blir 7 § med förslagen i det föregående. Lagrådet föreslår att första styckets första mening ges formuleringen "Vad som sägs i denna lag om godtrosförvärv av äganderätt gäller också godtrosförvärv av panträtt". Med en sådan formulering torde styckets andra mening, som i och för sig inte är uttömmande, kunna undvaras.

Övergångsbestämmelsen

Av motsvarande skäl som har anförts vid 1 § bör ordet "äganderätten" bytas ut mot "rätt". Vidare kan orden "enligt 4 § första stycket" lämpligen utgå.

Förslaget till lag om ändring i handelsbalken

Förslaget lämnas utan erinran.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 6 mars 1986

Närvarande: statsrådet Peterson, ordförande, och statsråden Bodström, R. Carlsson, Hellström, Wickbom, Johansson

Föredragande: statsrådet Wickbom

Proposition om godtroshöfvervärf av löföre

1 Anmälan av lagrådsyttrande

Föredraganden anmäler lagrådets yttrande (beslut om lagrådsremiss fattat vid regeringssammanträde den 23 januari 1986) öfver förslag till

1. lag om godtroshöfvervärf av löföre,
2. lag om ändring i handelsbalken.

Föredraganden redogör för lagrådets yttrande och anför.

Lagrådet har utom i fråga om lösenbeloppets bestämmande anslutit sig till de principer som lagrådsremissen utgår från. Lagrådet har förordat att lösenbeloppet skall bestämmas utifrån vederlagsprincipen.

För egen del vill jag till en början framhålla att det i de flesta fall inte blir så stor skillnad om det är värde- eller vederlagsprincipen som tillämpas. Vad som framför allt talar för värdeprincipen är att den bättre överensstämmer med de allmänna öfverväganden som ligger bakom valet att ge extinktionsprincipen företräde såsom allmän huvudregel för lösningen av konflikten mellan den ursprungliga ägarens och den godtroende höfvervärva-rens intressen. Det bör dock beaktas att lösningsrätten främst tar sikte på möjligheten att återställa konst- och kulturföremål samt föremål med ett särskilt affektionsvärde. Som lagrådet har framhållit framstår inte värdeprincipen som självklar i dessa fall. Vederlagsprincipen ger onekligen en bättre garanti för att den ursprungliga ägaren verkligen kommer att ha ekonomisk möjlighet att lösa till sig sin egendom. Jag kan vidare hålla med om att det är mindre tillfredsställande att lösen skall motsvara fulla värdet när höfverväraren har innehaft egendomen endast en kort tid och erlagt ett lägre belopp för den.

Med hänsyn till vad jag nu har anfört vill jag inte motsätta mig att lösenbeloppet, i enlighet med vad lagrådet och även utredningen har förordat, beräknas utifrån de kostnader som egendomens aktuella ägare haft för sitt höfvervärf. Jag kan också ansluta mig till den lagtext som lagrådet föreslagit. Beträffande innebörden av denna lagtext kan hänvisas till vad utredningen har anfört beträffande den i stort sett överensstämmande lagtext som utredningsförslaget innehåller (se betänkandet s. 207–208).

Lagrådet har i öfrigt föreslagit ändringar av i huvudsak språklig och redaktionell art. Jag har ingen erinran mot dessa ändringsförslag.

2 Hemställan

Prop. 1985/86: 123

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att anta de av lagrådet granskade lagförslagen med vidtagna ändringar.

3 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att anta de förslag som föredraganden har lagt fram.

Sammanfattning av betänkande (SOU 1984: 16) av utredningen om godtroshörvärv av lösöre

Bakgrund

När någon (C) i god tro förvärvar egendom från den (B) som saknar rätt att förfoga över denna uppstår en konflikt mellan den rätte ägarens (A:s) och den godtroende förvärvarens (C:s) anspråk på egendomen. En given formel för att lösa denna konflikt finns inte. Det är därför inte särskilt förvånande att skilda rättsordningar uppvisar olika sätt att lösa frågan. Gemensamt för de flesta rättssystemen är dock att lösningar av dilemmat A-C sker efter endera av två huvudlinjer, extinktionsprincipen eller vindikationsprincipen.

Innebörden av extinktionsprincipen är att C:s intresse ges företräde framför A:s. A kan inte, i varje fall inte utan att betala lösen till C, få tillbaka egendomen. Äganderätten till egendomen anses genom godtroshörvärvet ha övergått till C. Denne har gjort, vad man brukar kalla, ett extinktivt förvärv, vilket medför att A:s rätt till egendomen utsläcks.

Vindikationsprincipen gynnar A framför C. Principen innebär att A:s äganderätt består och att A berättigas att vederlagsfritt återfå egendomen från C oberoende av dennes goda tro.

Svensk rätt tillämpar sedan lång tid tillbaka extinktionsprincipen. Någon allmän lag om godtroshörvärv av lösöre finns dock inte. Reglerna om godtroshörvärv har i stället främst utvecklats genom praxis. Därvid har bestämmelserna i 11 kap. 4 § och 12 kap. 4 § handelsbalken om lånat och deponerat gods varit utgångspunkten. Bestämmelserna, vilka innebär, å ena sidan, att A ges generell rätt att lösa egendomen från C och å andra sidan, att godtroshörväraren inte utan lösen har skyldighet att lämna tillbaka egendomen, har blivit förebild för lösningen av en mängd andra situationer av godtroshörvärv. Sedan mitten av 1800-talet tillämpas extinktionsprincipen också vid godtroshörvärv av stöldgods.

A:s rätt att lösa saken åter innebär att den renodlade extinktionsprincipen rubbats. Det är, som nedan antyds och närmare beskrivs i kap. 2 och 6, en företeelse som är relativt vanlig även i andra rättsordningar.

Den mångfald av godtroshör situationer som kan uppstå brukar vanligen indelas i två huvudfall. Man utgår därvid från det sätt på vilket B fått egendomen i sin besittning. B:s obehöriga disposition kan efter denna indelning avse antingen egendom som *anförtratts* honom av A eller avse egendom som *icke anförtratts* honom (stöldfallet).

Som nyss nämnts tillämpas i svensk rätt extinktionsprincipen, vare sig egendomen varit anförtrodd B eller ej. Detta är, som närmare framgår vid granskningen av främmande rättsordningar (se kap. 6), ingen unik lösning. Däremot skiljer sig lösningen från vad som gäller i de övriga nordiska länderna. Men inte heller Danmark, Finland och Norge uppvisar någon enhetlig lösning för godtroshörvärvare. Bilden är splittrad. I Danmark är vindikationsprincipen utgångspunkt för konfliktlösningen av de båda hu-

vudfallen. I Finland och numera även Norge (sedan år 1979) är utgångspunkten exstinktion vid godtrosförvärv av anförtrodd egendom. I Finland, liksom i Sverige, ges A rätt till lösen. Någon sådan rätt föreligger inte i Norge. Däremot uppvisar de övriga nordiska länderna en gemensam syn på godtrosförvärven av icke anförtrodd egendom. Samtliga länder tillämpar här vindikationsprincipen, dvs. en oinskränkt rätt för A att få sin egendom åter från godtrosförvärvaren C.

Det var främst synen på godtrosförvärv av stöldgods som var av avgörande betydelse för att de enhetssträvanden till nordisk rättslikhet, som påbörjades år 1960 och för svensk del inte avslutades förrän år 1973, kom att misslyckas. Ett lagförslag, vars innehåll och öde närmare beskrivs i kap. 3 och 7, ratades först av Norge och sedermera även av Danmark.

Frågan om godtrosförvärv av stöldgods m. m. har under 1970-talet behandlats i riksdagen vid ett par tillfällen men utan att föranleda åtgärd. I propositionen 1979/80: 66 angående förslag till ändring av häleribestämmelserna i brottsbalken, utarbetad på grundval av en promemoria från brottsförbyggande rådet (Brå), behandlades också frågan om godtrosförvärv av stöldgods m. m. Något förslag beträffande godtrosförvärven lades inte fram utan denna fråga ansågs böra övervägas i annat sammanhang. I samband med justitieutskottets behandling av nyssnämnda proposition uttalade utskottet att det beträffande godtrosförvärv av stöldgods m. m. funnes bärkraftiga skäl att behålla nuvarande ordning men också skäl som talade i motsatt riktning. En utredning, bedriven i nordiskt samförstånd och med uppgift att utröna förutsättningarna för en ändring av gällande ordning, borde göras.

Enligt direktiven, i vilka departementschefen ansluter sig till utskottets mening, har vi också att överväga vilka regler som bör gälla vid förvärv av egendom som frånhänts ägaren genom egendomsbrott i annat fall. Även andra sakrätter bör beaktas. Om det anses påkallat får förslag till samlad lagstiftning om godtrosförvärv av lösöre framläggas.

Slutsatser

Den genomgång av olika länders rättsordningar som företagits visar att lagstiftarna värt sig mot att föreslå en renodlad tillämpning av någon av huvudprinciperna. Påfallande ofta förekommer nämligen undantag från den gällande huvudprincipen. I rättsordningar där vindikationsprincipen gäller finns nästan undantagslöst ett andningshål för omsättningen. Undantag till förmån för exstinktion kan gälla för t. ex. sådana godtrosförvärv som görs på en massa, en marknad eller i den reguljära handeln. I rättsordningar där exstinktion är huvudprincip kan gälla undantag till förmån för oinskränkt vindikation, t. ex. beträffande gods som frånhänts ägaren genom stöld eller annat tillgreppsbrott. Exstinktionsprincipen kan också, precis som i svensk rätt, genombrytas på det sättet att den ursprunglige ägaren (A) medgivits rätt att mot ersättning lösa godset. Det finns bland de genomgångna rättsordningarna endast en (den italienska), där huvudprincipen (exstinktion) är konsekvent genomförd.

Eftersom lagstiftarna i hög grad eftersträvat att inte renodla någon av

principerna har valet av princip i praktiken minskat i betydelse. Genom metoden att införa undantag från huvudprincipen möjliggörs likvärdiga resultat oavsett vilken av principerna som anges vara huvudregel. Valet av princip blir alltså inte en fråga om "allt eller intet". I själva verket kan man – bildligt och något förenklat – konstatera att var och en av principerna dras mot mittpunkten på en tänkt skala.

När det gäller val av huvudprincip anser vi det uteslutet att övergå till vindikationsprincipen (för övrigt i Europa omhulad endast av Danmark och Portugal). Den i svensk rätt av ålder gällande och beprövade exstinktionsprincipen bör alltså bibehållas. Därmed ansluter vi oss till en uppfattning som internationellt sett är den dominerande. Ställningstagandet ligger dessutom väl i linje med de utvecklingstendenser som kan urskiljas. Den internationella utvecklingen går nämligen – i vart fall beträffande godtrosförvärv av egendom som anförtratts – entydigt mot exstinktion (se närmare kap. 6).

I fråga om regleringen av godtrosförvärv av stöldgods m. m. kan man inte, som vid förvärv av anförtrodd egendom, peka på någon säker utvecklingstendens. Däremot vederläggs i betänkandet det i debatten ofta framförda påståendet att Sverige i motsats till andra länder extremt och nästan på ett unikt sätt skulle gynna godtrosförvärvaren. Detta påstående är inte sant (se kap. 6). Åtskilliga rättsordningar, ja merparten, erkänner godtrosförvärv av stulen egendom som förvärvats i den reguljära handeln. Andra länder går längre. Holland, det land som senast lagreglerat rättsområdet, har regler som stämmer bra överens med våra och Italien uppvisar en rättsordning som är den mest exstinktionsvänliga av alla.

I betänkandet föreslår vi att exstinktionsprincipen skall gälla även vid godtrosförvärv av stöldgods m. m. Den splittrade bilden av hur man internationellt löst denna fråga har varit en faktor vid ställningstagandet. Det finns emellertid andra betydelsefulla faktorer. Främst bör nämnas det faktum att en oinskränkt regel om vindikation är förknippad med så många nackdelar i förhållande till bevarandet av exstinktionsprincipen (se närmare kap. 10) att en sådan inte bör förordas. Detta påstående understryks också av enkätsvar som erhållits från åtskilliga polis- och åklagarmyndigheter samt andra myndigheter. En stor majoritet av dessa myndigheter avvisar tanken på vindikation och ansluter sig till de principer för lösning som vi föreslår.

Vår lösning utgår från grundsynen att konflikten A-C är av civilrättslig karaktär. Det är således i första hand fråga om att lösa en konflikt mellan två enskilda parter. Civilrätten måste i denna fråga anses vara överordnad de kriminalpolitiska aspekter som kan anläggas på förvärven av icke anförtrodd egendom. Det är, som framhålls i betänkandet, en illusion att tro, att en ändrad civilrättslig reglering av konflikten A-C skulle kunna ha någon egentlig effekt i brottsbekämpningen. Något annat än ett marginellt bidrag kan det aldrig bli fråga om. Frågan om godtrosförvärv eller inte är inget som avhåller hälarer. Här spelar risken för upptäckt och efterföljande straff en väsentligt större roll. Bekämpningen av brottsligheten bör alltså i första hand ske genom insatser på det kriminalpolitiska och näringsrättsliga fältet, t. ex. genom slopande av kravet på förbrott vid häleri (så att

stöldgodslagen i större utsträckning kunde tillämpas) och en skärpning av reglerna för handel med begagnade varor.

Prop. 1985/86: 123

Den kritik som riktats mot våra nuvarande bestämmelser om godtrosförvärv har främst rört förvärven av stulen egendom. Man har menat att det är alltför lätt för C att komma med förklaringar som tas till intäkt för påstående om god tro. Frågan aktualiseras ofta i samband med att allmän åklagare för talan mot C för häleri eller häleriförseelse. I ett sådant mål föreligger då dels en talan om ansvar för brott, dels en civilrättslig talan om återfående av egendomen utan lösen. Ett ibland därvid förbisett faktum är att frågan om ansvar för brott är en sak och att frågan om godtrosförvärv eller inte är en annan sak. Som närmare framgår i betänkandet (se avsnitt 10.3) skall den straffrättsliga bedömningen och den civilrättsliga bedömningen ske efter olika måttstockar, vilket kan få till följd att C stundom går fri från straff men likväl ej skall anses ha gjort ett godtrosförvärv.

Man kan säga att det finns en zon mellan det civilrättsliga och det straffrättsliga culpakravet. Om C befinner sig i denna zon, när han tar befattning med saken, så kan han inte fällas till ansvar, men han kan inte heller göra ett godtrosförvärv. Godtrosförvärv kan nämligen endast ske vid frånvaro av minsta anledning till misstanke om att brott förelåg och inte sällan krävs att C varit aktiv för att kontrollera att överlåtaren B var behörig.

I syfte att undvika missförstånd och för att undanröja den spridda villfarelsen att ett slentrianmässigt återopande av god tro från C skulle vara tillfyllest, föreslår vi att bevisläget i processen A-C ändras. För närvarande torde utgångsläget i processen vara det att A skall visa ond tro hos C. Vi menar att det i stället bör ankomma på C att visa sin goda tro. Bevisbördan bör således vara omkastad. Detta innebär, som närmare framgår i betänkandet, en modifiering som inte är särskilt ingripande. Den är ändå motiverad, då den kan bidra till att skärpa uppmärksamheten och säkerställa en riktig rättstillämpning. Den omkastade bevisbördan innebär inte någon skärpning av beviskravets styrka.

Den för A förmånliga lösenrätten bör bibehållas. Även om den sällan utnyttjas är den en säkerhetsventil för den ursprunglige ägaren. Någon olägenhet av att låta den gälla generellt föreligger inte. Lösenbeloppet bör bestämmas efter det utgivna vederlaget (vederlagsprincipen). Som närmare framgår (se avsnitt 10.4) är det dock motiverat att i tiden begränsa rätten till lösen. Preskriptionsregler bör därför införas.

Lagförslaget

Lagförslaget innebär i huvudsak följande.

1. Lagen är generell i den meningen att den gäller godtrosförvärv beträffande såväl anförtrodd egendom som icke anförtrodd egendom.
2. Lagen gäller för lösöre, dvs. lösa saker. Även godtrosförvärv av panträtt omfattas av förslaget.

3. Huvudprincipen är rakt igenom extinktion men med en bevisbörde-regel för godtrosförvärvaren C.
4. Lösenrätten för A är generell. Lösen utges i enlighet med vederlags-principen.
5. För lösenrätten gäller vissa preskriptionsregler (tre månader resp. tre år).

Utredningens lagförslag

1 Förslag till

Lag om godtrosförvärv av lösöre

Härigenom föreskrivs följande.

1 § Förvärfvar någon lösöre genom överlåtelse från den som hade egendomen i sin besittning men icke var ägare till den eller saknade rätt att förfoga över den på ägarens vägnar, får förvärfvaren äganderätt till egendomen, om han fått den i sin besittning och därvid varit i god tro.

En förvärfvare skall icke anses ha varit i god tro med mindre han visar att han varken insett eller med hänsyn till egendomens beskaffenhet, de förhållanden under vilka den utbjöds eller omständigheterna i övrigt bort inse att överlåtaren saknade rätt att förfoga över egendomen.

2 § Den som på grund av annans godtrosförvärv förlorat rätt till egendom har rätt att mot lösen återfå egendomen från innehavaren.

Den som vill utöva rätten till lösen skall återkräva egendomen från innehavaren inom tre månader från det han fick eller bort skaffa sig kännedom om vem som innehar egendomen, dock senast tre år från det innehavaren fick egendomen i sin besittning. Gör han inte det är rätten förlorad.

3 § Lösen utges till egendomens ägare och skall motsvara dennes kostnader för förvärv av egendomen och dess förbättring. Har ägaren förvärvat egendomen genom gåva, arv, testamente eller bodelning skall även kostnad som ägarens fångesman haft för förvärv av egendomen och dess förbättring inräknas i lösenbeloppet under förutsättning att fångesmannen skulle ha haft rätt att betinga sig lösen, om återkrav hade framställts mot honom.

Lösen motsvarar högst egendomens värde i den allmänna handeln.

Har annan särskild rätt till egendomen, skall lösen efter de i första och andra styckena angivna grunderna utges till denne. Sådan ersättning avräknas från den ersättning som tillkommer ägaren.

4 § Bestämmelserna i 1–3 §§ äger motsvarande tillämpning i fråga om förvärv av panträtt till lösöre.

5 § Denna lag äger ej tillämpning på fartyg, som kan intecknas, eller på luftfartyg eller sådan reservdel till luftfartyg som kan omfattas av inteckning i luftfartyget.

6 § Finnes i lag eller annan författning särskilda bestämmelser om förvärv av lösöre i god tro, gäller vad sålunda är föreskrivet.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1985.

Har någon före lagens ikraftträdande på grund av godtrosförvärv enligt äldre lag förlorat rätt till egendom, räknas dock den i 2 § andra stycket angivna tiden av tre månader tidigast från dagen för ikraftträdandet.

2 Förslag till

Prop. 1985/86: 123

Lag om ändring i handelsbalken

Härigenom föreskrivs att 11 kap. 4 § och 12 kap. 4 § handelsbalken skall upphöra att gälla vid utgången av år 1984.

Sammanställning av remissyttranden över betänkande (SOU 1984: 16) av utredningen om godtrosförvärv av stöldgoods m. m.

Remissinstanserna

Efter remiss har yttrande över betänkandet avgetts av hovrätten över Skåne och Blekinge, Stockholms tingsrätt, Göteborgs tingsrätt, riksåklagaren (RÅ), rikspolisstyrelsen (RPS), brottsförebyggande rådet (BRÅ), riksskatteverket (RSV), konsumentverket, juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitetet, Sveriges advokatsamfund, Sveriges domareförbund, Föreningen Sveriges länspolischefer tillsammans med Föreningen Sveriges polischefer, Föreningen Sveriges åklagare, Föreningen Sveriges kronofogdar, Sveriges köpmannaförbund, Sveriges hantverks- och industriorganisation (SHIO) – familjeföretagen, Lantbrukarnas riksförbund (LRF), Svenska handelskamarförbundet, Motorbranschens riksförbund (MRF), Sveriges juvelerare- och guldsmedsförbund, Sweboat-båtbranschens riksförbund, Svenska försäkringsbolags riksförbund och Folksam.

Riksåklagaren har bifogat yttranden från åklagarmyndigheten i Malmö åklagardistrikt, länsåklagarmyndigheten i Jönköpings län, länsåklagarmyndigheten i Göteborgs och Bohus län och länsåklagarmyndigheten i Hallands län.

Remissvaren

1 Allmänna synpunkter

Hovrätten över Skåne och Blekinge

Hovrätten har med intresse tagit del av betänkandet och anser att utredningen på ett förtjänstfullt sätt bearbetat ett inte i alla delar lättillgängligt rättsområde. Hovrätten tillstyrker förslaget med vissa ändringar beträffande konstruktionen av bevisbördan för god tro samt beträffande preskription.

Stockholms tingsrätt

Utredningen belyser på ett uttömmande sätt de problem som kan uppkomma i samband med godtrosförvärv av lösöre. Lagreglerna på området är föråldrade och den praxis som utvecklats täcker inte alla de konfliktfall som kan uppkomma. Frågor om godtrosförvärv får anses tillhöra den centrala delen av civilrätten och tingsrätten delar utredningens uppfattning att behov av lagstiftning föreligger.

Tingsrätten ansluter sig till utredningens uppfattning att det finns behov av lagstiftning om godtrosförvärv av lösöre och att en samlad lagstiftning avseende såväl anförtrodd som icke anförtrodd egendom är att föredra.

RA

Som framgår av betänkandet saknas i stort sett lagreglering när det gäller godtrosförvärv av lösöre. Gällande rätt har således i huvudsak utvecklats genom praxis med utgångspunkt från bestämmelserna i 11 kap. 4 § och 12 kap. 4 § handelsbalken. Den fråga man inledningsvis bör ställa sig är om det över huvud taget föreligger behov av en reglering i lag. Det bör i det sammanhanget erinras om att det vid remissbehandlingen av 1965 års förslag (SOU 1965: 14) inte framfördes några starkare önskemål om ändring av gällande rätt. Från bl. a. riksåklagarens sida ifrågasattes om något behov av lagstiftning för svenskt vidkommande över huvud taget förelåg mot bakgrunden av att försöken med att nå en enhetlig nordisk lagstiftning på området misslyckats. När frågan om godtrosförvärv åter blev aktuell i samband med lagstiftningsarbete rörande häleribestämmelserna i brottsbalken ansågs det att den frågan borde övervägas i ett annat sammanhang. Riksåklagaren anförde bl. a. i sitt yttrande över BRÅ:s promemoria (1978: 1) Sakhäleri m. m. att det med hänsyn till häleribrottslighetens omfattning och förgrening borde övervägas om inte särskilda bestämmelser om godtrosförvärv av egendom som frånhänts ägaren genom viss angiven brottslighet borde införas som komplement till en allmän extinktionsregel. I föreliggande betänkande föreslås att en lag om godtrosförvärv av lösöre skall införas. Flera skäl har av utredaren anförts för en lagstiftning på området. Bl. a. från polis- och åklagarhåll har påtalats behovet av en lagreglering. Även om gällande rätt generellt sett kan sägas fungera väl bör enligt min mening en reglering i lag kunna medföra en säkrare och mera enhetlig rättstillämpning. Jag tillstyrker således en lagstiftning på området.

Åklagarmyndigheten i Malmö åklagardistrikt

Från de utgångspunkter åklagarmyndigheten har att beakta har jag inte funnit anledning till erinran mot det i betänkandet upptagna förslaget till lag om godtrosförvärv av lösöre. Utredningens välgrundade synpunkter och överväganden ligger helt i linje med den inställning myndigheten givit uttryck för i skrivelse till Justitiedepartementet 1982-08-24, i anledning av förfrågan om godtrosförvärv av stöldgods m. m.

Åklagarmyndigheten i Jönköpings län

En lagreglering av godtrosförvärv av lösöre är påkallad. Vad utredningen föreslagit möter ingen egentlig erinran. Lagförslaget är enligt utredningens uppfattning till övervägande del en kodifiering av gällande rätt.

Behovet av att lagfästa det civilrättsliga förhållandet mellan rätt ägare och godtroende förvärvare är uppenbart. Dagens bedömningar sker med utgångspunkt från ålderdomliga bestämmelser i handelsbalken och den praxis som utvecklats genom åren. Viss osäkerhet råder härför självklart vid rättstillämpningen. Utredningen har redovisat gällande rätt på området och några skäl att radikalt frågå denna finns ej. Fördelarna med förslaget torde främst vara att ge stadga åt rättstillämpningen på området genom modern lagstiftning samt att genom införande av den omvända bevisbörderegeln lindra de olägenheter som den valda huvudprincipen ger. Någon inverkan på brottsbekämpningen av betydelse torde emellertid ej lagstiftningen ge.

Länsåklagarmyndigheten i Hallands län

Det är bra om reglerna om förvärv i god tro läggs fast i lag. En lag ger stadga åt detta i praktiken ganska komplicerade och svårhanterliga rättsområde.

— — —

Rättsolikheten länderna emellan är naturligtvis inte bra. Den kan föranleda komplikationer. Här är ett exempel. Vid ett inbrott i Norge stjäls diverse guldföremål. Det stulna säljs i Sverige. Köparen är i god tro. Gärningsmannen åker fast i Norge. Den norske åklagaren begär att det stulna beslagas i Sverige och överlämnas till Norge att användas i rättegången där som bevis mot gärningsmannen. Framställningen bifalls. Åtalet mot gärningsmannen bifalls också. Domen vinner laga kraft. Den bestulne har nu enligt norsk lag rätt att återfå egendomen utan lösen. Så sker också. Och därmed har den godtroende förvärvaren, i strid mot svensk rätt, utan ersättning förlorat sin rätt till egendomen.

Denna komplikation kan svårligen undanröjas lagstiftningsvägen. De rättsvårdande organen bör emellertid uppmärksammas på förhållandet.

Från åklagarsynpunkt bör förslaget i betänkandet kunna upphöjas till lag i oförändrat skick.

RPS

De praktiska konsekvenserna av tillämpningen av reglerna om godtrosvärv har, speciellt bland polismännen på fältet, ofta upplevts som otillfredsställande. Framför allt har detta gällt förvärv av stulen egendom. Utredningen har emellertid på ett förtjänstfullt sätt utrett ifrågasvarande problem. Enligt rikspolisstyrelsens uppfattning har utredningen därvid presenterat en övertygande argumentation till förmån för den rådande extinktionsprincipen, modifierad med en omvänd bevisbörderegeln för godtrosvärv.

Rikspolisstyrelsen har således inga erinringar mot utredningens förslag till lag om godtrosvärv av lösöre. Detta tillstyrks.

Rubricerade betänkande innehåller en ingående och läsvärd kartläggning av den historiska utvecklingen av reglerna om godtrosförvärv, av rättsläget i en rad andra länder och av olika argument för och emot alternativa huvudprinciper i en lagstiftning. Med hänsyn härtill liksom till existensen av utredningsbetänkandet om godtrosförvärv för 20 år sedan (SOU 1965: 14) måste det sägas, att tiden i högsta grad är mogen för ett ställningstagande till frågan om lagreglering alls bör ske.

Fakultetsnämnden delar utredningens uppfattning att skäl föreligger för *lagstiftning*, även om denna i huvudsak innebär ett lagfästande av den redan i praxis gällande extinktionsprincipen. Det främsta skälet för detta är att det härigenom på ett uttömmande sätt kan klarläggas efter vilken norm ägarens eventuella lösensrätt av godtrosförvärvat gods skall få äga rum. Däremot är fakultetsnämnden mer skeptisk till att en lagstiftning behövs för att förebygga att domstolarna av misstag sammanblandar den straffrättsliga och den sakrättsliga bedömningen, även om sådana misstag kan ha förekommit (jfr bet. s. 163 och 185), eller att utredningens förslag avseende bevisbördan och godtroskravets innebörd skulle innebära något egentligt framsteg.

Sveriges advokatsamfund

Advokatsamfundet noterar med tillfredsställelse att de synpunkter som samfundet tidigare framfört i yttrande över betänkandet med förslag till lag om godtrosförvärv av lösöre (SOU 1965: 14) beaktats vid utformningen av det nu framlagda lagförslaget. Detta är enligt samfundets mening väl ägnat att läggas till grund för lagstiftning, dock med undantag för den i lagförslaget 1 § andra stycket upptagna regeln om fördelning av bevisbördan i en vindikationsprocess (omkastad bevisbörda). Se vidare avsnitt 3.

Sveriges domareförbund

Genom denna och andra tidigare utredningar angående godtrosförvärv av lösöre har klarhet vunnits om de gällande reglerna på området. Det torde knappast råda något tvivel om innebörden av gällande rätt utom på en punkt, nämligen hur det lösenbelopp skall beräknas som den rätte ägaren har att utge till innehavaren av godset, om han vill återta det. De regler som sålunda gäller för närvarande synes utgöra en i huvudsak tillfredsställande reglering av rättsområdet.

Såsom utredningen framhåller har det framförts vissa kriminalpolitiskt motiverade önskemål om att möjligheterna till godtrosförvärv av stulet gods skall inskränkas. Det är emellertid domareförbundets uppfattning att sådana synpunkter i allmänhet grundar sig på en underskattning av domstolarnas krav på god tro i dessa situationer. Att reglerna om godtrosförvärv av lösöre skulle ha någon nämnvärd betydelse för stöldbrottslighetens utveckling kan över huvud taget ifrågasättas. Förbundet instämmer i utredningens slutsats (s. 169) att de problem som förknippas med godtrosför-

värv av stöldgods m. m. i första hand är en sak för kriminal- och branschlagstiftning.

Det är emellertid här fråga om viktiga regler inom ett centralt avsnitt av civilrätten och det kan vara av värde att få den gällande rätten kodifierad i en modern lag. Förbundet tillstyrker därför lagstiftning på området liksom att lagen ges generell giltighet och inte inskränks till att avhandla enbart godtrosvärv av stöldgods och liknande.

— — —

Avslutningsvis vill förbundet påpeka att utredningen inte närmare har analyserat de processuella frågor som kan aktualiseras av de föreslagna reglerna, t. ex. partsställningen i fall då den som skall lämna ifrån sig egendomen är en annan än de till vilken lösen skall betalas.

Föreningen Sveriges länspolischefer tillsammans med Föreningen Sveriges polischefer

Föreningarna tillstyrker utredningens förslag. Föreslagen preskriptionstid om tre år borde dock vara längre beträffande särskilt värdefulla föremål.

Ett fasthållande av den i svensk rätt accepterade extinktionsprincipen som huvudregel, förenad med en omkastad bevisbörderegeln, kommer att innebära bl. a. förbättrade möjligheter för polisen att återställa genom brott åtkommen egendom till rätt ägare.

För att än bättre kunna bekämpa häleribrottsligheten bör — som utredningen förordar — bl. a. kravet på förbrott vid häleri slopas och reglerna för handel med begagnade varor skärpas.

Föreningen Sveriges åklagare

Enligt föreningens uppfattning föreligger ett mycket stort behov av en lagreglering av rättsområdet för godtrosvärv, då de fåtaliga regler som finns lämnar utrymme för en oklar praxis i många hänseenden. Ett exempel på sådana oklarheter utgör frågan efter vilken princip lösen skall ske från den som förvärvat stulet gods i god tro. Föreningen kan bekräfta riktigheten i utredningens antagande, att domstolarna trots innehållet i RB 22: 7 ofta tillämpar automatik, så att åklagarens talan om enskilt anspråk lämnas utan bifall, så snart häleri eller häleriförseelse ej anses styrkt; något som den föreslagna lagstiftningen skulle motverka. Föreningen tillstyrker ett upphävande av nu aktuella bestämmelser i handelsbalken och införandet av en lag om godtrosvärv av lösöre i huvudsak på de grunder utredningen redovisat.

Föreningen Sveriges kronofogdar

Från exekutiv synpunkt har lagförslaget knappast någon betydelse, då detta tar sikte på situationer där överlåtaren saknar rätten att förfoga över den egendom som överläts, dvs. egendomen har fränhånts rätte ägaren genom ett orättmätigt förfarande. Föreningen instämmer i den bedömning som riksskatteverket framfört i betänkandet (s. 145).

Inom den exekutiva verksamheten förekommer det inte sällan att en utmätningsskaldenär avhänder sig utmätt egendom till en ond- eller godtroende förvärvare. Denna situation kan emellertid inte jämföras med de fall som lagförslaget tar sikte på. Det är ju i detta fall fråga om brytande av myndighets bud från skaldenärens sida om han vidtar dispositioner med den egna utmätta egendomen.

— — —

Sammanfattningsvis har föreningen inget att erinra mot den föreslagna lagstiftningen.

Sveriges köpmannaförbund

Det förslag som utredningen framlagt har nära anknytning till den rättspraxis som har utvecklats under åren inte minst vad gäller handeln med begagnade personbilar.

Genom åren har en omfattande kritik framförts mot godtrosreglerna som har ansetts kunna underlätta ohederliga beteenden.

Som bekant har de nordiska länderna följt olika principer i godtrofrågan. Om man emellertid närmare studerar extinktions- respektive vindiktationsprinciperna skall man finna att skillnaderna i de praktiska effekterna av reglerna inte får överskattas.

Den viktigaste förändringen i relation till nuvarande rättsläge är att man föreslår en omkastad bevisbörda innebärande att en senare förvärvare skall bevisa att han i god tro förvärvat egendomen. Det finns all anledning att tillstyrka detta förslag även om det är svårt att i dagsläget överblicka dessa praktiska effekter.

SHIO-Familjeföretagen

Utredningen om godtroförvärv av stöldgods m.m. har i betänkandet presenterat ett förslag till en heltäckande lagstiftning om godtroförvärv av lösöre. Syftet är att undanröja missförstånd i nuvarande tillämpning och motverka otillfredsställande resultat.

I huvudsak är lagförslaget en modifiering av gällande rätt och praxis. På en väsentlig punkt föreslås dock en ändring. Sålunda föreslås att möjligheten att åberopa god tro skall inskränkas på så vis att bevisbördan förs över från den som ifrågasätter god tro till den som vill hävda god tro.

SHIO-Familjeföretagen anser denna ändring rimlig och tillstyrker att förslaget i sin helhet läggs till grund för lagstiftning.

LRF

LRF ansluter sig i stort till lagförslaget, men lämnar vissa synpunkter på bevisbörderegeln i 1 § 2 st. LRF finner skäl tala för att den hittillsvarande ordningen behålls, dock kompletterad med presumtion för ond tro i vissa fall. Denna fråga bör närmare övervägas.

— — —

Utredningen framhåller: "Vår lösning utgår från grundsynen att konflik-

ten A – C är av civilrättslig karaktär. Det är således i första hand fråga om att lösa en konflikt mellan två enskilda parter. Civilrätten måste i denna fråga anses vara överordnad de kriminalpolitiska aspekter som kan anläggas på förvärven av icke anförtrodd egendom. Det är, som framhålles i betänkandet, en illusion att tro, att en ändrad civilrättslig reglering av konflikten A – C skulle kunna ha någon egentlig effekt i brottsbekämpningen.” LRF ansluter sig till detta synsätt.

MRF

Inom motorbranschen förekommer det åtskilliga tvister om godtrosvförvärv av motorfordon som sålts på kredit med äganderättsförbehåll. Enligt förbundets erfarenheter är allmänhetens insikter om rättsläget vid godtrosvförvärv ofta bristfälliga. Det föreligger därför ett behov av konsumentupplysning på förevarande område. Det är angeläget att statsmakterna medverkar till att sådan konsumentupplysning kommer till stånd, förslagsvis genom Konsumentverkets försorg.

MRF har, förutom i fråga om förvärv av bilar och andra motorfordon (se avsnitt 3), inget att erinra mot förslaget i den del det berör frågan om godtrosvförvärv av anförtrodd egendom.

Sweboat- båtbranschens riksförbund

Sweboat- båtbranschens riksförbund delar utredningens uppfattning om behovet av en samlad lagreglering av rättsområdet för godtrosvförvärv av lösöre, omfattande både anförtrodd och icke anförtrodd egendom.

Den praxis, som med utgångspunkt från bestämmelserna om lånat och deponerat gods i 11 kap. 4 § och 12 kap. 4 § handelsbalken i 1734 års lag har utvecklats och kommit att gälla även stöldgods, är i många avseenden oklar.

— — —

Författningsförslaget innebär klara regler som bör underlätta den allmänna handeln.

2 Exstinktion som huvudprincip

Hovrätten över Skåne och Blekinge

Hovrätten ansluter sig till utredningens förslag att exstinktionsprincipen alljämt skall vara den för svensk rätts vidkommande grundläggande principen, modifierad genom föreskrifter om lösningsrätt. Hovrätten vill avråda från mera väsentliga avsteg från denna hävdvunna princip. Om vindiktationsprincipen skall ges ett mera långtgående inflytande, torde en ändring härvidlag böra föregås av en omfattande utredning angående förutsättningarna för godtrosvförvärv även utanför området för godtrosvförvärv av lösöre.

Hovrätten delar utredningens åsikt att möjligheterna till godtrosvförvärv

inte bör göras beroende av överlåtarens (B) åtkomstsätt. Den till grund för exstinktionsprincipen liggande hänsynen till omsättningens intressen och synen på besittningen som legitimerande faktor gör sig enligt hovrättens mening lika starkt gällande i fråga om exempelvis stulen som förskingrad egendom. Dessutom undviker man att en domstol i fall då talan föres endast om vindikation, där parterna i processen således är A och C, i viss mån nödgas göra en straffrättslig bedömning av en utanför processen stående persons (B) handlande. Härtill kommer det av utredningen gjorda konstaterandet att den straffrättsliga rubriceringen av en gärning stundtals är mera av teoretiskt än av rent praktiskt intresse.

Stockholms tingsrätt

Tingsrätten anser övervägande skäl tala för utredningens ståndpunkt att exstinktionsprincipen bör tillerkännas företräde framför vindikationsprincipen.

Göteborgs tingsrätt

Beträffande valet mellan de båda huvudprinciperna exstinktion och vindikation ansluter sig tingsrätten till utredningens förslag att exstinktion alltså bör vara huvudprincip i svensk rätt.

Anförtrott gods

Tingsrätten anser i likhet med utredningen att gällande rätt är tillfredsställande.

Icke anförtrott gods

Tingsrätten delar utredningens uppfattning att de civilrättsliga och inte de kriminalpolitiska aspekterna bör vara avgörande för valet av lösning även när det gäller stöldgods. Detta innebär att tingsrätten godtar utredningens argument mot övergång till vindikationsprincipen enbart i syfte att försvåra avsättningen av stöldgods.

RA

Vad beträffar innehållet i lagförslaget uppstår till en början frågan om vilken huvudprincip – vindikationsprincipen eller exstinktionsprincipen – som skall tas som utgångspunkt. Gällande rätt bygger på exstinktionsprincipen. Enligt min uppfattning bör så även vara förhållandet i fortsättningen. Principen är så fast förankrad i det allmänna rättsmedvetandet att det, som tidigare hävdats från riksåklagarens sida, sannolikt skulle ställa sig svårt för allmänheten att acceptera en lagstiftning, som bygger på den motsatta principen. Hänsynen till omsättningsintresset måste även starkt understrykas. Från kriminalpolitisk synpunkt är det självfallet av intresse om civilrättsliga regler medför att exempelvis hälare får problem med att

avyttra godset. Att enbart av detta skäl övergå till vindikationsprincipen torde emellertid vara att gå för långt. Även om en strikt tillämpad vindikationsprincip i någon mån skulle bidra till att hämma hälares verksamhet torde ändå risken för upptäckt och straff vara den allt övervägande brottsförebyggande faktorn. En uppmjukning av exstinktionsregeln i syfte att stärka den ursprungliga ägarens ställning synes mig vara att föredra.

Länsåklagarmyndigheten i Jönköpings län

Utredningen har utförligt redovisat sina skäl att föreslå ett bibehållande av exstinktionsprincipen och att denna skall gälla även vid godtrosförvärv av stöldgods m. m. Ur åklagarsynpunkt anser jag inte att det finns något att invända häremot. Självfallet är det angeläget att möjligheterna till godtrosförvärv av stulet gods försvåras. Ett led i detta skulle kunna vara att i stället för exstinktionsprincipen tillämpa vindikationsprincipen, dvs. en oinskränkt rätt för den bestulne att återfå sin egendom från godtrosförvärvaren. Jag delar emellertid utredningens uppfattning att det inte torde ha någon egentlig effekt i brottsbekämpningen vilken av dessa principer, som tillämpas.

Länsåklagarmyndigheten i Göteborgs och Bohus län

Huvudprincip

Trots svårigheten i valet av huvudprincip framstår det som uppenbart att exstinktionsprincipen ger de minsta olägenheterna. Utredningens sammanställning över argument för och emot de två huvudprinciperna (s. 156–160) ger stöd för denna uppfattning och därtill kommer att synsättet så att säga ligger i tiden och är accepterat i flertalet av våra närmaste grannländer.

Undantag

Det har diskuterats huruvida man skall göra undantag från exstinktionsprincipen i det fall omstridd egendom ej varit anförtrödd (stöldfallet). En sådan lösning är olämplig eftersom den på ett negativt sätt skulle splittra huvudregeln. Förvärvarens rätt bör ej göras beroende av i efterhand gjorda – och ibland kanske subtila – juridiska bedömningar. Övervägande skäl talar för att utgångspunkten skall vara lika oavsett hur rätte ägarens besittning upphört. Bevisbördans placering är tillfyllest för att undvika menliga resultat.

— — —

Det är här fråga om en civilrättslig reglering. Som utredningen framhåller torde effekterna ur brottsförebyggande synpunkt bli små. Risken för att ådömas straff måste för en förvärvare ha betydligt större inverkan än risken för att behöva återlämna godset. Ur åklagarsynpunkt är således förslaget av mindre betydelse.

Finner att utredningen presenterat en övertygande argumentation till förmån för den rådande exstinktionsprincipen, modifierad med en omvänd bevisbörderegel för godtrosförvärv.

BRÅ

Tillstyrker förslaget, se nedan under avsnitt 3.

RSV

Valet av exstinktionsprincipen tillstyrks. Härvid hänvisas till tidigare lämnade synpunkter från RSV som är redovisade i betänkandet (s. 145 f).

Lagförslaget som även kan komma att beröra exekutiva försäljningar måste dock anpassas till denna speciella försäljningsform. Det är nämligen inte rimligt att i alla situationer upprätthålla lika strikta regler vid exekutiv verksamhet som förslaget innebär.

Konsumentverket

Finner utredningens slutsatser vad gäller principen om exstinktion väl underbyggda och tillstyrker förslaget.

Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitetet

Fakultetsnämnden delar också uppfattningen, att exstinktion av ägarens rätt till förmån för godtrosförvärvaren bör bibehållas som huvudprincip vid alla typer av överlåtelser, dvs. även då ägaren förlorat egendomen genom stöld och vissa andra brott. Bland de av utredningen sorgfälligt redovisade skälen för och emot denna lösning fäster fakultetsnämnden särskilt avseende vid *dels* att en vindikationsprincip i stöldfallen sannolikt skulle ha en ganska obetydlig effekt för motverkande av brott (och möjligen ökar risken för förstörelse av konstnärligt värdefull egendom, särskilt av ädla metaller), *dels* att ägaren i de allra flesta fall har, eller har möjlighet att skaffa, försäkring mot förlust av lösöre.

Sveriges domareförbund

Förbundet delar utredningens uppfattning att övervägande skäl talar för att reglerna liksom hittills skall grunda sig på exstinktionsprincipen. Såsom utredningen framhåller måste dock reglerna utformas under hänsynstagande till den ursprungliga ägarens intressen så att denne inte i oskälig utsträckning drabbas av exstinktionsprincipens följder. Erforderliga modifieringar i principen kan åstadkommas på olika sätt. Se vidare avsnitt 3 och avsnitt 4.1.

se ovan avsnitt 1

Föreningen Sveriges åklagare

Utredningen, som ingående diskuterat för- och nackdelarna med olika modeller har stannat för exstinktion som huvudprincip med en uppmjukning i form av införandet av omvänd bevisbörda, så att den som åberopar godtroshet förvärv åläggs bevisa sin goda tro vid förvärvet. Från strikt åklagarsynpunkt väger argumentet att avsättningen av stöldgods skulle försvåras med en oinskränkt vindikation tungt. Det kan också ibland framstå som stötande att den ursprunglige ägaren skall behöva "köpa tillbaka sin egen egendom". Föreningen delar emellertid utredningens uppfattning att civilrätten i princip måste anses överordnad kriminalpolitiska aspekter. De civilrättsliga reglerna bör m. a. o. inte styras av kriminalpolitiska hänsyn. Det tyngsta argumentet för exstinktion som huvudprincip utgör, enligt föreningens mening, den omständigheten att exstinktionsprincipen har en lång tradition i Sverige och att den internationella utvecklingen entydigt talar för ett bibehållande härav. Det är också viktigt – som utredningen betonat – att den allmänna omsättningen inte blir styrd av regler, som skulle försvåra den lojala verksamheten. Trots den stigande brottsligheten är det övervägande antalet transaktioner lagliga. Enligt föreningens mening innebär utredningens val av huvudprincip närmast en kodifiering av gällande rätt och genom den föreslagna bevisregeln uppnås syftet att försöka komma till rätta med problemet att det idag ibland är för lätt att åberopa god tro vid förvärv av stöldgods. När det gäller förvärv av anförtrott gods ställs redan nu mycket stora krav på den som invänder god tro.

Utredningen, som erinrar om att en oinskränkt vindikationsregel skulle vara verkningslös i de fall då målsäganden är okänd, hänvisar till de möjligheter, som stöldgodslagen ger åklagaren att föra talan respektive själv besluta om godsets tagande i förvar. Enligt föreningens mening är emellertid stöldgodslagen ibland otillräcklig för att förhindra ett stötande resultat. Föreningen har med vissa reservationer tillstyrkt förmögenhetsbrottsutredningens förslag att slopa kravet på styrkt förbrott när det gäller andra förvärv än i näringsverksamhet eller som sker vanemässigt eller annars i större omfattning, då det gäller egendom som sannolikt är häleri-gods. Föreningen vill ta tillfället i akt att genom ett exempel peka på en annan komplikation som kan uppstå om exstinktionsprincipen bibehålls. A., som var utländsk medborgare och bott några år i en liten ort i Sverige, flyttade till sitt hemland. Vid en undersökning, som tullen företog i Trelleborg anträffades i den järnvägsvagn, i vilken A:s bohag transporterades, en mängd gods, som kunde misstänkas vara stulet. Bland det gods som beslagtogs fanns ett flertal cyklar med bortslipade tillverkningsnummer. B., som varit granne till A. i Sverige hade fränstulits en cykel av samma slag som en av de beslagtagna. Genom polisens försorg sändes B:s cykelnyckel till Trelleborg och vid kontroll visade det sig att nyckeln passade. A. hade då redan lämnat landet och något förhör kunde inte komma till

stånd i A:s hemland, då rättshjälpsavtal saknades. Uppenbarligen var det B:s stulna cykel som tullen anträffat. Om A, stulit den eller om han möjligen förvärvat den i god tro kunde aldrig utredas. Det är i hög grad stötande att i det angivna exemplet stöd saknas för att kunna lämna ut cykeln till B.

Föreningen, som inte har några konkreta förslag på hur kvarstående olägenheter skall kunna undanröjas med ett bibehållande av exstinktionsprincipen, tillstyrker utredningens förslag när det gäller val av grundprincip.

LRF

Ansluter sig till huvudprincipen att exstinktion rakt igenom bevaras.

Svenska handelskammarförbundet

Stöldbrottsligheten i Sverige har på senare tid ökat i omfattning och ligger för närvarande på en helt oacceptabel nivå. Det kan inte uteslutas att de nuvarande stora möjligheterna till exstinktiva godtrosförvärv spelar en roll för avsättningen av stöldgodset och därmed främjar brottsligheten. Såsom utredningen funnit, föreligger dock ej tillräckliga skäl att överge den huvudprincip om exstinktiva godtrosförvärv som för närvarande råder i svensk rätt. Särskilt den allmänna omsättningens intresse talar för bibehållandet av denna princip.

Folksam

Delar utredningens uppfattning att det är lämpligast att bibehålla exstinktionsprincipen såväl beträffande anförtrött gods som stöldgods.

3 Processuella frågor – aktsamhetskravet, bevisbördan

Hovrätten över Skåne och Blekinge

Vad gäller utredningens syfte att undvika missförstånd i rättstillämpningen genom att införa omkastad bevisbörda beträffande förvärvarens goda tro vill hovrätten inte bestrida att missuppfattningar i angivet hänseende om straffrättsliga respektive civilrättsliga regler kan förekomma och att dessa missuppfattningar om möjligt bör förhindras. Hovrätten anser visserligen att utredningens förslag kan i viss mån bidra till att missförstånd undviks men anser dock inte att förslaget kan genomföras utan modifiering.

Till en början bör konstateras att skillnader i de straffrättsliga respektive civilrättsliga reglerna på ifrågavarande område kan föreligga dels vad gäller kravet på aktsamhet, som torde vara större när det gäller godtrosförvärv än när fråga är om ansvar för t. ex. häleriförseelse, dels vad gäller de krav

man ställer på bevisningens styrka. Att åklagaren har att fullt ut styrka sin talan är obestridligt. Att den ursprungliga ägaren har bevisbördan beträffande förvärvarens onda tro innebär inte att man ställer lika stora krav på hans bevisning som på åklagarens. Utredningen tycks i sitt resonemang inte helt klart ha skiljt på dessa båda regelsystem. I detta sammanhang bör även uppmärksammas regeln i 29 kap. 6 § sista meningen rättegångsbalken, som möjligen också kan bidra till missuppfattningar.

Den av utredningen föreslagna regeln synes innebära att förvärvaren (C) med full styrka skall ådagalägga sin goda tro. Hovrätten, som ställer sig frågande till möjligheterna för en person att visa att han inte insett eller bort inse någonting, anser att regeln blir för hård mot C. Den är enligt hovrättens mening dessutom stel.

Att bevisbördan enligt gällande rätt åvilar den tidigare ägaren (A) torde inte betyda att beviskravet är vad som brukar betecknas som "styrkt". Snarare torde rättsläget vara det att en överviktsprincip tillämpas.

Hovrätten finner det ändamålsenligt att det i lagen ges en regel som klarlägger en balanserad syn på bevisläget i fråga om god tro. Hovrätten är också positiv till att presumptionen i och för sig skall vara ond tro hos C. Enligt hovrättens mening bör emellertid presumptionen brytas om det med hänsyn till samtliga omständigheter framstår som mera troligt att C varit i god tro än att han varit i ond tro.

Regeln i 1 § 2 st. erhåller enligt hovrättens mening en lämpligare innebörd om orden "han visar" ersätts av "övervägande skäl talar för".

Stockholms tingsrätt

Det förslag till omkastad bevisbörda som utredningen framlägger torde i praktiken knappast medföra någon större förändring. Även om det nu i första hand ankommer på ägaren att styrka ond tro hos förvärvaren anpassas beviskravet efter omständigheterna i det enskilda fallet. Tingsrätten vill dock ansluta sig till förslaget i denna del, bland annat därför att omkastad bevisbörda gör det svårare för förvärvare av stöldgods att freda sig.

Göteborgs tingsrätt

Det problem som diskuteras i fråga om bevisbördans fördelning gäller om A skall visa att C har varit i ond tro eller om C skall visa att han varit i god tro.

En helt annan fråga är vilka aktsamhetskrav som bör ställas. Som ett aktsamhetskrav kan t. ex. gälla att C före förvärvet skall ha gjort en viss kontroll. Om han har underlåtit kontrollen anses han inte kunna göra ett godtrostsförvärv. Häri ligger ingen fördelning av bevisbördan. Det är först om tveksamhet råder i fråga om kontrollen skett eller ej som bevisbördan aktualiseras.

Ett annat sätt att ställa aktsamhetskrav är att man i rättspraxis utgår från vissa schabloniserade antaganden, t. ex. att den som köper en guldlocka på Sergels torg för ett mycket lågt pris är i ond tro. Bevisbördan kan i

denna situation aktualiseras på olika sätt. Ett är om frågan ställs huruvida överlåtelsen skedde på Sergels torg och vilket priset var. Ett annat är om osäkerhet råder huruvida C insåg att klockan var av guld och att priset var mycket lågt.

Tingsrätten finner det svårt att ange rationella skäl för den ena eller den andra lösningen när det gäller fördelningen av bevisbördan. Möjligen kan sägas att C, som själv har deltagit i den aktuella transaktionen, bör ha lättare att visa vad som verkligen har skett. Det skulle därmed vara rimligare att lägga bevisbördan på denne.

Däremot tvivlar tingsrätten på att en sådan fördelning av bevisbördan skulle ha någon kriminalpolitisk betydelse. Författningens utformning i denna del lär knappast försvåra omsättningen av stöldgods och inte heller ha någon morallbildande effekt. Däremot kan möjligen det yrkesmässiga häleriet och Sergels-torghandeln motverkas genom ytterligare skärpta akt-samhetskraav. Enligt tingsrättens mening är det nämligen oftast aktsam-hetskraven som bestämmer utgången i en tvist, medan bevisbördans för-delning mera sällan faller avgörandet.

RÅ

Utredaren har i sitt förslag valt att kombinera extinktionsprincipen med en regel innebärande att förvärvaren i civilrättsligt hänseende har att bevisa att han varit i god tro när han fått egendomen i sin besittning. En sådan regel skulle, enligt vad som anförs, inte vara avsedd att medföra någon drastisk förändring i förhållande till gällande rättsläge utan närmast vara en begränsad justering till förmån för den ursprunglige ägaren. Över-vägande skäl talar enligt min mening för förslaget i denna del. Även om skillnaden i förhållande till nuvarande rättsläge inte kan antas bli av någon avgörande betydelse medför den föreslagna regeln en förskjutning till förmån för den ursprunglige ägaren. Förändringen torde som utredaren anført ha stöd i den allmänna rättsuppfattningen. Ändringen kan även förväntas bidra till att förvärvaren iakttar större försiktighet och att avsätt-ningen av stöldgods därigenom försvåras.

Även om den förordade bevisregeln antagligen har sin största betydelse när det gäller stöldgods och liknande bör den i enlighet med utredarens förslag gälla inte bara ej anførtrott gods. Skilda regler för anførtrott gods och annat gods skulle kunna medföra olägenheter. En förvärvare, som har utfört en undersökning på grund varav han normalt skall anses vara i god tro skall inte behöva försättas i sämre bevisläge bara därför att godset exempelvis fränstulits ägaren.

En av anledningarna till utredarens förslag om omkastad bevisbörda har angivits vara att det från olika håll hävdats att det med nuvarande ordning är alltför lätt för förvärvare av stulen egendom att komma med förklaringar som tas till intäkt för påstående om god tro. Detta skulle framförallt vara förhållandet när talan om ansvar för häleri eller häleriförseelse förs samti-digt med en civilrättslig talan om återfående av egendomen utan lösen. Förslaget i denna del syftar därför även till att undvika missförstånd rörande skillnaden mellan den civilrättsliga och den straffrättsliga bedöm-

ningen. Enligt min uppfattning har utredaren fog för den kritik han anfört mot rättstillämpningen i domstolarna i denna del. En i lagstiftningen inskriven omkastad bevisbörderegulering skulle på ett klart sätt ange att frågan om godtroshetsförvärfv skall prövas efter olika måttstockar, beroende på om det är en civilrättslig eller straffrättslig bedömning som skall göras.

Länsåklagarmyndigheten i Jönköpings län

Utredningen föreslår en omkastad bevisbörda vid den civilrättsliga prövningen av god tro. Rent principiellt ställer jag mig tveksam till regler om omkastad bevisbörda. Fråga är om inte samma effekt kan nås genom att i rättstillämpningen stränga krav uppställas på en förvärfvares undersökningsplikt som förutsättning för god tro. En bestämmelse om godtroshetsförvärfv kunde utformas så som skett i det förslag från 1973, som redovisas i Bilaga 2 i betänkandet (s. 215). I praktiken föreligger dock redan idag rent faktiskt en omkastad bevisbörda. I rättsfallet NJA 1966: 594 uttalar RÅ (s. 600): "i civilrättsligt hänseende torde köparen i många fall kunna återropa god tro endast om han på visst sätt aktivt sökt utröna huruvida säljaren ägt överlåta godset". I rättspraxis har kraven på aktsamhet vid godtroshetsförvärfv ställts höga. Utredningen har uttalat att avsikten med införandet av en regel om omkastad bevisbörda inte är att åstadkomma någon mera drastisk förändring i gällande rättsläge utan blott att framhäva den ordning som i och för sig redan gäller. Enligt min uppfattning kan en bestämmelse om omkastad bevisbörda vara av värde inte minst som en markering av de krav, som ställs på den, som hävdar god tro.

Länsåklagarmyndigheten i Göteborgs och Bohus län

Den renodlade exstinktionsprincipen är oacceptabel då den kan försätta den som förvärfvat egendom i ond tro i en i förhållande till rätte ägaren gynnsam position. Utredningen föreslår här en regel om omvänd bevisbörda. Inom straffrättens område bör sådana lösningar ej förekomma, men när det gäller civilrättslig reglering av en typ av rättshandling där försiktighet hos förvärfvaren alltid är påkallad, torde några sådana betänkligheter ej kunna anföras. Denna lösning kan också — när den blir allmänt känd — få en "folkpedagogisk" effekt dvs. att allmänheten blir uppmärksammas på nödvändigheten av att noga informera sig om överlåtarens fång och möjligen även säkra bevisning härom.

Länsåklagarmyndigheten i Hallands län

Förslaget om omkastad bevisbörda för den som gör gällande godtroshetsförvärfv är congenialt. Omsättningsintresset läderas knappast och vikten av tillbörlig aktsamhet i valet av avtalspartner understryks. Längre i tillgodo-seende av det kriminalpolitiska intresset saknas det anledning att gå.

BRÅ begränsar sig till frågan om godtrosförvärv av stöldgods.

I BRÅ-promemorian (1978: 1) Sakhäleri m. m. utarbetad av en arbetsgrupp inom ramen för BRÅs översyn av lagstiftningen mot organiserad och ekonomisk brottslighet väcktes frågan om inte en försiktig nedtoning av exstinktionsprincipen i fråga om godtrosförvärv av lösöre i vissa fall skulle förstärka en eftersträvad allmänpreventiv effekt av bl. a. häleribestämmelserna (a a s 63 ff). Arbetsgruppen anförde, att en skärpning av bestämmelserna om godtrosförvärv av lösöre vore angelägen för att bättre tillgodose kriminalpolitikens önskemål.

Utredningens förslag innebär en viss skärpning. En förvärvare av lösöre från en överlåtare som inte hade rätt att disponera över egendomen skall inte anses ha varit i god tro om han inte visar att så var fallet. Enligt gällande rätt kommer det an på egendomens ägare att styrka ond tro hos förvärvaren om den förre skall kunna behålla sin rätt till egendomen. Bevisbördan omkastas alltså och förslaget innebär en lätt modifiering av exstinktionsprincipen.

Effekten av en sådan förändring kan förväntas skärpa uppmärksamheten hos förvärvare av lösöre och därmed ha en positiv verkan ur kriminalpolitisk synpunkt. Man kommer ifrån den situationen som kan verka stötande att den som fränstulits egendom alltid måste köpa denna tillbaka om han vill ha den åter och inte kan styrka ond tro hos en som förvärvat stöldgodset. Vidare uppnås en viss hämmande effekt på mindre nogräknade förvärvare. Dessutom kan en viss uppmjukning av exstinktionsprincipen sägas innebära ett närmande till övriga nordiska länder, även om en s. k. nordisk rättslikhet inte heller genom detta förslag uppnåtts.

BRÅ tillstyrker förslaget.

RSV

Gäldenärs goda tro vid utmätning

Kronofogdemyndighet kan med tillämpning av bestämmelserna i 4 kap. 18–19 §§ utsökningsbalken (UB) utmäta egendom i gäldenärens besittning även om tredje man gör anspråk på denna. När utmätt gods anträffats hos gäldenären kan utsökningsbalkens regler om presumtion för äganderätt komma i konflikt med det nu framlagda lagförslagets strängare regel om bevisskyldighet för förvärvaren (gäldenären) om att denne var i god tro.

Följande exempel illustrerar vad som kan hända.

En kronofogdemyndighet utmäter viss egendom hemma hos gäldenären C. Egendomen har av gäldenären tidigare förvärvats av B som saknade rätt att förfoga över den. Kronofogdemyndigheten utgår då enligt 4 kap. 18 § UB från att C är ägare till egendomen, om det inte vid förrättningen framgår att utmätningens objekt tillhör tredje man, dvs. A. Sker utmätningen trots att A påstår sig ha bättre rätt till den utmäta egendomen, skall kronofogdemyndigheten om skäl föreligger enligt 4 kap. 20 § UB förelägga A att väcka talan mot sökanden och C. Vid en sådan talan åligger det enligt gällande rätt A att visa att C varit i ond tro. Enligt förslaget innebär den omkastade bevisbördan att gäldenären C skall visa sin goda tro.

Medverkar han inte torde det åligga borgenären att försöka styrka detta förhållande.

Prop. 1985/86: 123

Det är fullt tänkbart att gäldenären C varit i god tro vid förvärvet men att han vägrar att medverka genom att visa detta. Sökanden, som helt är beroende av gäldenärens samarbetsvilja, kan då få mycket svårt att i gäldenärens ställe styrka denna goda tro.

Exemplet illustrerar hur det i praktiken kan visa sig vara omöjligt för en borgenär att få gäldenärens medverkan genom att ta fram bevisning. Tredje mans rätt garanteras i det exekutiva förfarandet genom att han alltid har möjlighet att anföra besvär över utmättningsbeslutet eller väcka talan vid tingsrätt mot parterna angående äganderätt till den utmäta egendomen. Den sistnämnda möjligheten att väcka talan kan göras trots att något stämningsföreläggande inte meddelats i utökningsmålet. Se RSVs rättsfallssamling, serie C (RIC) 15/84 II.

I det kommande lagstiftningsarbetet bör beaktas att utökningsbalkens presumtionsbestämmelse tar över den omvända bevisbördan. Härvid kan övervägas en bestämmelse, som med hänvisning till reglerna i 4 kap. 17–23 §§ UB, undantar 1 § i lagförslaget vid exekutiv verkställighet.

— — —

Köparens ställning vid exekutiv försäljning

Köparens ställning vid exekutiv försäljning regleras i 14 kap. UB, då främst i 1 och 4 §§. Därför citerar det remitterade betänkandet på sidan 194 proposition 81: 8 med 1980/förslag till utökningsbalk, vari redovisas att en godtroende exekutivköpare blir skyddad mot tredje mans äganderättsanspråk, när han får egendomen i sin besittning. Trots att fråga om god tro vid exekutiva försäljningar varit uppe till behandling vid utökningsbalkens tillkomst skall den exekutive köparens situation beröras här. Detta görs mot bakgrund av önskemålet om att köparens situation måste vara så okomplicerad som möjligt. Bl. a. bör begreppet godtroende köpare definieras. Problematiken kan utvecklas mot bakgrund av följande situation som nämligen är fullt tänkbar.

En kronofogdemyndighet utmäter ett antal travhästar vilka omhändertas för vårdhållning. Kostnaden härför utgörs av s. k. särskild avgift som skall tas ut ur köpeskillingen vid den exekutiva försäljningen. Efter kungörande av auktionen i pressen klagar tredje man till hovrätten som inte meddelar inhibition enligt 18 kap. 12 § UB. Anledningen härtill kan vara att domstolen antingen vid prövningen inte finner anledning att meddela inhibition eller helt enkelt inte hinner pröva innehållet i den inkomna skrivelsen. Kronofogdemyndigheten säljer hästarna på den utsatta auktionsdagen och upplyser härvid om de förekommande besvären.

Exemplet kunde även gjorts så att tredje man i stället för att klaga väckte talan vid tingsrätt mot sökanden och gäldenären. Inhibition kan inte meddelas i denna situation.

Även om det är vanligt att överrätt meddelar inhibition kan det inte regelmässigt förutsättas att sådan alltid lämnas. Besvären kan nämligen

förefalla omotiverade samtidigt som kostnaderna för det utmätta, t. ex. travhästarna, är så stora så att en inhibition är till stor nackdel för parterna. Vidare kan inte tingsrätt meddela inhibition vid talan om bättre rätt. Därför är det mycket angeläget att frågan om god tro vid exekutiv försäljning belyses mot bakgrund av situationerna när besvär finns över *dels* utmätningen, *dels* exekutiv försäljning av gods som inte avhämtats.

Beträffande den förstnämnda situationen reglerar lagförslaget inte när köpare vid exekutiv försäljning är i god tro. Är så inte fallet i det ovan nämnda exemplet tar köparen en stor risk eftersom tredje man kan göra anspråk på hästarna utan att vara lösenskyldig. Det är dessutom tveksamt om köpare, som anses ha varit i ond tro vid exekutivt köp, kan åberopa 14 kap. 4 § UB för att få återbetalning från gäldenär eller borgenär. Under alla förhållanden tar köparen en risk eftersom det i praktiken kan vara svårt att få ut en fordran från gäldenären. Detsamma gäller även eventuellt krav mot borgenär när köpeskillingen redovisats. Borgenären kan t. ex. vara bosatt i utlandet, vilket gör det svårt att rikta betalningsanspråk mot honom och styrka hans onda tro enligt 14 kap. 4 § andra stycket UB.

Leder en vid försäljningstillfället lämnad upplysning om förekomsten av inkomna besvär till att köpare vid exekutiv försäljning anses vara i ond tro, uppkommer ett för köparen och kronofogdemyndigheten synnerligen olyckligt rättsförhållande. Hur skall en kronofogdemyndighet kunna upplysa om besvär i ett mål och samtidigt uppmuntra till god budgivning? Hur stor är kronofogdemyndighets upplysningsskyldighet i samband med exekutiv försäljning? Inverkar eventuell ond tro på prövningen av avgivet bud som skall göras enligt 9 kap. 4 § UB? Svaren på dessa frågor är viktiga i den praktiska tillämpningen.

I den andra situationen, vilken omnämnts tidigare, gäller att även om själva utmätningen inte överklagas besvär kan anföras av utomstående över försäljningen. För närvarande får bestämmelsen i 14 kap. 1 § UB konsekvensen att köpare måste vara i god tro när han tar exekutivt såld egendom i sin besittning. Överklagar tredje man en exekutiv försäljning innan godset avhämtats anses godtrosvärv inte ha ägt rum. Detta framgår av den redovisning av gällande rätt som finns i Kommentaren till utskökningsbalken, vilken utgetts av Walin m. fl. (s. 491 f).

Vid exekutiva auktioner hämtas vanligen det inropade godset omedelbart av köparen. Skrymmande gods kan av praktiska skäl under viss tid kvarlämnas på auktionsstället i avvaktan på transport. Enligt 9 kap. 5 § UB kan kronofogdemyndighet ge anstånd med betalning av inropat gods. Detta får då inte lämnas ut till köparen förrän full betalning erläggs. Vid försäljning under hand går det alltid viss tid mellan godtagande av bud och utlämnande av det sålda godset. Enligt RSVs mening talar mycket för att traditionskravet inte behöver vara uppfyllt för att någon skall vara i god tro.

Eftersom det är angeläget att exekutivförvärvarens rättsskydd är så gott som möjligt förordas att ond tro inte skall kunna anses föreligga i samband med exekutiv försäljning i någon av de bägge situationerna. Går inte detta att genomföra bör i vart fall inte bestämmelsen om den omkastade bevisbördan i 1 § andra stycket lagförslaget gälla. Precis som vid utmätningssi-

tuationen bör det även i försäljningssituationen vara tredje man som skall styrka ond tro.

Prop. 1985/86: 123

Konsumentverket

Konsumentverket framhöll i yttrande 1982-10-14 till utredningen att det finns skäl att anlägga en differentierad syn på vilka krav som skall ställas på förvärvaren i olika fall av godtroshet. Avgörande betydelse borde tillmätas förhållandet om förvärvaren eller den från vilken förvärvet görs är näringsidkare. Sker ett förvärv från en näringsidkare som erbjuder egendomen i sin näringsverksamhet borde ingen mera långtgående undersökningsplikt normalt åläggas konsumenten. Den enskilde borde kunna utgå ifrån att varor som erbjuds i den reguljära handeln är rättmätigt åtkomna, framhöll verket.

Utredningen föreslår nu en generell regel med innebörd att förvärvaren skall anses vara i god tro endast om han kan visa att han varken insett eller med hänsyn till omständigheterna bort inse att överlåtaren saknade rätt att förfoga över egendomen. I den allmänna motiveringen till regeln anföras att beviskravet dock inte kan sättas särskilt högt vid en privatpersons köp i den reguljära handeln. En stulen sak som förvärvats under sådana omständigheter bör enligt utredningen kunna presumeras ha skett i god tro, såvida inte tungt vägande argument kan anföras till förmån för en annan mening (s. 180).

Konsumentverket tillstyrker en regel om omvänd bevisbörda vid förvärv näringsidkare emellan och vid förvärv mellan privatpersoner. För konsumentköpens del, dvs. huvudsakligen de fall där privatpersoner förvärvar egendom från näringsidkare eller genom kvalificerad förmedling av näringsidkare (se verkets nämnda skrivelse), bör dock – i enlighet med vad utredningen själv funnit – tvärtom presumeras att förvärvet skett i god tro. Det stora antalet konsumentköp gör att denna presumtion för god tro sannolikt får stor praktisk betydelse. Regeln bör därför komma till uttryck direkt i lagtexten. Detta skulle exempelvis kunna ske genom att 1 § kompletteras med ett tredje stycke med följande lydelse:

”Har egendom som är avsedd huvudsakligen för enskilt bruk förvärvats av en konsument från en näringsidkare i dennes yrkesmässiga verksamhet, skall förvärvaren dock anses ha varit i god tro om han inte med hänsyn till omständigheterna bort inse att överlåtaren saknade rätt att överlåta egendomen. Motsvarande gäller även när förvärvet skett genom förmedling av en näringsidkare som ombud för en säljare.”

Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitetet

Vad gäller frågorna om vem som skall ha bevisbördan för förvärvarens goda tro och vilka aktsamhetskrav, som skall ställas på förvärvaren, bör det tydligare än vad som framgår av betänkandet (t. ex. på s. 166, 181 f. 184, 198 och 203) observeras, att det är fråga om två olika spörsmål. Vilket aktsamhetskrav som skall ställas är en rättsfråga, som bör diskuteras skild från frågan om vem som har bevisbördan för de faktiska omständigheterna.

Liksom utredningen anser fakultetsnämnden att *kravet på aktsamhet* för godtroshörsförvärv bör ställas högre än de krav som avgör om en förvärvare av egendom gjort sig skyldig till häleriförseelse. I vissa fall, t. ex. där egendomen är sådan att den ofta säljs på avbetalning med ägarförbehåll (återtagandeförbehåll) eller ofta stjäls, bör förvärvaren vidta särskilda undersökningsåtgärder för att förvissa sig om överlåtarens rätt att disponera över egendomen. Detta framgår också redan av etablerad praxis.

Någon anledning att i lag eller motiv försöka i detalj precisera vilka krav som skall ställas på förvärvaren finns inte. Domstolarna har bättre möjligheter att i konkreta fall mejsla ut den rättsregel som bör gälla. För en viss restriktivitet från lagstiftarens sida talar också att vissa för undersökningsplikten relevanta omständigheter – såsom förändringar i bilregistreringens uppläggning – kan påverka undersökningspliktens innebörd. Lagförslagets hänvisning i 1 § andra stycket till egendomens beskaffenhet, de förhållanden under vilka den utbjöds eller omständigheterna i övrigt kan från denna synpunkt godtas. Däremot kan anmärkning göras mot motivens hänvisning till den aktsamhet och försiktighet som skulle ådagalagts av en *bonus pater familias* (se bet. s. 182). "Den gode familjefadern" torde inte bara vara en alltför vag figur för att tjäna till ledning. I den mån förebilden alls har någon stadga, hänför den sig närmast till vad som är ett genomsnittsuppträdande bland förståndigt folk. Frågan är om inte spörsmålet om god tro i än högre grad är vad som gäller culpabedömningen inom skadeståndsrätten bör ge utrymme för en strängare bedömning. Domstolarna bör vara fria att skärpa aktsamhetskraven för god tro utan att vara bunden av den oklara figuren "*bonus pater familias*".

Utredningens förslag innebär ett visst tillmötesgående av kriminalpolitiska önskemål om ökade möjligheter till vindikation på det sättet att förvärvaren får *bevisbördan* för att han varit i god tro vid sitt förvärv (s. 169 f och 181 ff). Som framhållits ovan måste själva bevisbördefrågan principiellt hållas isär från aktsamhetsbedömningen. Bevisbördefrågan – liksom bevisvärderingen – gäller vilka faktiska omständigheter som skall läggas till grund för aktsamhetsbedömningen. Visserligen kan en bevisbörda på förvärvaren stödjas på att han och inte ägaren, som gått miste om egendomen, har den bättre möjligheten att utreda omständigheterna vid förvärvet. Oavsett vem som bär bevisbördan är det naturligt att som en för förvärvaren negativ omständighet vid bevisvärderingen beakta, att han inte vill ge fullständiga uppgifter för sakens belysning. Det förhållandet att aktsamhetsbedömningen i vissa fall kan bygga på en undersökningsplikt för förvärvaren gör det också naturligt, att bevisbördan för vilka aktiva åtgärder som vidtagits av förvärvaren bör ligga på hans sida. Det torde emellertid vara att gå för långt, att som en enda huvudregel föreskriva, att bevisbördan för de omständigheter, som skall läggas till grund för prövning av den goda tron, läggs på förvärvaren. Om ett förvärv skett för länge sedan kan det vara förklarligt, att förvärvaren inte kan ge upplysningar om omständigheterna vid hans förvärv. Särskilt tydliga blir svårigheterna på förvärvarens sida om förvärvaren rent av skulle ha avlidit, och ett anspråk från en tidigare och kanske bestulen ägare skulle framställas mot hans dödsbo. Det torde vara att gå för långt att utgå från att godtroshörsförvärv *inte*

skett, för den händelse någon utredning om omständigheterna överhuvudtaget inte kan åstadkommas. En sådan regel skulle för övrigt påtagligt avvika från en eljest inom sakrätten gällande huvudprincip, att besittning till egendom ger presumtion för rättmätigt innehav.

Fakultetsnämnden anser sålunda, att – om en enda grundregel skall uppställas i fråga om bevisbördan för omständigheterna vid ett förvärv – bevisbördan bör ligga på den tidigare ägaren för att förvärvet inte skett i god tro. Emellertid måste huvudregeln, som illustrerats strax härövan, förses med åtskilliga modifierationer som i vissa lägen lägger en bevisbörda på förvärvaren. I varje fall riskerar utredningens förslag att leda till en för stel och i vissa lägen olämplig reglering. De jämförelser som utredningen gjort med vissa andra lagregler om omkastad bevisbörda är för övrigt inte heller alltid träffande; jämförelserna kan i varje fall inte vara avgörande. Fakultetsnämndens slutsats blir därför, att någon lagregel om bevisbördan inte bör införas utan att frågan liksom hittills får hanteras av domstolarna.

Sveriges advokatsamfund

Att direkt i lagtexten inskriva en bevisregel, enligt vilken det skulle ankomma på förvärvaren att styrka sin goda tro vid förvärv av lösöre som fränhäfts ägaren, anser samfundet betänkligt. Sedan den fria bevisprövningens princip infördes i svensk rätt har frågan om bevisbördans fördelning i hithörande fall blivit av mindre betydelse. Även om det i princip enligt gällande rätt ankommer på godsets ägare att styrka ond tro hos förvärvaren, åvilar det redan nu förvärvaren att visa att transaktionen som sådan är fullt normal eller att han vidtagit rimliga åtgärder för att förvissa sig om sin fångesmans rättstitel eller behörighet.

Mot den i den föreslagna lagtexten inskrivna bevisbörderegeln talar också det förhållandet att det i betänkandet förutsätts att man även i fortsättningen skall godtaga förvärvarens påstående om god tro, därest förvärvet framstår som fullt normalt genom att förvärvet skett på offentlig auktion eller från yrkesmässig försäljare med fast driftsställe eller under liknande förhållanden. Den föreslagna regeln om bevisbördans fördelning kan under sådana förhållanden komma att tillämpas på ett sätt som inte varit avsett.

Enligt samfundets mening bör domstolarna utan att vara bundna av någon i lagtexten inskriven bevisbörderegeln ha att i varje särskilt fall med beaktande av omständigheterna kring förvärvet ta ställning till frågan om förvärvaren varit i god tro.

Sveriges domareförbund

Större betydelse än rätten till lösen för att modifiera exstinktionsprincipen torde tillämpningen av själva godtrosrekvisitet ha. I rättspraxis ställs förhållandevis stora krav på god tro hos förvärvaren. Kravet anpassas till förhållandena i det enskilda fallet. I misstänkta situationer kan det utformas som en ren undersökningsplikt. Härigenom blir det möjligt att åstadkomma en tillämpning av exstinktionsprincipen som medför att den ur-

sprungliga ägarens intressen kan beaktas. Förbundet har ingen erinran mot den utformning som regeln om god tro har fått i utredningens förslag. Det bör dock understrykas att det även i fortsättningen blir en uppgift för rättstillämpningen att ge innehåll åt regeln genom att avgöra hur högt kravet på god tro skall ställas i olika situationer.

Förbundet ansluter sig till utredningens förslag i 1 § att det skall ankomma på förvärvaren att styrka sin goda tro. Det framstår som riktigt att den som påstår sig ha förvärvat egendom i god tro får klargöra hur det har gått till vid förvärvet. Detta innebär å andra sidan inte att varje person vars äganderätt ifrågasätts utan vidare skall behöva presentera sin bevisning. Den påstådda rätte ägaren måste givetvis primärt först på ett övertygande sätt ange omständigheter som utvisar att egendomen är hans.

Ledamöterna Blomstrand, Lenter och Palm är *skiljaktiga* i fråga om förslaget att bevisbördan för god tro skall läggas på förvärvaren. De anför följande.

Vi ifrågasätter om den föreslagna bevisbörderegeln är erforderlig eller ens lämplig. Enligt utredningens egna uttalanden (s. 179) är inte avsikten med förslaget att man skall åstadkomma någon mer drastisk förändring i gällande rättsläge. Vad det är fråga om är att på ett mer påtagligt sätt framhäva den ordning som i och för sig redan gäller.

Vi delar uppfattningen att en bevisbörderegeln av den föreslagna arten knappast ändrar rättsläget i någon märkbar mån. Som framhålls i förbundets yttrande torde det vara styrkan i kravet på god tro som är avgörande i de flesta fall. Till skillnad från utredningen anser vi emellertid att den omständigheten att den föreslagna ändringen i reglerna inte ändrar rättsläget talar emot att förslaget genomförs. Att ändra reglerna förefaller också vara en egendomlig metod för att undanröja missförstånd om innebörden av gällande rätt.

Utredningen har inte påvisat några olägenheter av vikt med den bevisbörderegeln som har utbildats i praxis. Den föreslagna nya regeln kan – i den mån den alls får någon betydelse – antas medföra negativa verkningar från omsättningens synpunkt. Förvärvaren blir nämligen nödsakad att i ökad omfattning försäkra sig om bevis för sin åtkomst av godset. Överlåtelsetransaktionerna kan då befaras bli mer omständliga. Det är härvid att märka att bevisskyldigheten förutsätts vara obegränsad i tiden. Även om dessa negativa verkningar i de flesta fall inte torde bli allvarigare än att de i och för sig kunde accepteras, uppvägs de enligt vår mening inte av några fördelar med den föreslagna bevisbörderegeln. Vi avstyrker därför förslaget i denna del.

Föreningen Sveriges länspolischefer tillsammans med Föreningen Sveriges polischefer

Anser att extinktionsprincipen förenad med en omkastad bevisbörderegeln innebär bl. a. förbättrade möjligheter för polisen att återställa genom brott åtkommen egendom till rätt ägare.

Föreningen tillstyrker utredningens förslag om en omkastad bevisbörda så att en förvärvare inte skall anses vara i god tro med mindre han visar att han varken insett eller med hänsyn till egendomens beskaffenhet, de förhållanden under vilka den utbjöds eller omständigheterna i övrigt bort inse att överlåtaren saknade rätt att förfoga över egendomen. Enligt föreningens uppfattning bör man så långt möjligt undvika att införa lagregler med omkastad bevisbörda. Vid valet mellan den föreslagna regeln och en oinskränkt vindikationsregel är emellertid föreningen beredd att godta förslaget; dock med den viktiga reservationen att de föreslagna preskriptionsreglerna också intas i lagen. Som nämnts inledningsvis skulle en omkastad bevisbörda delvis lösa problemet med att det ibland kan te sig för lätt att åberopa god tro vid förvärv av stöldgoods.

— — —

Föreningen ansluter sig till utredningens förslag att i likhet med gällande rätt god tro skall föreligga såväl vid överlåtelsen som vid besittningsövergången. De omständigheter som skall beaktas vid bedömningen har enligt föreningens mening fått en lämplig avvägning på det sätt som de beskrivits i 1 § andra st. i den föreslagna lagtexten. Föreningen vill i detta sammanhang understryka vad som anförts i specialmotiveringen när det gäller fall då avsevärd tid förflutit efter förvärvet. Kravet för att förvärvaren skall anses ha fullgjort sin bevisskyldighet kan i sådana fall inte ställas särskilt högt. Enligt föreningens mening kan man inte i alla situationer kräva skriftlig dokumentation på förvärvet, framför allt om det gäller massproducerad vara som inköpts i butik.

Sveriges köpmannaförbund

Tillstyrker förslaget.

SHIO-Familjeföretagen

Tillstyrker förslaget.

LRF

I svensk rätt har sedan gammalt och av hävd såsom huvudprincip gällt att den som gör ett påstående också har att visa påståendets riktighet. I straffprocessen betraktas den tilltalade som oskyldig tills motsatsen bevisats. I en tvisteprocess tappar kändanden käromålet om han inte kan styrka sin talan. I ett tidigare remissyttrande över SOU 1983: 60 har LRF vänt sig mot Ekobrottskommissionens förslag att den som förvärvat egendom eller mottar betalning från någon som sedan försätts i konkurs måste bevisa att han var i god tro beträffande konkursgäldenärens sufficiens då transaktionen gjordes.

LRF hyser förståelse för de bevekelsegrunder som ligger bakom förslaget om omvänd bevisbörda men finner det tveksamt om situationen motiverar en total, generell omkastning av bevisbördan. De syften som ligger bakom detta förslag synes allmänt sett kunna tillgodoses med ett bibehåll-

lande av nuvarande huvudprincip kompletterad med en presumtion för ond tro i vissa fall; exempel härpå lämnas av utredningen själv. LRF finner skäl tala för att det under det fortsatta lagstiftningsarbetet överväges om en sådan lösning är möjlig med hänsyn till lagtekniska och andra aspekter. Skulle denna väg inte visa sig framkomlig synes förslaget vara att föredra framför gällande regler.

Svenska handelskammarförbundet

Den lösning utredningen anvisar för att minska möjligheterna att göra oberättigade exstinktiva godtrosvärkv är att lägga bevisbördan på förvärvaren. En sådan omkastning av bevisbördan kan principiellt sett inge vissa betänkligheter. Även om det redan existerar regler, där bevisbördan är omkastad, bör nya sådana införas endast om goda skäl föreligger. Handelskammarförbundet menar att det på grund av nödvändigheten att bekämpa stöldbrottsligheten finns behov av en viss skärpning av de krav som ställs för att en köpare av stöldgods skall göra ett exstinktivt godtrosvärkv. Den föreslagna bevisbördeplaceringen kan därför accepteras. Förslaget innebär ju även att bevisbördan kommer att vara placerad hos den part som har störst fördel av regeln och dessutom torde ha de största möjligheterna att presentera bevisning. Enligt Handelskammarförbundets mening bör dock klarare anges hur den ålagda bevisbördan skall uppfyllas. Exempelvis kunde uttryckligen anges, att beviskravet är uppfyllt om förvärvaren kan visa att egendomen köpts i den etablerade handeln.

MRF

Bilar och andra motorfordon intar en särställning jämfört med andra kapitalvaror såtillvida som motorfordon är registreringspliktiga. Genom en så enkel åtgärd som ett telefonsamtal till länsstyrelsens bilregisteravdelning kan en presumtiv förvärvare av ett motorfordon få uppgift om de tre senast antecknade ägarna till fordonet. Förvärvaren kan därefter ta kontakt med tidigare ägare för kontroll av att överlåtaren äger förlaga över fordonet.

Förbundet anser att en sådan undersökningsåtgärd bör vara ett krav för att förvärvaren skall anses vara i god tro vid förvärv av motorfordon från den som icke yrkesmässigt handlar med bilar.

Förbundet hemställer om att det nu anförda kommer till uttryck i regeringens proposition.

Förbundet har i övrigt inget att erinra mot förslaget i den del det berör frågan om godtrosvärkv av anförtrodd egendom.

Sveriges juvelerare- och guldsmedsförbund

Vi har huvudsakligen studerat betänkandet i de delar som behandlar godtrosvärkv av stöldgods.

Den föreslagna överflyttningen av bevisbördan från den som ifrågasätter godtro till den som vill hävda godtro synes rimlig, varför vi tillstyrker att förslaget i denna del läggs till grund för lagstiftning.

Sweboat instämmer i det av utredningen påpekade förhållandet att det vid förvärv av stulen egendom hittills har varit för enkelt för förvärvaren hävda god tro. Då allmänne åklagaren för talan mot förvärvaren för häleri eller häleriförseelse i den straffrättsliga delen av en process, föreligger även en civilrättslig del om återfående av egendomen utan lösen. Denna talan (det enskilda anspråket) som kan föras av åklagaren eller målsäganden själv, grundar sig på om förvärvaren har gjort ett godtrosvärv eller ej. Det enskilda anspråket skall ej vara beroende på utgången i ansvarsfrågan, vilket dock synes ha blivit praxis, då olika bedömningsgrunder måste tillämpas i fråga om aktsamhetskravet i de civil- och straffrättsliga delarna. I den civilrättsliga delen skall kraven på förvärvarens aktsamhet ställas högre. Detta förhållande framträder klarare med den av utredningen föreslagna omvända bevisbördsregeln där förvärvaren skall visa att det rör sig om ett förvärv i god tro.

Den föreslagna bevisbörderegelns placering är till fördel för den ursprungliga ägaren men själva beviskravets styrka har ej höjts.

Svenska försäkringsbolags riksförbund

Från polis- och åklagarhåll samt av försäkringsbolagen har ofta kritiserats att tillämpningen av gällande godtrosregler medför att den rätte ägaren endast undantagsvis får tillbaka sin egendom. Detta gäller särskilt när det är fråga om stulen egendom. Det har ofta visat sig svårt för den ursprungliga ägaren att bevisa ond tro hos en senare förvärvare. Mot denna bakgrund finner riksförbundet det tillfredsställande att utredningen föreslår en omkastad bevisbörda, dvs. en senare förvärvare skall bevisa att han i god tro förvärvat egendomen. Förhoppningsvis kommer därmed även försäljning av stöldgods att försvåras.

Folksam

Folksam delar utredningens uppfattning om att det är lämpligast att bibehålla den s. k. exstinktionsprincipen såväl beträffande anförtrött gods som stöldgods samt att införa en regel om omkastad bevisbörda. En sådan bevisbörderegel bör kunna leda till en ökad försiktighet hos allmänheten när det gäller handel med egendom som kan misstänkas vara stöldgods.

4 Lösen

4.1 Rätt till lösen

Hovrätten över Skåne och Blekinge

I likhet med utredningen (s. 188) anser hovrätten att övervägande skäl talar för ett bibehållande av en generell lösningsrätt. Förslaget tillstyrkes i denna del. Ett starkt skäl har vid detta ställningstagande varit att det till lösningsrätten kopplas en regel om preskription.

Har inget att erinra mot förslaget.

Göteborgs tingsrätt

I likhet med utredningen anser tingsrätten att den (A) som har blivit berövad egendomen skall ha möjlighet att mot lösen återfå den från den godtroende förvärvaren (C). Den möjligheten skall finnas för att A skall kunna få tillbaka egendom, som har ett särskilt värde för honom. Det blir då i praktiken fråga om egendom som har ett affektionsvärde för A eller som utgör del av en samling som A äger.

RÅ

Förslaget att i lagstiftningen tillerkänna den ursprunglige ägaren en generell lösenrätt tillstyrks. Även om denna rätt sällan utnyttjas bör den enligt min mening finnas. Framför allt när det är fråga om antikviteter, konst eller annan egendom med affektionsvärde för den ursprunglige ägaren framstår en lösenrätt som motiverad av billighetsskäl. Några principiella invändningar mot att exstinktionsprincipen på detta sätt modifieras synes inte föreligga.

Länsåklagarmyndigheten i Jönköpings län

Tillstyrker förslaget.

RSV

När köpare i god tro förvärvat utmätt egendom av gäldenären bör kronofogdemyndighet ha möjlighet att lösa denna med tillämpning av 2 § i lagförslaget. Köparen kan nämligen ha förvärvat egendomen till ett så lågt pris att överskott kan väntas vid kommande exekutiv försäljning.

Konsumentverket

Tillstyrker förslaget.

Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet

Frågan om den ursprunglige ägarens lösensrätt är idag svår att besvara, och det vore värdefullt om klarhet kunde skapas genom lagstiftning. I 1965 års betänkande förordades värdeprincipen på grundval av uppfattningen, att exstinktionsprincipen tillämpades som ett skydd för godtrosförvärvaren. Det ansågs följdriktigt att innehavaren skulle behöva lämna egendomen ifrån sig, blott om han ersattes för dess värde. Vidare begränsades lösensrätten till sådana fall där egendomen för den ursprunglige ägaren hade ett värde av annan art än det rent ekonomiska eller det eljest var av

särskild betydelse för honom att återfå egendomen. I den aldrig fullföljda lagrådsremiss, som upprättades i justitiedepartementet år 1973, föreslogs däremot ett lagfästande av vederlagsprincipen, dvs. egendomens innehavare skulle få ersättning med kostnaderna för sitt förvärv av egendomen, liksom för egendomens förbättring och för eventuella förändringar i penningvärde. Även i det förslaget begränsades lösensrätten, nämligen till fall då egendomen fränhänts ägaren genom stöld eller annat tillgreppsbrott. — I det nu aktuella betänkandet föreslås, att lösensrätten skall få äga rum i alla typer av godtrosvörvärv. — —

Fakultetsnämnden tror för sin del att utredningen träffar rätt, när den inte föreslår begränsning av lösensrätten till vissa situationer. Varje sådan begränsning får ett drag av godtycke, som i praktiken kan leda till tillämpningssvårigheter och slumpartade resultat.

Sveriges domareförbund

som ansluter sig till exstinktionsprincipen med vissa modifikationer till skydd för den ursprunglige ägarens intressen, anför:

Den ursprunglige ägarens rätt att återfå godset mot lösen utgör en sådan modifikation. Liksom utredningen anser förbundet att denna rätt bör bevaras. Det är visserligen inte bekant för förbundet i vilken omfattning rätten till lösen utnyttjas i praktiken. Utredningen lämnar inga upplysningar härom. Sannolikt sker det endast i ett begränsat antal fall, framför allt i fråga om föremål med ett värde utöver det rent ekonomiska. Det torde vara främst i sådana fall som lösensrätten har någon betydelse. Någon olägenhet med den hittillsvarande oinskränkta lösensrätten har dock inte försports. För att undvika komplikationer i regelsystemet bör man därför — som utredningen föreslår — behålla den nuvarande regeln.

Föreningen Sveriges åklagare

Det avsteg från exstinktionsrätten som lösensrätten innebär är välmotiverat. Föreningen tillstyrker därför en generell lösenrätt, innebärande att den rätte ägaren alltid skall ha rätt att kunna få tillbaka sin egendom.

Föreningen Sveriges kronofogdar

Lagstiftaren har föreslagit lösenrätt för den rätte ägaren. Det kan tänkas förekomma fall då utmätning skett efter anvisning av gäldenären av gods som denne inte äger råda över och denna egendom sedan sålts på exekutiv auktion vilket presumeras medföra godtrosvörvärv. Rätte ägaren skulle vid sådant förhållande äga att lösa egendomen åter enligt värdeprincipen under förutsättning att köparen går att spåra. Situationen är dock så pass ovanlig att den knappast kan medföra några menliga konsekvenser för allmänhetens intresse för exekutiva auktioner. Förslaget om lösenrätt inger därför inte några betänkligheter i vad avser "omsättningsintressen".

Ansluter sig till förslaget.

4.2 Lösenbeloppet

Hovrätten över Skåne och Blekinge

Hovrätten ser positivt på att regler om beräkning av vederlag införs samt tillstyrker förslaget härom. Hovrätten vill därvid anmärka att bruket av ordet "förbättring" i lagtexten torde innebära att endast nödiga och nyttiga kostnader skall ersättas.

Stockholms tingsrätt

Har inget att erinra mot förslaget.

Göteborgs tingsrätt

När det gäller att fastställa efter vilken princip vederlaget skall bestämmas förordar utredningen den s. k. vederlagsprincipen framför den s. k. värdeprincipen. Som skäl härför anger utredningen att det för "de allra flesta ter sig nog ganska naturligt att den som t. ex. blivit bestulen på sin sak skall kunna få tillbaka saken från godtroende innehavare utan att behöva ersätta denne för utebliven vinst". I anslutning härtill påpekar utredningen att den hos vilken godset påträffas inte sällan torde ha köpt det billigt. Vidare framhåller utredningen att det är lättare att fastställa lösenbeloppet med tillämpning av vederlagsprincipen.

Enligt tingsrättens mening har dessa skäl inte någon nämnvärd styrka. För det första torde det vara sällsynt att C har gjort ett godtrosförvärv, om han har köpt godset till lågt pris. För det andra torde allmänhetens påstådda svårighet att acceptera värdeprincipen böttna i vanföreställningen att C kan göra ett godtrosförvärv blott genom att påstå god tro. Utredningens förslag syftar ju bl. a. till att undanröja den vanföreställningen. När så sker torde allmänheten ha lättare att acceptera värdeprincipen eller t. o. m. anse den principen som riktigast. För det tredje kan vederlagsprincipen anses vara något enklare att tillämpa, men värdeprincipen är ändå en princip som tillämpas med gott resultat i nästan alla försäkringsfall.

Enligt tingsrättens mening är det i stället andra omständigheter som måste beaktas vid valet av värderingsprincip. A:s förlust av egendomen täcks nästan alltid av en försäkring. A kommer därför att uppbära en försäkringsersättning, som motsvarar värdet på den förlorade egendomen. Den ersättningen kan A använda till ett ersättningsköp, som sedan kommer att undergå samma värdeutveckling som den förlorade egendomen. En tillämpning av värdeprincipen leder alltså inte till någon förlust för A, medan en värdering enligt vederlagsprincipen kan ge honom dubbel vinst eller överföra vinsten till försäkringsbolaget. En lösenrätt med tillämpning av vederlagsprincipen kan därför utnyttjas av A i spekulativa syften och

alltså inte enbart för att tillgodose hans intresse av att återfå föremål med affektions- eller samlarvärde.

Prop. 1985/86: 123

För C, som vid förvärvet kan ha varit lika inriktad som A på att göra en värdesäker investering, är det däremot inte möjligt att försäkra sig mot den förlust som vederlagsprincipen innebär för honom. Sammanfattningsvis anser därför tingsrätten att skälen för att tillämpa värdeprincipen klart överväger de skäl som talar för vederlagsprincipen.

Chefsrådmannen Ordqvist är *skiljaktig* i fråga om valet av princip för fastställande av lösenbeloppets storlek och ansluter sig till utredningens förslag att vederlagsprincipen bör gälla.

RÅ

Lösenbeloppet skall enligt utredarens förslag bestämmas efter vederlagsprincipen under förutsättning att godsets värde i allmänna handeln inte är lägre än det pris som innehavaren betalt. Därmed har värdeprincipen som i 1965 års betänkande ansågs bäst lämpad i sammanhanget fått träda i bakgrunden. De skäl som utredaren anfört för sitt förslag i detta hänseende synes mig övertygande. Särskilt skulle det enligt min mening te sig stötande om den som blivit fränstulen värdefull egendom skulle tvingas ersätta innehavaren för utebliven vinst. Förslaget att innehavaren i förekommande fall skall ha rätt till ersättning för nedlagda kostnader synes väl ägnat att underlätta uppgörelsen mellan ägaren och innehavaren.

Länsåklagarmyndigheten i Jönköpings län

Tillstyrker tillämpningen av vederlagsprincipen vid bestämmandet av lösenbeloppet.

Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitetet

Nämnden är tveksam till ett godtagande av vederlagsprincipen. Utredningens motiv härför har framförallt varit att en rätt för ägaren att få återlösa egendomen genom att utge det vederlag, som godtroshörvärvaren tidigare måst betala, innebär en kompromiss mellan exstinktions- och vindikationsprinciperna. I den mån godtroshörvärvet skett för ett vederlag som understigit godsets värde, ger vederlagsprincipen ägaren en viss möjlighet att återfå egendomen på förmånliga villkor trots godtroshörvärvet, samtidigt som godtroshörvärvaren åtminstone skyddas mot förlust. Godtroshörvärvet ger då emellertid inte innehavaren trygghet att få behålla det fulla ekonomiska värdet av sitt förvärv. Denna nackdel för godtroshörvärvaren motsvaras av fördelen för egendomens ursprungliga ägare, att kunna återkomma densamma på någorlunda hyggliga villkor trots godtroshörvärvet. Lösensrätt enligt vederlagsprincipen innebär med andra ord en kompromiss mellan de inblandade parternas intressen. Om vederlagsprincipen skulle lagfästas, bör regeln, trots den föreslagna preskriptionstiden, utformas på sådant sätt, att den i likhet med förslaget i 1973 års lagrådsremiss kan ge innehavaren compensation också för penningvärdets fall efter den

tidpunkt, då godtrosförvärvet skett. — Fakultetsnämnden är emellertid tveksam till vederlagsprincipen bl. a. av rättstekniska skäl. Huvudregeln enligt förslaget är ju att lösen skall motsvara vad egendomens innehavare utgivit vid sitt förvärv (3 §). Vid successiva förvärv kan emellertid uppkomma situationer där vederlagsprincipen blir svårtillämpad. Antag t. ex. att godtrosförvärvaren C (som av B förvärvat A:s egendom) överlåtit egendomen vidare till D, och att detta skett efter en tidpunkt då bakgrunden till C:s förvärv blivit utredd; D har med andra ord kunnat vara medveten om att C grundat sitt innehav på ett godtrosförvärv. Även om D följdaktligen är i ond tro äger han enligt huvudprinciperna för lagstiftningen behålla egendomen — han kan med andra ord återropa C:s godtrosförvärv — om han inte erhåller lösen av den ursprunglige ägaren A. Om emellertid D skulle ha betalt ett betydligt högre belopp för egendomen än vad C gjort förefaller det knappast självklart att lösen till den i viss mening ondtroende D bör bestämmas med ledning av det vederlag, som han utgivit. Även de familjerättsliga fången kan orsaka bekymmer. Utredningens förslag till lösensregel (3 §) har kopierats på 1973 års lagrådsremiss. Enligt förslaget skall, om innehavaren förvärvat egendomen genom gåva, arv, testamente eller bodelning, även kostnad som ägarens fångesman haft för förvärv av egendomen och dess förbättring inräknas i lösenbeloppet under förutsättning, att fångesmannen skulle haft rätt att betinga sig lösen, om återkrav hade framställts mot honom. Den bakomliggande tanken måste väl vara, att den innehavare som fått egendomen i gåva, dvs. utan vederlag, bör erhålla åtminstone det vederlag som hans fångesman kan ha erhållit i ett tidigare förvärvsled. Vid arv, testamente och bodelning är emellertid saken mera komplicerad. Vid ett vanligt arvskifte liksom vid en bodelning åsätts ju den skiftade egendomen ett värde. I denna mening har förvärvaren behövt utge ett vederlag för att åtkomma egendomen genom arv eller bodelning. Förhållandet kan vara detsamma vid förvärv på grund av testamente, nämligen om förvärvaren är universell testamentstagare som vid arvskifte tillagts viss egendom, som testator innehaft på grund av godtrosförvärv. Om testamentet däremot innefattar ett legat beträffande den godtrosförvärvade egendomen blir väl däremot förhållandet alldeles likartat med situationen vid gåva. Med tanke på de familjerättsliga och successionsrättsliga förvärven kan man nog konstatera, att det inte är självklart vilken reglering som bör väljas med utgångspunkt i vederlagsprincipen, och att den föreslagna lagtexten knappast kan vara den lämpligaste. (Den enklaste justeringen skulle kanske vara att i 3 § andra mening- en ändra verbet "skall" till "kan".)

På tal om valet mellan vederlagsprincip och värdeprincip bör det också påpekas, att möjligheten till så kallat kvalificerat godtrosförvärv (dvs. utan lösensrätt) av löpande skuldebrev enligt 14 § SkbrL torde förutsätta, att värdeprincipen är härskande. Enligt värdeprincipen finns ju inte någon anledning att tillåta återkrav av ett skuldebrev (lika litet som av pengar), eftersom skuldebrevet representerar den summa pengar för vilken det gäller. Inför man vederlagsprincipen, kan det tänkas uppkomma fall där en lösensrätt motsvarande vad godtrosförvärvaren gett i vederlag, skulle ha betydelse. Men 6 § i förslaget torde väl betyda, att värdeprincipen alljämt

skulle bli gällande beträffande skuldebrev. Frågan borde emellertid diskuteras uttryckligen.

Prop. 1985/86: 123

Vilken lösning som än väljes får väl lösensrätten dock sannolikt ganska liten betydelse, främst därför att en ägare i allmänhet är skyddad mot förlust genom försäkring.

Just detta förhållande talar för att också godtrosförvärvaren skyddas genom värdeprincipen. Hela tanken på vederlagsprincipen som en kompromiss mellan exstinktions- och vindikationsprinciperna försvagas genom vanligheten av försäkring mot den ursprunglige ägarens förlust. Till stöd för värdeprincipen kan också anföras att, om kraven för godtrosförvärv ställs högt, lämpligheten ökar av att ge godtrosförvärvaren ett skydd till egendomens värde. Genom den omkastade bevisbördan beträffande den goda tron och de höga aktsamhetskraven på förvärvaren går förslaget faktiskt i sådan riktning.

Allt vägt och mått har fakultetsnämnden närmast uppfattningen, att det är enklast och lämpligast att på grundval av exstinktionsprincipen visserligen å ena sidan bibehålla en generell lösensrätt men å andra sidan att härvid tillämpa värdeprincipen. Tillämpningen skulle kunna ytterligare underlättas, om man i enlighet med 1965 års förslag (2 §) lagfäste en regel om att lösensbeloppet för godtrosförvärvad egendom, anskaffad genom köp, skall motsvara köpeskillingen, såvida inte denna i märklig mån avviker från handelsvärdet.

Sveriges domareförbund

De regler som föreslås i 3 § angående lösenbeloppets beräkning är enligt förbundets mening alltför stelbenta. Det finns anledning befara att dessa regler kan få orimliga konsekvenser i enskilda fall. Förbundet förordar därför att man genom en kompletterande regel öppnar möjlighet till viss skälighetsbedömning.

Föreningen Sveriges åklagare

På av utredningen anförda grunder bör den s. k. vederlagsprincipen gälla vid bestämmande av lösen. Det måste anses vara tillräckligt om förvärvaren får lösen motsvarande vad han själv utgett jämte i förekommande fall ersättning för kostnader. En sådan regel är, enligt föreningens mening, enklare att tillämpa än den s. k. värdeprincipen, som går ut på att förvärvaren skall försättas i ett läge som om han fått behålla saken. Föreningen tillstyrker också utredningens förslag att i gåvofallen och då egendomen förvärvats genom arv, testamente och bodelning vederlagsprincipen modifieras på det sättet att även de kostnader fångesmannen haft beaktas. Likaså tillstyrker föreningen förslaget att lösen skall bestämmas efter värdeprincipen i de fall då godsets värde i den allmänna handeln är lägre vid lösentillfället än det vederlag som annars skall utgå efter vederlagsprincipen.

Ansluter sig till utredningens förslag att lösen utges i enlighet med vederlagsprincipen.

4.3 Preskription

Hovrätten över Skåne och Blekinge

Hovrätten delar utredningens uppfattning att en absolut preskriptionstid bör införas.

Det är i viss mån oklart huruvida utredningens förslag om absolut preskriptionstid innefattar en rätt för den (D) som förvärvat egendomen av den person (C) som gjort ett godtrosförvärv därtill, äger tillgodoräkna sig tid som C innehaft egendomen. Hovrätten tolkar utredningsförslaget så, att den absoluta preskriptionstiden på nytt skall börja löpa vid varje förvärv av ägande- eller panträtt till egendomen. Av en sådan regel följer att den ursprunglige ägarens (A) lösningsrätt utsläcks i förhållande till C om denne innehaft egendomen i exempelvis fyra år, men uppstår i förhållande till en annan person (D) som därefter, genom exempelvis köp eller arv, förvärvat äganderätten till egendomen. Lösningsrätten till viss egendom kan på detta sätt ömsom utsläckas, ömsom uppkomma under oöverskådlig tid. Den kan vidare, sådan den utformats i förslaget, samtidigt både föreligga och inte föreligga, nämligen i det fall D i exemplet ovan, i stället för äganderätt, förvärvat panträtt i egendomen.

Hovrätten ställer sig avvisande till den föreslagna konstruktionen. Hovrätten förordar att den absoluta preskriptionstiden skall löpa oberoende av nya äganderättsförvärv eller panträttsupplåtelser. Detta kan i lagtexten anges genom att orden "innehavaren fick egendomen i sin besittning" i 2 § 2 st ersätts med "godtrosförvärv ägde rum".

Hovrätten finner den föreslagna preskriptionstiden, tre år, väl avvägd.

Beträffande viss typ av egendom kan ifrågasättas om inte preskriptionstiden bör göras längre än vad som nu sagts. Detta gäller bl. a. föremål som ingår i offentliga konstsamlingar, kyrksilver samt andra kulturföremål. Enligt hovrättens mening bör konsekvenserna av preskriptionsregler i fråga om nu antydd typ av egendom övervägas i det fortsatta lagstiftningsarbetet.

Vad därefter gäller den föreslagna korta preskriptionstiden om tre månader, kan denna förutses orsaka betydande komplikationer i den praktiska tillämpningen. Regeln är, i fråga om utgångspunkten för tidsberäkningen, vag. Hovrätten ställer sig vidare i någon mån frågande till möjligheterna att nå klarhet i frågan när tidigare ägaren (A) erhållit sådan grad av kännedom om egendomens belägenhet att preskriptionstiden skall börja löpa. Regeln tycks kunna föranleda en rent av onödig utvidgning av processen. De bärande skälen för införandet av preskriptionstid, att minska de olägenheter som lösningsrätten från omsättningslivets och förvärvarens synpunkter kan befaras medföra, talar nämligen inte med särskild styrka för att en kort preskriptionstid skall gälla vid sidan av den absoluta. I själva

verket torde värdet av den korta preskriptionstiden bli starkt begränsat. Härvid må hänvisas till att den likartade regeln i 6 kap. 5 § giftermålsbalken synes mindre frekvent tillämpad.

Hovrätten förordar att den föreslagna regeln om kort preskriptionstid inte lagfästs.

Vad gäller frågan om hos vem egendomen skall återkrävas, är det oklart vad utredningen avser med uttrycket "innehavaren" i 2 § 2 st. Om ägare och innehavare är skilda personer bör preskriptionsavbrott kunna ske hos endera av dem. Se även avsnitt 6.

Stockholms tingsrätt

Goda skäl talar för att anspråk på att återfå egendom skall preskriberas om ägaren förhåller sig passiv trots att han vet vem som innehar egendomen eller bör kunna skaffa sig kännedom därom. Preskriptionstiden bör i sådana fall vara förhållandevis kort. Tingsrätten godtar utredningens förslag om tre månader. — Mer tveksamt kan vara om lagen dessutom bör innehålla en absolut preskriptionsbestämmelse som anknyter till tidpunkten då innehavaren fick egendomen i sin besittning. En dylik regel innebär att rätten till lösen kan preskriberas utan att ägaren fått kännedom om var egendomen finns, vilket kan medföra resultat som är mindre tillfredsställande t. ex. beträffande museiföremål eller kyrksilver. Å andra sidan kan en till tiden obegränsad lösningsrätt te sig obillig mot den som under lång tid i god tro innehaft egendomen. Med hänsyn härtill och då — som utredningen anför — en obegränsad lösningsrätt kan vålla praktiska komplikationer godtar tingsrätten förslaget om en absolut preskriptionstid. Den föreslagna preskriptionstiden om tre år är dock enligt tingsrättens mening alltför kort och bör bestämmas till förslagsvis fem år.

Göteborgs tingsrätt

se avsnitt 7

RÅ

Enligt min mening talar övervägande skäl för att preskriptionsregler bör införas i fråga om lösenrätten. Främst gör sig här omsättningsintresset gällande. Sådana regler bör med hänsyn till såväl den ursprunglige ägaren som innehavaren av godset vara så enkla som möjligt. De bör ej heller ge anledning till från bevissynpunkt komplicerade prövningar i domstolarna. Den föreslagna regeln i 2 § 2 st. som ålägger den som vill utöva lösenrätten att återkräva egendomen inom tre månader från det han fick eller bort skaffa sig kännedom om vem som innehar denna, synes enligt min mening kunna medföra icke önskvärda konsekvenser. Sålunda torde regeln framstå som oklar för ägaren när det gäller frågan om i vilket läge det krävs av honom att han tar reda på egendomens innehavare. Den senare skulle för övrigt sakna kännedom om denna preskriptionstid löper. Även frågan om återkrav framställs och i så fall vid vilken tidpunkt kan bli föremål för tvist.

Som tidigare anförts utnyttjas lösenrätten sällan. Den torde även fortsättningsvis bara bli aktuell i fall som rör för ursprunglige ägaren särskilt värdefull egendom. I dessa fall kan man förutsätta att denne är mycket aktiv när det gäller att återfå sin egendom. Att lagstiftningsvis sätta särskild press på denne i berört hänseende kan inte anses vara nödvändigt. Om utredarens förslag om en absolut tidsgräns inom vilken lösenrätt skall göras gällande går igenom torde tillräckligt stränga krav på den ursprunglige ägaren enligt min mening vara uppställda. Förslaget i denna del avstyrks således från min sida.

Utredaren har som en absolut gräns efter vilken lösenrätt inte kan göras gällande satt tre år efter det att innehavaren fått egendomen i sin besittning. Preskriptionstidens längd har bestämts efter en avvägning mellan ägarens intresse av att inte alltför drastiskt bli beskuren möjligheterna att återlösa vissa värdefulla föremål och innehavarens önskan att inte under alltför lång tid riskera återkrav. En liknande frist förekommer i fransk och holländsk lagstiftning på ifrågavarande område och gäller även beträffande vissa fordringar i svensk rätt, t. ex. 2 § 2 st. preskriptionslagen (1981: 130) och 25 § lagen (1936: 81) om skuldebrev. Enligt min uppfattning talar emellertid hänsynen till den ursprunglige ägaren för att en förlängning av den föreslagna fristen i vissa fall kan framstå som motiverad. Detta gäller särskilt sådan egendom som omnämns i betänkandet, nämligen konst- och kulturföremål. Även annan egendom som för ursprunglige ägaren har ett betydande affektionsvärde bör nämnas. En preskriptionsfrist på exempelvis fem år synes därför finnas skäl att överväga.

Länsåklagarmyndigheten i Jönköpings län

Tillstyrker förslaget att införa preskriptionstider för lösenrätt. Den korta absoluta preskriptionstiden inger dock vissa betänkligheter. Som utredningen framhållit är det angeläget att inte alltför hårt beskära möjligheterna att lösa tillbaka t. ex. stulna konst- och kulturföremål. Den absoluta preskriptionstiden borde därför vara längre än den föreslagna.

Länsåklagarmyndigheten i Göteborg och Bohus län

Det synes ofrånkomligt att förse lagregleringen med preskriptionsregler. Valet av tidernas längd får ske på skönsmässiga grunder. Den här föreslagna treårsgränsen är väl avvägd och har den fördelen att den överensstämmer med preskriptionstiden för konsumentfordringar. Tremånadersgränsen överensstämmer också med andra lagstadgade fatalietider (lagfart, bouppteckning).

Länsåklagarmyndigheten i Hallands län

Anför att lösningsrätten — med en bevisbörderegler konstruerad på det sätt utredningen föreslagit — bör upphöra en viss, ganska kort tid efter det att rätte ägaren fränhånts godset: förslagsvis efter tre år (2 § preskriptionslagen). Denna tid bör gälla oavsett om egendomen är anförtrodd eller icke anförtrodd.

Tillstyrker förslaget.

Sveriges domareförbund

Vidare finner förbundet det välbetänt att utredningen föreslår regler om preskription av rätten att lösa godtrosförvärvad egendom. Beträffande de föreslagna reglerna härom vill förbundet dock göra följande påpekanden.

Med tanke på de skiftande förhållanden det kan vara fråga om bör preskriptionstiden vara längre än vad utredningen har föreslagit. Särskilt om situationen är sådan att den ursprunglige ägaren endast "bort skaffa sig kännedom om vem som innehar egendomen", förefaller tre månader vara en alltför kort tid. Förbundet förordar att tiden sätts till sex månader.

Regeln om en yttersta treårsgräns synes ha fått en mindre tillfredsställande utformning. Utgångspunkten för beräkningen av treårstiden skall enligt den föreslagna lagtexten vara den tidpunkt då innehavaren fick egendomen i sin besittning. Uppenbarligen avses här den aktuella innehavaren. Det torde då inte vara möjligt att ta hänsyn till den tid en föregående innehavare varit i besittning av egendomen, kanske inte ens om denna tid överstiger tre år. I fall av en längre fångeskedja kan därmed preskriptionstiden i praktiken bli mycket lång.

Utredningen uttalar (s. 206) att tidpunkten för äganderättsförvärvet bör bilda utgångspunkt för tidsberäkningen i situationer då innehavaren först hyr eller förvarar en sak och en tid därefter förvärvar äganderätten till samma sak. En sådan regel kan inte läsas in i den föreslagna lagtexten och torde inte kunna införas endast genom motivuttalanden.

Föreningen Sveriges länspolischefer tillsammans med Föreningen Sveriges polischefer

Anser att föreslagen preskriptionstid om tre år borde vara längre beträffande särskilt värdefulla föremål.

Föreningen Sveriges åklagare

Till skillnad från vad som f.n. gäller föreslår utredningen *preskriptionsregler* i fråga om lösenrätten. Som ovan anförts (se avsnitt 3) anser föreningen att de föreslagna preskriptionsreglerna är nödvändiga, om man skall införa en omkastad bevisbörda. De föreslagna tidsfristerna – tre månader från det ägaren fick eller bort skaffa sig kännedom om vem som innehar egendomen och en absolut preskriptionstid på tre år – anser föreningen vara väl avvägda.

LRF

Ansluter sig till förslaget.

Hovrätten över Skåne och Blekinge

Ansluter sig till utredningens förslag, se även avsnitt 2.

Stockholms tingsrätt

Har inget att erinra mot förslaget.

Göteborgs tingsrätt

Ansluter sig till förslaget, se även avsnitt 1.

Föreningen Sveriges åklagare

Ifråga om *slag av egendom* som skall kunna göras till föremål för godtrosförvärv överensstämmer förslaget med gällande rätt. På av utredningen anförda grunder bör lagen endast omfatta lösöre, det vill säga lösa saker men däremot inte fast egendom eller annan lös egendom.

Enligt föreningens mening hänför sig de flesta problemen kring godtrosvörvärven till sådant gods som *frånhänts annan genom stöld*. För den som med framgång vill hävda god tro vid förvärv av *anförtrott gods* krävs redan idag en långtgående undersökning av överlåtarens rätt att förfoga över egendomen. Man kan t. ex. säga att bevisbördan i princip redan nu åvilar den som invänder godtro vid förvärv av en bil, som överlåtaren köpt på avbetalning med äganderättsförbehåll för säljaren. Enligt föreningens mening skulle den föreslagna lagens bevisregel i sak inte innebära någon ändring av vad som redan gäller vid förvärv av anförtrott gods. Föreningen har därför inget att erinra mot att den föreslagna lagen om godtrosvörvärv vid lösöre också får avse anförtrott gods.

LRF

Delar utredningens bevekelsegrunder och ansluter sig till dess förslag.

6 Övergångsbestämmelser

Hovrätten över Skåne och Blekinge

Som ovan framgått (se avsnitt 4.3), förordar hovrätten att den i 2 § 2 st. angivna preskriptionstiden om tre månader ej införes. Införandet av preskriptionstid avseende lösningsrätten innebär en tämligen drastisk förändring i förhållande till vad som nu gäller. Den som före lagens ikraftträdande har ett anspråk på att få lösa egendom bör enligt hovrättens mening ej plötsligen mista rätten därtill. Hovrätten finner ej avgörande hinder möta mot att låta den absoluta preskriptionstiden börja löpa tidigast från lagens ikraftträdande och föreslår att en sådan regel införs. Detta kan anges genom att det av utredningen föreslagna andra stycket i övergångsbestäm-

melserna bibehålls, dock med den justeringen att orden "av tre månader" bör utgå.

Prop. 1985/86: 123

Stockholms tingsrätt

Har ingenting att erinra mot förslaget.

Göteborgs tingsrätt

Eftersom något särskilt undantag inte har gjorts kommer den ändrade bevisbörderegeln att drabba även den som har förvärvat egendom före ikraftträdandet. Detta synes inte vara rimligt.

RÅ

En konsekvens av min inställning till den föreslagna preskriptionsregeln i 2 § 2 st. är självfallet att några övergångsbestämmelser i denna del inte behövs. Se avsnitt 4.3.

7 Lagtekniska synpunkter

Hovrätten över Skåne och Blekinge

1 §

Utredningen torde med lokutionen "eller saknade rätt att förfoga över den på ägarens vägnar" avse att göra lagen tillämplig på fall där överlåtaren (B) saknat eller överskridit sin behörighet och från området för lagens tillämpning utesluta fall där B väl handlat inom gränserna för sin behörighet men överskridit sin befogenhet (s. 196 f). Enligt hovrättens uppfattning framgår en sådan innebörd klarare om orden "saknade rätt att" ersätts med orden "behörig att på sätt skett".

Enligt gällande rätt och även utredningsförslaget (s. 186, 203) erfordras för godtroshöfvervärd att förvärvaren (C) är i god tro såväl vid avtalet om överlåtelse som vid besittningsövergången. Godtroshöfvervärd torde under förutsättningarna i övrigt, kunna ske också i fall då tradition föregår avtalet om överlåtelse, såsom då förvärvaren (C) först har egendomen på prov. Lagtexten är i detta avseende oklar. Hovrätten anser att lagtexten med hänsyn till att god tro i det angivna exemplet skall föreligga även vid den senare avtalstidpunkten bör förtydligas. Se även avsnitt 3.

2 §

Ordet "lösen" förekommer i den föreslagna lagtexten, förutom i 2 § 2 st, i 2 § 1 st. samt i 3 § 1–3 st. På samtliga ställen utom i 2 § 2 st, används "lösen" som benämning på det vederlag som den tidigare ägaren (A) vid utnyttjandet av lösningsrätten har att utge till förvärvaren (C). I 2 § 2 st. används ordet i stället i en vidare betydelse, nämligen att återlösa egen-

dom. Mot bakgrund av att det ur 2 § 1 st. bl. a. kan utläsas en rätt för förvärvaren (C) till lösen (vederlag), kan i språkligt hänseende föreskrifterna i 2 § 2 st. syfta inte bara på A utan även på C. Lagtexten bör därför justeras, förslagsvis på så sätt att "till lösen skall återkräva egendomen" ersätts med "att mot lösen återfå egendomen skall återkräva den".

Enligt utredningens motiv (s. 206) bör utgångspunkten för beräkningen av den absoluta preskriptionstiden i sådana fall då exempelvis förvärvaren före äganderättsförvärvet hyrt eller förvarat saken vara tidpunkten, inte för besittningstagandet, utan för äganderättsförvärvet. Hovrätten instämmer i denna åsikt. Att bestämma preskriptionstiden med angiven utgångspunkt för ifrågavarande tidsberäkning torde emellertid inte vara förenligt med den föreslagna lagtexten. Hovrätten har ovan, (avsnitt 4.3) på andra grunder, förordat att utgångspunkten för tidsberäkningen i lagtexten relateras till det förhållandet att godtrostförvärv ägde rum i stället för till besittningstagandet. Den av hovrätten sålunda föreslagna lydelsen lämnar utrymme för en tolkning i enlighet med den i utredningens motiv förordade innebörden.

3 §.

Av utredningens motiv till tredje stycket (s. 208 f) synes framgå att bestämmelsen är avsedd att gälla endast sådana rättighetshavare som har ett sakrättsligt skyddat anspråk till egendomen. Den av utredningen föreslagna termen "särskild rätt" torde emellertid i juridiskt språkbruk omfatta även andra rättigheter, såsom bruksrätter. Hovrätten förordar därför att termen "särskild rätt" ersätts med orden "ett mot ägarens borgenärer skyddat anspråk".

Göteborgs tingsrätt

Tingsrätten har inte gjort någon egentlig granskning av författningstexten. Anmärkningarna här nedan gäller sådant som tingsrätten har uppmärksammat vid genomgången av utredningens förslag i övrigt.

1 §. På s. 186 i betänkandet uttalar utredningen att god tro skall föreligga både vid överlåtelsen och vid besittningsövergången. Av 1 § första stycket följer emellertid att god tro behöver föreligga endast vid besittningsövergången (därvid i sista satsen syftar endast på besittningsövergången). Detta får särskild betydelse om besittningen övergått före överlåtelsen.

Tempusväxlingarna i första stycket från presens (förvärvat) till imperfektum (hade, var, saknade) åter till presens (får) och sedan till perfektum (fått, varit) synes inte vara motiverade.

2 §. Utformningen av treårsfristen innebär att lösenrätten preskriberas inom tre år från det C fick godset i sin besittning, men sedan återuppstår när D förvärvat godset. Detta förefaller inte vara rimligt. Tingsrätten föreslår därför att lydelsen "dock senast tre år från det innehavaren fick egendomen i sin besittning" utbytes mot "dock senast tre år från det första godtrostförvärvet gjordes."

Avslutningsvis vill fakultetsnämnden beröra en terminologisk fråga. I det nu aktuella lagförslaget, talas, liksom i 1973 års lägrådsremiss, om att godtroshövararen får *äganderätt* till egendomen (se 1 §). Samtidigt talas (3 §) om att lösen skall utges till egendomens ägare, varmed då avses före detta ägaren. I 1965 års lagförslag användes däremot inte ägarterminologin. Det talades enbart om att hövararen skulle få behålla egendomen (1 §) liksom om, att lösen skulle utges till egendomens innehavare (2 §). Fakultetsnämnden vill ifrågasätta om inte ägarterminologin bör undvikas i lagtexten och om inte 1965 års uttryckssätt är att föredraga. En lagregel om att innehavaren får behålla egendomen, anger väl på ett fullt tillfredsställande sätt vad saken gäller.

Sveriges domareförbund

Att hövararen skall vara i god tro både vid överlåtelsen och vid besittningsövergången torde kunna läsas in i den föreslagna första paragrafen när det gäller de flesta förekommande situationer. Dock synes formuleringen inte täcka ett undantagsfall som utredningen berör i ett annat sammanhang, nämligen att hövararen redan har egendomen i sin besittning när överlåtelsen sker.

Uttrycket "särskild rätt", som används i 3 § tredje stycket, har inte i den juridiska litteraturen etablerats som gängse benämning för de mer begränsade sakrätterna, vilket utredningen tycks förutsätta (jämför Håstad: Sakrätt avseende lös egendom, Lund 1982, s. 22). För att bestämmelsen inte genom sin formulering skall bli tillämplig på t. ex. nyttjanderätt bör därför ett annat uttryckssätt väljas. Se även avsnitt 4.3.

Svenska försäkringsbolags riksförbund

Lagen skall som nämnts endast vara tillämplig på godtroshövar av lösöre. "Lösöre" nämns på flera ställen i lagtexten. Begreppet är inte helt entydigt. Riksförbundet anser därför att det vore en fördel om begreppet lösöre definieras i lagtexten och inte som nu i motiven.

Folksam

"Lösöre" nämns på flera ställen i lagtexten. Eftersom begreppet lösöre inte är helt entydigt borde det ha definierats i lagtexten i stället för som nu i motiven.

Lagrådsremissens lagförslag

1 Förslag till

Lag om godtrosförvärv av lösöre

Härigenom föreskrivs följande.

Inledande bestämmelser

1 § Denna lag gäller förvärv i god tro av äganderätt till lösöre.

Lagen gäller inte sådana godtrosförvärv av lösöre beträffande vilka särskilda föreskrifter finns i annan lag.

Förutsättningar för godtrosförvärv

2 § Har någon förvärvat och fått besittningen till lösöre genom överlåtelse från någon annan som hade egendomen i sin besittning och som varken var ägare till den eller behörig att förfoga över den på det sätt som skett, får förvärvaren äganderätt till egendomen om han var i god tro.

3 § En förvärvare skall inte anses ha varit i god tro om han insåg att överlåtaren saknade rätt att förfoga över egendomen. Även om han inte insåg detta skall han anses ha varit i god tro endast om det är sannolikt att egendomens beskaffenhet, de förhållanden under vilka den utbjöds och omständigheterna i övrigt var sådana att han inte heller borde ha insett att överlåtaren saknade rätt att förfoga över egendomen.

Lösen

4 § Den som på grund av någon annans godtrosförvärv har förlorat äganderätten till viss egendom har rätt att få tillbaka egendomen mot lösen motsvarande egendomens värde i den allmänna handeln.

Den som vill lösa till sig egendomen skall kräva tillbaka den från innehavaren inom tre månader från det att han fick eller borde ha fått kännedom om dennes innehav. Gör han inte det, är rätten att kräva tillbaka egendomen förlorad.

5 § Lösenbeloppet skall betalas till egendomens ägare. Har någon till säkerhet för en fordran en rätt till egendomen som är skyddad mot ägarens borgenärer, skall dock så mycket av lösenbeloppet betalas till honom som svarar mot värdet av denna fordran. Har någon i annat fall en rätt till egendomen som är skyddad mot ägarens borgenärer, skall så mycket av lösenbeloppet betalas till honom som svarar mot värdet av denna rätt.

Godtrosförvärv av panträtt

6 § Vad som sägs i denna lag om godtrosförvärv av lösöre gäller också godtrosförvärv av panträtt i lösöre. Med äganderätt, överlåtelse och överlåtare avses därvid panträtt, pantsättning och pantsättare.

Har någon gjort ett godtrosförvärv av panträtt i lösöre och vill någon annan lösa till sig egendomen enligt 4 §, skall lösenbeloppet svara mot

värdet av den fordran för vilken egendomen är pantsatt, dock högst egendomens värde i den allmänna handeln.

Prop. 1985/86: 123

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1986.

Har någon före ikraftträdandet förlorat äganderätten till viss egendom på grund av någon annans godtroshärvär och vill han efter ikraftträdandet lösa till sig egendomen enligt 4 § första stycket, skall den tid på tre månader som anges i 4 § andra stycket räknas tidigast från ikraftträdandet.

2 Förslag till

Lag om ändring i handelsbalken

Härigenom föreskrivs att 11 kap. 4 § och 12 kap. 4 § handelsbalken skall upphöra att gälla vid utgången av juni 1986.

	sid.
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Propositionens lagförslag	2
Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 23 januari 1986 ..	4
1 Inledning	4
2 Allmän motivering	5
2.1 Allmänna utgångspunkter.	5
2.2 Exstinktion som huvudprincip	6
2.3 Godtroskravet	8
2.4 Lösen	10
2.4.1 Lösningrätten	10
2.4.2 Preskription av lösningrätten	11
2.4.3 Lösenbeloppet	12
2.4.4 Betalning av lösenbeloppet	13
2.5 Ikraftträdande m. m.	14
2.6 Kostnader	14
3 Upprättade lagförslag	15
4 Specialmotivering	15
4.1 Förslaget till lag om godtrosvärv av lösöre	15
4.2 Förslaget till lag om ändring i handelsbalken	27
5 Hemställan	27
6 Beslut	27
Utdrag ur lagrådets protokoll den 20 februari 1986	28
Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 6 mars 1986	33
 Bilaga 1 Sammanfattning av betänkandet av utredningen om god- trosvärv av lösöre	 35
Bilaga 2 Utredningens lagförslag	40
Bilaga 3 Sammanställning av remissyttrandena	42
Bilaga 4 Lagrådsremissens lagförslag	81

